

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Nikola Skutková

**Trestněprávní a kriminologické aspekty
trestného činu vraždy**

Criminal and criminological aspects of the crime-murder

Rigorózní práce

doc. JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Tematický okruh: Trestní právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 06. 11. 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 250 391 znaků včetně mezer.

V Praze dne

.....
Mgr. Nikola Skutková

Děkuji vedoucímu své rigorózní práce doc. JUDr. Bc. Tomáši Gřivnovi, Ph.D. za konzultace a poskytování užitečných rad během zpracování této rigorózní práce.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 TRESTNĚPRÁVNÍ ASPEKTY TRESTNÉHO ČINU VRAŽDY.....	3
2.1 TRESTNÝ ČIN VRAŽDY V HISTORICKÉM KONTEXTU.....	3
2.2 TRESTNÝ ČIN VRAŽDY DLE AKTUÁLNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY	7
2.2.1 <i>Vražda prostá</i>	7
2.2.2 <i>Kvalifikované skutkové podstaty</i>	8
2.2.3 <i>Privilegované skutkové podstaty</i>	16
2.3 POJMOVÉ ZNAKY TRESTNÉHO ČINU VRAŽDY	21
2.3.1 <i>Objekt</i>	21
2.3.2 <i>Objektivní stránka</i>	22
2.3.3 <i>Subjekt</i>	25
2.3.4 <i>Subjektivní stránka</i>	29
2.4 KOMPARACE S DALŠÍMI TRESTNÝMI ČINY PROTI ŽIVOTU ČLOVĚKA	33
2.4.1 <i>Usmrcení z nedbalosti</i>	33
2.4.2 <i>Účast na sebevraždě</i>	34
2.4.3 <i>Těžké ublížení na zdraví s následkem smrti</i>	35
2.4.4 <i>Obecné ohrožení</i>	35
2.4.5 <i>Neposkytnutí pomoci</i>	36
2.4.6 <i>Opuštění dítěte nebo svěřené osoby</i>	37
2.4.7 <i>Euthanasie</i>	37
2.5 DALŠÍ OKOLNOSTI ZÁSADNÍ PRO TRESTNOST ČINU A JEHO PRÁVNÍ KVALIFIKACI	40
2.5.1 <i>Vývojová stadia trestného činu vraždy</i>	40
2.5.2 <i>Trestná součinnost</i>	45
2.5.3 <i>Konkurence trestných činů</i>	50
2.5.4 <i>Omyly v trestním právu</i>	51
2.5.5 <i>Okolnosti vylučující protiprávnost</i>	54
2.6 TRESTÁNÍ ZLOČINU VRAŽDY	57
2.6.1 <i>Historický kontext trestání vraždy</i>	57
2.6.2 <i>Současná právní úprava trestání vraždy</i>	59
2.6.1 <i>Polehčující okolnosti</i>	59
2.6.2 <i>Přitěžující okolnosti</i>	60
2.6.3 <i>Výjimečný trest</i>	61
2.7.4 <i>Trestání přípravy a pokusu</i>	62
2.7 ZHODNOCENÍ STAVU PRÁVNÍ ÚPRAVY.....	62
2.7.1 <i>Exkurz do zahraničních právních úprav trestného činu vraždy</i>	62
2.7.2 <i>Trestný čin vraždy de lege ferenda</i>	68

3 KRIMINOLOGICKÉ ASPEKTY TRESTNÉHO ČINU VRAŽDY	71
3.1 KRIMINÁLNÍ ETIOLOGIE – PŘÍČINY KRIMINALITY	75
3.2 <i>Projevy násilné kriminality</i>	79
3.3 PACHATEL.....	81
3.3.1 <i>Ženy</i>	83
3.3.2 <i>Děti</i>	84
3.3.3 <i>Mladiství</i>	85
3.3.4 <i>Recidivisté</i>	88
3.4 OBĚŤ TRESTNÉHO ČINU Z KRIMINOLOGICKÉHO POHLEDU	90
3.5 SOCIÁLNÍ KONTROLA	93
3.5.1 <i>Prevence kriminality</i>	93
3.5.2 <i>Sankční systémy a jejich účinnost</i>	96
3.6 STATISTIKA KRIMINALITY	97
3.6.1 <i>Využití statistik při zkoumání trestné činnosti</i>	99
3.6.2 <i>Veřejné mínění o kriminalitě</i>	100
4 ZÁVĚR	102
PŘEHLED POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	106
ABSTRAKT	115
ABSTRACT.....	117

1 Úvod

Tato rigorózní práce je zaměřena na trestný čin vraždy, a to z hlediska trestněprávního, tj. vymezení trestného činu vraždy z pohledu legislativy, a z hlediska kriminologického, tedy vědy zabývající se kriminalitou a zejména jejími příčinami, pachateli, oběťmi a sankčními systémy.

Trestný čin vraždy si vyžaduje nejvyšší pozornost, s ohledem na skutečnost, že se jedná o nepochybně nejzávažnější zásah do společenských zájmů, když jde o čin násilný, směřující přímo proti samotnému lidskému životu, s čímž se neodmyslitelně pojí újma v podobě psychického traumatu příbuzných, svědků, přerušení rodinných a manželských svazků, strach a panika osob v blízkém okolí, ale i celé společnosti. Pouze vedlejší je poté jakákoliv škoda majetková a sociální.

V první řadě je třeba k obsahu této práce uvést, že nelze naplnit ambice poskytnout čtenáři této rigorózní práce zcela komplexní pojednání o trestném činu vraždy, neboť naplnění takového cíle není vzhledem k obsáhlosti problematiky a rozsahu této práce reálné. Z toho důvodu jsem si vytyčila cíle, jichž se budu snažit při zpracování práce dosáhnout.

V první části rigorózní práce, jež je zaměřena na problematiku z hlediska trestněprávního, je mým cílem poskytnout ucelený výklad o trestném činu vraždy z trestněprávního pohledu. K dosažení tohoto cíle bude z hlediska systematizace této části práce pracováno s několika aspekty trestného činu. V první řadě bude pro pojednání o současné právní úpravě věnován značný prostor jednotlivým pojmovým znakům trestného činu vraždy, zejména pak jeho subjektivní stránce, následně za znalosti uvedených pojmových znaků bude provedeno srovnání s dalšími trestnými činy směřujícími proti životu. Jelikož legislativa zakotvuje okolnosti, jež mají na trestnost jednání zásadní vliv, budou i o těchto okolnostech, čítajících formy trestné činnosti, omyly či okolnosti vylučující protiprávnost, ve vztahu k trestnému činu vraždy pojednáno. Jelikož se trestněprávní legislativa nevěnuje pouze určení, co je a není trestné, avšak i trestům za spáchání uvedeného jednání, bude v této části popsán i stav právní úpravy týkající se trestání pachatelů trestného činu vraždy. Prvá část pak bude zakončena zhodnocením právní úpravy, k čemuž bude využito i komparace se zahraničními právními úpravami.

Ve vztahu k trestnému činu vraždy se jeví jako nanejvýš problematická a stále diskutovaná otázka explicitního zakotvení euthanasie v právním řádu. Z toho důvodu se budu věnovat rovněž tomuto tématu.

Pro účely přiblížení konkrétní problematiky bude v této části práci využíváno judikatury, přičemž vzhledem k nepříliš výrazným změnám v teoretickém pojetí trestného činu vraždy bude využita rovněž judikatura z doby platnosti dřívější právní úpravy.

Druhá část práce je věnována kriminologickým aspektům trestného činu vraždy. Mým cílem je zodpovědět základní otázky týkající se problematiky vražd, jimiž jsou kdo jsou pachatelé, co zapříčiňuje jejich jednání, jakým způsobem jednají, kdo je obětí trestného činu vraždy a jaká jsou východiska ve smyslu trestní politiky, preventivních a represivních opatření.

Prostředkem k získání odpovědí na položené otázky jsou do značné míry výsledky empirických výzkumů kriminologů, jež sice nedají jednoznačné vodítko, jak dosáhnout kýženého cíle, jímž je snížení přinejmenším násilné kriminality na samotné minimum, nicméně může navést správným směrem ty, jež v důsledku mohou mít na splnění takového cíle svůj podíl, zákonodárci počínaje, rodiči jakožto základními pilíři sociální výchovy každého jedince konče.

Kapitola týkající se kriminologie bude veskrze obecnějšího charakteru, jelikož trestný čin vraždy nelze z kriminologického hlediska ztotožnit s vraždou z hlediska trestněprávního a jistým pojítkem tak bude z kriminologického hlediska obecnější skupina násilné trestné činnosti. Zároveň je třeba, více než v části trestněprávní, věnovat prostor statistickým údajům a již zmíněným výsledkům empirických studií.

2 Trestněprávní aspekty trestného činu vraždy

Charakteristika trestných činů spočívajících v úmyslném usmrcení

Základními složkami každé osobnosti jsou život a zdraví, jsou nezadatelnými složkami osobnosti a nejcennějšími hodnotami každého z nás. S ochranou lidského života je spojena právní úprava nikoliv jen trestněprávní, nýbrž i úprava na úrovni Ústavního zákona, jak je v čl. 6 Listiny základních práv a svobod upraveno takto: *“Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením. Nikdo nesmí být zbaven života”*. Právo na život je zároveň zakotveno v řadě mezinárodních úmluv. Jedná se především o Všeobecnou deklaraci lidských práv, dle které *„Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost“*¹ a Úmluvu o lidských právech a základních svobodách Rady Evropy, podle níž *„Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.“*²

2.1 Trestný čin vraždy v historickém kontextu

Předtím, než bude věnován prostor aktuální právní úpravě vraždy, považuji za vhodné stručně nastínit právní úpravu minulou. Cílem této kapitoly není provést komplexní historickou analýzu, avšak poslouží pro základní historický přehled o vývoji trestního práva, neboť do značné míry ovlivnil aktuální stav legislativy v oblasti trestního práva a trestného činu vraždy a některé z uvedených institutů přetrvaly v trestním právu do současnosti.

Před vznikem trestního práva, kdy neexistovala jakákoliv právní ochrana, bránil každý sebe, svůj rod i majetek před zlými skutky svémocí. Takové jednání mělo být se vznikem trestního práva nahrazováno ochranou právní, ačkoliv tomu se nestalo naráz a právní úpravu ve formě kodexů nelze v počátcích, tj. od první poloviny 11. století očekávat. Trestní právo se však vyvíjelo např. v podobě statutů, dekretů či knih. České právo již rozlišovalo delikty ohrožující život, zdraví, čest a důstojnost člověka a stíhány byly např. delikty vraždy či zabití, bez bližšího rozlišení jednotlivých činů, či ublížení na zdraví. Tresty (ačkoliv pojem trest právo neznalo a byly nadále nazývány pomstou) vykazovaly znaky symboliky, když byly stanoveny zpravidla ve formě obdobné

¹ Čl. 3 Všeobecné deklarace lidských práv

² Čl. 2 odst. 1. Úmluvy o lidských právech a základních svobodách

samotnému jednání pachatele, tj. trest smrti, tresty mrzačící, pokuty atd. Zajímavé je již v raném období vzniku trestního práva nalézt možnost uzavřít dohodu mezi pachatelem a poškozeným a této možnosti bylo hojně využíváno.³

Rozvoj trestního práva nabral vyšších otáček ve 2. polovině 13. století, k čemuž jistě přispěl se svou trestněprávní teorií Tomáš Akvinský. Byla zavedena tortura, tj. mučení při vyslýchání a pro získání přiznání pachatele. Ochrana života zatím nebyla považována za zásadní veřejný zájem, neboť k potrestání bylo třeba vynaložit soukromou iniciativu, ať již vyřízením účtů mezi pachatelem a obětí či rodinou oběti ve formě krevní msty, nebo v podobě podání žaloby na pachatele. Počátek tendencí nahradit tyto způsoby nacházíme v Dekretech Břetislavových, kdy bylo ponecháno na rodině, aby dosáhla potrestání pachatele již s pomocí státu, k čemuž sloužil tzv. výkup (tj. možnost vykoupit se) a ordál soubojem mezi vrahem a žalobcem, avšak krevní msta i žalobní iniciativa jakožto soukromá záležitost, dávající oprávnění nakládat s řízením a uzavírat dohodu s pachatelem, byla ponechána až do roku 1627. Stíhání z úřední povinnosti některých trestných činů se týká ochrany veřejné bezpečnosti, avšak co se týká vraždy, je z úřední povinnosti stíhána pouze útok proti panovníku a vražda spáchaná před králem či soudem.⁴

V historickém vývoji trestního práva českých zemí hrálo jistě značnou roli právo rakouské, nicméně zasahováno bylo i právem českým, zejména ve formě Koldínova zákoníku z roku 1579, jakož i zemskými zřízeními. Následně, roku 1768 vznikl trestní zákoník *Constitutio Criminalis Theresiana*. Trestný čin vraždy byl řazen až za trestné činy směřované proti bohu, církvi a státu, avšak úprava je obsažena vcelku obsáhlá. Je rozlišena vražda prostá od vraždy úkladné, loupežné, vraždy na objednávku či způsobené při hromadné rvačce, objevuje se i privilegovaná vražda novorozeného dítěte. Co se týče prostředku ke spáchání, popisuje zákoník vraždu způsobenou otravou či podáním jedu. Tento zákoník byl co do výčtu trestů velmi krutý, obsahoval ustanovení o tortuře a ordálech, kdy tresty byly založeny na principu msty, bez zachování úměrnosti mezi mírou provinění a trestem za něj, sloužící především k odstrašení pachatelů. Zákoník dával soudcům do rukou širokou pravomoc, když nebyli vázání zákonem vyčtenými trestnými činy a mohli stíhat i delikty v zákoně neuvedené.

³ VLČEK, E. Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu. Masarykova univerzita Brno, 1993. ISBN 80-210-4056-4

⁴ MALÝ, K., České právo v minulosti. Praha: Orac, 1995, s. 114. ISBN 80-85903-01-6

Platnost zákoníku však zejména kvůli své, již v té době zřejmé, zastaralosti neměla dlouhého trvání, když ho roku 1787 nahradil Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně. Až v tomto zákoně se prvně na území našeho státu objevili zásady jako *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*. Zároveň byl zrušen trest smrti (avšak po smrti Josefa byl dvorským dekretem zaveden, ne však již pro trestný čin vraždy), nemělo již docházet ani k tortuře, avšak jako tresty byly upraveny četné tělesné tresty, byť respektující určitou míru úměrnosti. I v tomto zákoníku můžeme sledovat rozlišování různých typů vražd, kdy byla upravena vražda úkladná a vražda loupežná,⁵ a můžeme zde nalézt i počátek úpravy nutné obrany a krajní nouze, když Všeobecný zákoník stanovil, že „*nebyl kriminálním zločincem, kdo spáchal zlý skutek bez zlého úmyslu, ačkoli byla na jeho straně vina.*“⁶ Postupné zmírňování trestů nastávalo až prostřednictvím dekretů vydávaných po smrti Josefa II.⁷

Následnou úpravou trestního práva byl zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803 (také znám jako Západohaličský trestní zákoník)⁸. V zákoníku můžeme nalézt významné podobnosti s právní úpravou současnou, když obsahoval úpravu jednotlivých forem účasti na zločinu vraždy, tj. návodu a pomoci, či úpravu přípravy či pokusu jakožto vývojová stádia činu. Zákoník rovněž rozlišoval zločiny a přestupky, od roku 1852 bylo přidáno rozlišení přečinů, a v rámci zločinů zabití a vraždu, přičemž rozlišení fungovalo na základě specifikace formy zavinění. Zákoník odlišil vraždu prostor od dalších kvalifikovaných skutkových podstat, a to vraždu úkladné, loupežné, spáchané s úmyslem zmocnit se násilím movité věci, vraždu zjednanou, k níž byl někdo najat a vraždu spáchanou na osobám v poměru blízkém.⁹ Jako privilegovanou skutkovou podstatu obsahoval zákoník vraždu novorozeného dítěte při porodu. Zákoník předpokládal pro trestní odpovědnost zlý úmysl pachatele, přičetnost a dostatek věku, jenž byl stanoven na 14 let. Tato úprava byla, spolu s de facto novelizovaným zněním ve formě zákona o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852, základem právní úpravy

⁵ KUCHTA, J., SCHELLE, K.: Trest smrti včera a dnes. Zvláštní otisk z časopisu Universitas, č. 3, 1982, str.5.

⁶ Ust. § 4 Všeobecného zákoníku, viz Říha, J. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. Trestní právo, 2007, č. 4, s. 37

⁷ VLČEK, E. Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu. Masarykova univerzita Brno, 1993. ISBN 80-210-4056-4

⁸ Zákoník trestní o zločinech a těžkých policejních přestupcích ze dne 3. září 1803.

⁹ Ust. § 135 a násl. zákoníku

trestního práva až do roku 1950, a to i v Československé republice, neboť byl recepční normou v r. 1918 přejet do právního řádu.¹⁰

Navzdory neustálým snahám, vedoucím však k pouhým dílčím úpravám a doplněním původního zákona, nedošlo k unifikaci trestního práva. Z toho důvodu byl unifikovaný trestný zákoník vydán až roku 1950 a byl jím trestní zákon č. 86/1950 Sb.¹¹ Zákon chránil především zájmy státu, nicméně i ochrana jednotlivců ve formě trestání mimo jiné vraždy v jeho ust. § 216 byla obsažena.¹² Trestné činy vraždy a zabití nebyly zákonem nikterak rozlišovány. Kvalifikovanými skutkovými podstatami byla vražda spáchaná na několika osobách nebo opětovně, spáchaná při loupeži, zvláště surovým způsobem a existence jiné zvláště přitěžující okolnosti. Z privilegovaných skutkových podstat čítal vraždu novorozeného dítěte matkou.

Roku 1960 byla přijata Ústava a v reakci na to byla rekodifikována mimo jiné i oblast trestního práva. Výsledkem prací rekodifikační komise byl trestní zákoník č. 140/1961 Sb., přijatý v roce 1961, s nímž právní úprava vraždy doznala značných změn. Kvalifikované skutkové podstaty nebyly do této úpravy zahrnuty a navraceny byly až novelou v roce 1990 (do té doby zákon postihoval výlučně jednání naplňující skutkovou podstatu vraždy ve znění „kdo jiného úmyslně usmrtí“ a privilegovanou skutkovou podstatu vraždy novorozeného dítěte matkou, přičemž trestem za vraždu stanovil odnětí svobody v trvání 10 až 15 let nebo trest smrti). Ochrana života, stejně jako v předchozí právní úpravě, nebyla postavena na první místo, kdy se v systematice zákoníku vyskytovala až v hlavě šesté, mimo jiné za trestnými činy hospodářskými či trestnými činy proti občanskému soužití. Za zásadní pro současnou úpravu trestného činu vraždy však lze shledávat novelou č. 175/1990 zrušený trest smrti. Takto novelizovaný zákon byl platný až do nedávné minulosti, kdy byl s účinností k 1.1.2010 nahrazen aktuálním zákonem č. 40/2009 Sb.¹³

¹⁰ VLČEK, E.: Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu. 2. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2004, str. 31. ISBN 80-210-3506-4

¹¹ Trestní zákoník č. 86/1950 Sb., ze dne 12. 7. 1950.

¹² Účelem trestního zákona bylo dle ust. § 1 chránit „lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce a vychovávat k dodržování pravidel socialistického soužití.“

¹³ VLČEK, E. Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu. Masarykova univerzita Brno, 1993. ISBN 80-210-4056-4

2.2 Trestný čin vraždy dle aktuální právní úpravy

Trestný čin vraždy je obsažen, jakožto zásah do nejzásadnější z hodnot osobnosti, v hlavě I. zvláštní části trestního zákoníku, tj. v části týkající se trestných činů směřujících proti životu a zdraví, a to jeho dílu prvního, zahrnující činy “proti životu”.

Definice vraždy je obsažena v ust. § 140, přičemž zákonodárce přijal způsob právní úpravy zakotvující tři stupně skutkových podstat, tedy základní, kvalifikovanou a privilegovanou, za použití konkrétních a taxativně vymezených znaků, když rozlišuje tři druhy úmyslného usmrcení, a to vraždu prostou dle odst. 1, vraždu kvalifikovanou (s rozmyslem nebo po předchozím uvážení) dle odst. 2 a vraždu za zvlášť přitěžujících okolností dle odst. 3.¹⁴ K těmto skutkovým podstatám zákonodárce přidal další, privilegované skutkové podstaty, postihující pachatele mírněji pro určité polehčující okolnosti spočívající např. v silném rozrušení, úleku či zmatku a jedná se o zabití dle ust. § 141 a vraždu novorozeného dítěte matkou dle ust. § 142.

Vzhledem k bipartici trestných činů, rozlišovaných dle horní hranice eventuálního trestu odnětí svobody na přečiny (nedbalostní trestné činy a úmyslné trestné činy s horní hranicí trestní sazby do 5 let) a zločiny (co není přečinem), resp. zvlášť závažné zločiny (s horní hranicí trestní sazby nejméně 10 let), je nutno trestné činy proti životu jednoznačně řadit mezi zvlášť závažné zločiny, resp. zločiny v případě ust. § 142 trestního zákoníku.

2.2.1 Vražda prostá

“Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let.”

Takto zní zákonné vymezení nejzávažnějšího trestného činu proti životu, jehož objektivní stránkou je úmyslné usmrcení lidské bytosti. Jedná se o jednání ve své podstatě spontánní, tzv. v afektu, které bude dle ustanovení § 140 odst. 1 trestního zákoníku kvalifikované v případě, že vražda nebyla spáchána s rozmyslem, po předchozím uvážení, v silném rozrušení apod. a zároveň nebyly splněny podmínky pro kvalifikaci jednání dle ustanovení o zabití. Oproti tomu vymezení jednotlivých typů vražd, tedy dalších

¹⁴ JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 5., aktualiz. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 194. ISBN 978-80-7502-049-9.

kategoriích specifikovaných zákonem blíže z důvodů zohlednění míry závažnosti činu tak, aby byly při stanovení spravedlivého trestu zohledněny okolnosti, při nichž k usmrcení došlo, jsou dále vymezeny jakožto kvalifikované skutkové podstaty, způsobem stanovujícím další “podmínky”.

Z důvodové zprávy k trestnímu zákoníku dovozujeme, že právní kvalifikace dle ustanovení o vraždě prosté má dopadat zejména na tzv. situační vraždy, kdy je následek způsoben spontánní a nepromyšlenou reakcí pachatele na emocemi vyhrocený konflikt, za předpokladu, že se nebude jednat o zvlášť privilegovaný případ dle ust. § 141 či § 142 tr. zákoníku.

Pachatelem vraždy prosté může být kdokoliv, tj. jakákoliv fyzická osoba i právnická osoba. Mezi typické příklady vraždy prosté lze řadit tzv. domácí vraždy, charakteristické vztahem oběti a pachatele a místem vraždy.

Příkladem z judikatury může být případ napadení poškozeného kladivem do hlavy s úmyslem jej usmrtit, k čemuž došlo v podnapilém stavu a po předchozí slovní rozepři s poškozeným z důvodu nevhodného chování poškozeného vůči družce obviněného.¹⁵

2.2.2 Kvalifikované skutkové podstaty

Jedná se o typizace vyššího stupně společenské škodlivosti, přičemž jde o znaky vztahující se jak k následku, tak i jiným okolnostem. Účel je srovnatelný s přitěžujícími okolnostmi, nicméně smyslem takové úpravy je právě ona typizace, která dává jasný rámec pro trestání daného jednání, oproti tomu v případech přitěžujících okolností se přihlíží k okolnostem ad hoc, s ohledem na závažnost jednání pachatele.

2.2.2.1 Vražda spáchaná s rozmyslem nebo po předchozím uvážení

“Kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let.”

Jedná se o kvalifikovanou skutkovou podstatu vraždy dle ust. § 140 odst. 2, pro niž je v praxi užíván pojem “úkladná” či “premeditovaná” vražda, přičemž o kvalifikovanou skutkovou podstatu se jedná zejména materiálně, neboť samotná konstrukce ustanovení vybízí k úvaze, zda se nejedná o skutkovou podstatu základní,

¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 07. 2016, sp. zn. 4 Tdo 950/2016

obsahuje-li popis jednání shodně s ustanovením odst. 1 téhož ustanovení.¹⁶ Existují však i názory, že se de facto jedná o samostatnou skutkovou podstatu, přičemž ve vztahu k ust. odst. 1 téhož paragrafu je ve vztahu speciality.¹⁷

Zákonodárce se vrátil k zohlednění tzv. premeditace, předchozího úmyslu, když právě úkladnost, předchozí úmysl, byl v historii v právních úpravách zásadním prvkem pro rozlišení trestného činu vraždy a zabití.¹⁸ O tom, co lze shledávat rozmyslem a předchozím uvážením, bylo pojednáno v důvodové zprávě k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, kde se uvádí, že rozmysl může být i velmi krátkou úvahou, při níž pachatel jedná uváženě, ale nikoli po předchozím uvážení, přičemž předchozí uvážení je situací, kdy pachatel předem zváží rozhodující okolnosti provedení činu a čin z hlediska provedení naplánuje. *“V obou těchto případech však musí pachatel alespoň vědět, že svým jednáním směřuje k usmrcení jiného a s takovým následkem musí být přinejmenším srozuměn, byť rozmyšlení nebo předchozí uvážení bude zpravidla předcházet přímému úmyslu, kdy pachatel smrtelný následek chce.”*¹⁹

Uvedené pojmy jsou rozlišeny rovněž judikaturou, když dle názoru Vrchního soudu v Praze je kvalifikace formy úmyslu s rozmyslem a po předchozím uvážení vedle sebe neslučitelná, jelikož předchozí uvážení je pojmem širším a je v něm obsažena i podstata rozmyslu, když rozmysl *„představuje méně intenzivní stupeň racionální kontroly pachatele nad trestným jednáním než předchozí uvážení. Předchozí uvážení oproti rozmyslu předchází trestnému ději s určitým předstihem a zahrnuje plán – předem utvořenou představu postupu pachatele při spáchání trestného činu.“*²⁰ Použitá konstrukce vychází z předpokladu, že přísněji je třeba postihovat jednání, které si pachatel před činem řádně promyslel a zvážil okolnosti, tudíž je zde zcela zřejmý úmysl, a to zpravidla přímý.

Pakliže bylo v případě vraždy prosté uvedeno, že se jedná o zločin spáchány spontánně, tzv. v „afektu“, je zřejmé, že v tomto případě je afekt zcela vyloučen.

¹⁶ STAŇKOVÁ, Lenka, Filip ŠČERBA a Milan VICHLENDÁ. Násilná kriminalita. Praha: Leges, 2014, s. 65. Teoretik. ISBN 978-80-7502-069-7.

¹⁷ JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 5., aktualiz. vyd. podle stavu k 1.11.2014. Praha: Leges, 2014, s. 476-477. ISBN 978-80-7502-049-9.

¹⁸ HOŘÁK, Jaromír. Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 137. Prameny a nové proudy právní vědy, no. 49. ISBN 978-80-87146-48-4.

¹⁹ Důvodová zpráva k ust. § 140 zák. Č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²⁰ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 7. 2012, sp. Zn. 7 To 51/2012

K případné konkurenci rozmyslu a afektu se pak vyslovil soud tak, že „je tu bez významu afekt (např. v důsledku obranné reakce poškozeného či tzv. opojení z krve) v průběhu vlastního provedení činu u pachatele, který si rozmyslel či předem uvážil v shora uvedeném smyslu zavraždění poškozeného, neboť pro kvalifikovanou vraždu podle § 140 odst. 2 je rozhodující, že rozmyšlené nebo předem uvážené jednání bylo podstatnou příčinou následku, resp. účinku významného z hlediska trestního práva. Afekt u pachatele, který nastal v průběhu usmrcování poškozeného, tak nemůže přerušit příčinnou souvislost premeditativního jednání s úmyslným usmrcením poškozeného.“²¹

2.2.2.2 Vražda spáchaná za zvlášť přitěžujících okolností dle ust. § 140 odst. 3

(3) Odnětím svobody na patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2

- a) na dvou nebo více osobách,
- b) na těhotné ženě,
- c) na dítěti mladším patnácti let,
- d) na úřední osobě při výkonu nebo pro výkon její pravomoci,
- e) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,
- f) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona,
- g) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání,
- h) opětovně,
- i) zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, nebo
- j) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch nebo ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo z jiné zavrženíhodné pohnut

Do kvalifikované skutkové podstaty jsou promítnuty určité skutečnosti či znaky,

²¹ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. Praha: C.H. Beck, 2010. Velké komentáře. s. 1306. ISBN 9788074001789.

jejichž naplněním dochází k jednání z hlediska trestního zákona závažnějšího a v důsledku toho i přísněji trestanému. Katalog těchto okolností je obsažen v ust. § 140, odst. 3. Oproti úmyslu, jež je vyžadován pro naplnění znaků trestného činu vraždy prosté, pro naplnění znaků kvalifikované skutkové podstaty postačuje zavinění ve formě nedbalosti.

Dle **písm. a)** je přísněji postihováno jednání, jímž je čin dle odst. 1 nebo 2 téhož ustanovení spáchán na **dvou nebo více osobách**, přičemž pojmem „více“ je dle judikatury alespoň tři osob, a to v rámci jednoho skutku. Typicky si představíme jednání jako jednorázový útok, při němž dojde k usmrcení více osob nebo dojde-li k usmrcení v rámci pokračovacího trestného činu dle ust. § 116.²² Ono „v rámci jednoho skutku“ je však zcela zásadní, neboť byl-li by následek spáchán více skutky, jednalo by se o vraždu spáchanou opětovně dle písm. h) téhož ustanovení.

Dopustí-li se pachatel jednání proti více osobám, avšak zamýšlený následek nastane jen v případě jedné osoby, půjde o právní kvalifikaci dle písm. a) ve stadiu pokusu. Oproti tomu zamýšlí-li pachatel usmrcení více osob, z nich u dvou následek skutečně nastane a u dalších nikoliv, bude jednání kvalifikováno jako trestný čin vraždy dle § 140 odst. 1, 3 písm. a) dílem dokonaný, dílem nedokonaný dle § 21 odst. 1.²³

Jak bylo uvedeno výše, postačuje pro naplnění znaků kvalifikované skutkové podstaty nedbalost, nicméně v tomto případě je tento předpoklad diskutabilní. Pakliže bychom považovali nedbalost za dostačující bez dalšího, mohl by podléhat přísnějšímu postihu rovněž ten, kdo skutečně neměl úmysl další osobu usmrtit. Z toho důvodu je třeba dojít k závěru, že je třeba alespoň úmyslu eventuálního, přičemž jak je rozebráno níže, v kapitole týkající se subjektivní stránky trestného činu, je úmyslem nepřímým za určitých okolností i lhostejnost.²⁴

Písm. b) poskytuje ochranu **těhotným ženám**. Lidský plod není ve smyslu trestního práva považován za člověka. Počátkem lidského života je soudní praxí považován začátek porodu.²⁵ V případě trestného činu vraždy je primárně chráněným

²² DRAŠTÍK, Antonín. Trestní zákoník: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). s. 851. ISBN 9788074787904.

²³ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 17. 8. 1999, sp. zn. 4 To 57/99

²⁴ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. Praha: C.H. Beck, 2010. Velké komentáře. s. 1307. ISBN 9788074001789.

²⁵ Odlišný názor zastal Nejvyššího soudu ČSR v usnesení ze dne 01. 08. 1986, sp. zn. 246/86, který uvedl, že pojem „jiného“ obsažený ve skutkové podstatě trestného činu vraždy „kdo jiného úmyslně usmrtí...“ vykládat výhradně jako jiného narozeného člověka, nýbrž i jako nenarozené dítě schopné samostatného

zájmem lidský život, tj. život matky, avšak čl. 6 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, říká, že každý má „*právo na život, lidský život je hoden ochrany již před narozením*“. Přesto směřuje-li útok proti těhotné ženě, není jednání možné kvalifikovat ve smyslu ust. § 140 odst. 3 písm. a), tedy jako vraždu na dvou nebo více osobách, takový postup český právní řád nepřipouští.²⁶ Přesto se nelze spokojit s tím, že by byl plod považován výhradně za součást těla matky a útok proti těhotné ženě by byl výhradně útokem proti jednotlivé osobě bez zohlednění jejího stavu, protože je lidskému plodu poskytnuta ochrana skrze těhotnou matku právě dle ust. § § 140 odst. 3 písm. b).²⁷ Další ochrana lidskému plodu je pak dána samostatnými skutkovými podstatami postihující přerušeni těhotenství.

Písm. c) poskytuje zvýšenou ochranu **osobám mladším 15 let**. Za takové považujeme osoby do dne předcházejícího dni 15. narozenin. V den narozenin již není dítě dítětem ve smyslu trestního zákona, jelikož § 139 TZ stanoví, že „*kde tento zákon spojuje s uplynutím doby nějaký účinek, nezapočítává se do ní den, kdy nastala událost určující její začátek*“ a v tento den tudíž již není dítětem mladším 15 let.²⁸

Písm. d) poskytuje zvýšenou ochranu **úředním osobám při výkonu nebo pro výkon jejich pravomoci**. Kdo je úřední osobou je blíže specifikováno ve výkladových ustanoveních trestního zákoníku, a právní kvalifikace dle tohoto písmene přichází v úvahu za předpokladu, že byl trestný čin spáchán „při“ výkonu nebo „pro“ výkon její pravomoci.

Ust. § 127 TZ stanovuje, že úřední osobou je soudce, státní zástupce, prezident, poslanec, senátor, člen vlády, člen zastupitelstva, příslušníci ozbrojených sil, bezpečnostních sborů, soudní exekutor, notář apod.

Požadavek zavinění alespoň ve formě eventuálního úmyslu pak bude pro případ útoku „při výkonu“ naplněn, je-li pachateli z okolností zřejmé, že poškozenému svědčí

života, přičemž takto by bylo možné, vzhledem k úrovni současné medicíny a schopnosti zachraňovat lidský plod již ve fázích raného vývoje, ve 22.-25. týdnu těhotenství, posuzovat již nenarozené dítě, byť ve velké míře v závislosti na neonatologické péči. Tento názor je však v české judikatuře ojedinělý.

²⁶ JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 5., aktualiz. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 477–478. ISBN 978-80-7502-049-9, srov. rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 31. 08. 2005, sp. zn. 5 To 81/2005

²⁷ GRÍVNA, T., Trestní právo hmotné. Judikatura k obecné i zvláštní části, 6. vyd., Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 183, ISBN 978-80-7357-509-0

²⁸ JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 5., aktualiz. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 198. ISBN 978-80-7502-049-9

oprávnění „úřední osoby“ a pachatel to tak mohl a měl vědět. Jedná-li se však o vraždu „pro výkon pravomoci“, je vyžadován přímý úmysl. Pachatele vede k takovému jednání jasný záměr, jímž může být vyhnutí se trestu, pokutě apod., přičemž úmysl musí být vázán k jednání samotnému, nikoliv již ke způsobení smrti, zde opět postačí nepřímý úmysl obdobně jako v případě uvedeného u písm. a).²⁹

Obdobně jako v předchozím bodě, je i odstavec **písm. e)** věnován zvýšené ochraně osob před vraždou spáchanou v souvislosti s výkonem jejich povinnosti, a to **svědků, znalců a tlumočnicků**. Cílem jejich ochrany je snaha předejít možnému bránění plnění jejich zákonné povinnosti a dalekosáhlé důsledky, jež by jejich ovlivnění mohlo mít.

Takovou povinnost si můžeme představit jako povinnost vypovídat pravdu a nic nezamlčovat (svědek), podat pravdivý, nezkreslený a úplný znalecký posudek (znalec) a podat nezávislý a nestranný ekvivalent tlumočeného projevu či textu (tlumočnick).

Co se týká formy zavinění, stejně jako v případě úředních osob je vyžadován úmysl přímý, ke způsobení následku pak nepřímý.³⁰

Pod písm. f) poskytuje zákon zvýšenou ochranu **zdravotním pracovníkům**, dále pak skupině obecně nazvané „jiní“.

Pojem zdravotní pracovník trestní zákon nikterak nespécifikuje a je nutno nahlédnout do zákona č. 95/2004 Sb., zákon o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceut a zákona č. 96/2004 Sb., zákon o nelékařských zdravotnických povoláních, dle kterých lze pod pojem zdravotnického pracovníka podřadit lékaře, zubní lékaře, farmaceuty a asistující pracovníky nelékařských profesí, jimiž jsou zdravotní sestry, laboranti a řidiči sanitek.

„Jinými“ osobami pak zákonodárce míní hasiče záchranáře, příslušníky horské služby a další.³¹ Vraždu s touto přitěžující okolností může spáchat kdokoliv, nejen osoba

²⁹ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. Praha: C.H. Beck, 2010. Velké komentáře. s. 1309. ISBN 9788074001789.

³⁰ tamtéž

³¹ DRAŠTÍK, Antonín, Robert FREMR, Tomáš DURDÍK, Miroslav RŮŽIČKA a Alexander SOTOLÁŘ. Trestní zákoník: komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 854-855. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7478-790-4 ve spojení se ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. Praha: C.H. Beck, 2010. Velké komentáře. s. 1311. ISBN 9788074001789.

ošetřovaná a okolnost mu bude přičítána, dojde-li k jednání v souvislosti s výkonem uvedených činností.

V případě, že pachatele ke spáchání vraždy vedl motiv vztahující se k **rase, národnosti, politickému přesvědčení, vyznání či příslušnosti k etnické skupině**, bude přísněji postižen dle **písm. g)** kvalifikované skutkové podstaty. Zásadní pro právní kvalifikaci není prokazování, zda oběť trestného činu skutečně onou vlastností či příslušností disponuje, neboť zákonodárce explicitně uvádí, že se může jednat o skutečnosti „domnělé“.

Za **opětovné** spáchání trestného činu dle **písm. h)** je považováno spáchání zvláště závažného zločinu vraždy, k němuž dojde více skutky. Dojde-li k úmyslnému usmrcení dvou či více osob v rámci jednoho skutku, bude jednání posouzeno dle písm. a) tohoto ustanovení. „Opětovnost“ je naplněna výhradně, jedná-li se o více skutků, přičemž není relevantní, zda byl pachatel pro takový trestný čin v minulosti pravomocně odsouzen, neboť k naplnění podmínky postačuje vícečinný souběh trestných činů. Irelevantní je rovněž skutečnost, zda byl trestný čin dokonán či došlo jen ke stadiu přípravy. *„K naplnění znaku spočívajícího v tom, že pachatel trestný čin spáchal opětovně postačí jakýkoliv případ opakování téhož trestného činu. Není třeba, aby byl za takový čin pravomocně odsouzen, a není významné, zda se ohledně takového odsouzení na pachatele hledí, jako by odsouzen nebyl.“*³² Posuzování tak činí nekompromisním rovněž skutečnost, že ani fikce neodsouzení, v důsledku které se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen, nebude brána v potaz.³³ Z uvedeného vyplývá, že opětovnost není vyjádřením recidivního chování pachatele, neboť je pojato širěji, zahrnujíc zároveň případy fikce neodsouzení.

Zajímavostí je, že judikatura připouští použití mimořádného zvýšení trestu dle ust. § 59 TZ, aniž by se jednalo o porušení zásady dvojího přičítání.³⁴ K tomuto však bude blíže pojednáno v kapitole týkající se trestání, konkrétně přitěžujících okolností.

³² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. března 2014, sp. zn. 8 Tdo 1301/2013

³³ DRAŠTÍK, Antonín, Robert FREMR, Tomáš DURDÍK, Miroslav RŮŽIČKA a Alexander SOTOLÁŘ. Trestní zákoník: komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 853. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7478-790-4.

³⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2004, sp. zn. 7 Tdo 410/2004; přestože se judikát vztahuje ke staré právní úpravě obsahující úpravu zvláště nebezpečné recidivy avšak nikoli mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody, je možné i pro případ posuzovaný dle aktuální právní úpravy tento příklad využít, srov. FENYK, Jaroslav, Roman HÁJEK, Igor STRÍŽ a Přemysl POLÁK. Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Praha: Linde, 2010. s. 520-521. ISBN 9788072018086.

Vraždy kvalifikované dle **písm. i)** tohoto ustanovení jsou spáchány **zvlášť surovým** nebo **trýznivým způsobem**.

*„O případ znaku způsobu **zvlášť surového** jde tehdy, když čin svými provedením výraznou měrou přesahuje obvyklou míru surovosti, což je dáno především okolnostmi, které charakterizují použité násilí z hlediska vnějšího dopadu činu na poškozeného. Rozumí se jím vražedný útok s vysokou mírou brutality, která se podstatně vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu.“³⁵ V jiném usnesení Nejvyššího soudu nalezneme obdobné přiblížení pojmu „zvlášť surový“, a to jako „vražedný útok s extrémně vysokou mírou brutality, která se podstatně vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu.“³⁶*

O případ jednání způsobem **zvlášť trýznivým** se jedná zejména v případě, kdy je „oběť vystavena bolestem na hranici snesitelnosti trvajícím třeba i po kratší dobu, nebo sice méně intenzivním, ale zato déle trvajícím, které velmi citelně zasahují celou osobnost poškozeného. Usuzovat na něj lze z takových okolností, které charakterizují subjektivní neúměrně kruté pocíťované prožitky oběti, jež vnímala od doby, kdy na ní pachatel začal uskutečňovat vražedný mechanismus až do okamžiku její smrti. Jako příklad takového jednání pak lze uvést svázání, uložení do postele pod peřinu a zanechání oběti bez pomoci, kdy v duševních i fyzických útrapách zemřela.“³⁷

K naplnění kvalifikované skutkové podstaty postačí, vykazuje-li jednání pachatele znaky jednoho z uvedených způsobů, tj. znaky surovosti **nebo** trýznivosti. Vyjádřil-li se Nejvyšší soud tak, že „rozhodné pro tuto zvlášť přitěžující okolnost jsou vnímání a prožívání bolestivosti při utrpěných zraněních a vypjatosti psychického prožívání traumatu smrti, a to v míře velmi intenzivní, v níž oběť prožívala důsledky útrap, jimž byla vystavena“³⁸, nutno takový závěr vztahovat pouze k naplnění znaků zvlášť trýznivého způsobu spáchání. V opačném případě bychom došli k závěru, že při působení na osobu již omráčenou či nacházející se ve stavu bezvědomí by nepřicházela právní kvalifikace dle tohoto ustanovení v úvahu. Rozlišíme-li však pojmy **surovost** (intenzivnímu působení na oběť) a **trýznivost** (způsobení bolesti, zranění, psychické prožívání), musíme nepochybně dojít k závěru, že je možné dopustit se vraždy dle § 140

³⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 04. 06. 2014, sp. zn. 8 Tdo 462/2014

³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 06. 2013, sp. zn. 6 Tdo 617/2013

³⁷ Rozsudek Vrchního osudu v Praze ze dne 22. 04. 1994, sp. Zn. 7 To 59/1994

³⁸ Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 4 Tdo 1186/2014: „Pojem zvlášť zavrženíhodný způsob provedení je širší, protože zahrnuje i okolnosti stojící mimo hledisko surovosti a trýznivosti činu.“

odst. 1, 3 písm. i) na osobě nacházející se ve stavu bezvědomí.³⁹

Odlišně nicméně bude nazíráno na zbavení se těla oběti, jež je provedeno surovým a brutálním způsobem, avšak úmyslem již není usmrcení, k jeho dokonání již došlo a dochází tak nikoliv k útoku na lidskou bytost, nýbrž k devastaci lidských ostatků.

Posledním z okolností zahrnutých do ustanovení § 140 odst. 3 je dle **písm. j)** motiv pachatele, jehož ke spáchání vraždy vedla snaha **pro sebe nebo pro jiného získat majetkový prospěch nebo ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo spáchání z jiné zavrženíhodné pohnutky**. K získání majetkového prospěchu nemusí nutně dojít, neboť postačí, směřuje-li jednání pachatele k jeho získání, zároveň zákon nikterak nespécifikuje výši majetkového prospěchu.⁴⁰

Podle tohoto ustanovení by bylo posuzováno nejen usmrcení z důvodu vidiny dědění či získání jiného finančního plnění, jakož i vraždy na objednávku, jelikož za takové usmrcení měl pachatel příslibu odměny.

Snahou zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin se zabýval Nejvyšší soud, jenž pod tento pojem řadí následující situace: *„jestliže se pachatel jiného trestného činu rozhodne po dokonání tohoto trestného činu usmrtit poškozenou osobu v úmyslu odstranit ji jako svědka svého trestného činu se záměrem zakrýt jeho spáchání tak, aby tento skutek vykazující znaky trestného činu vůbec nebyl zjištěn (nevyšel najevo), ale i tehdy, sleduje-li pachatel záměr znemožnit odhalení a identifikaci své osoby jako pachatele jiného trestného činu. Usmrcení „v úmyslu zakrýt jiný trestný čin“ se tak lze dopustit nejen vůči poškozenému tímto jiným trestným činem, ale i vůči jeho zcela náhodnému svědkovi.“⁴¹*

2.2.3 Privilegované skutkové podstaty

2.2.3.1 Zabití

“Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až deset let.”

Zakotvením trestného činu zabití je myšleno na jednání nižší společenské škodlivosti než v případě samotné vraždy, a to z toho důvodu, že ačkoliv se jedná o úmyslné zabití, rozdíl nalezneme v subjektivní stránce. Pohnutkou pachatele trestného

³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 02. 2019, sp. zn. 7 Tdo 8/2019

⁴⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 04. 11. 2009, sp. zn. 3 Tdo 692/2009

⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 6. 2007, sp. zn. 8 Tdo 624/2007

činu zabití je silné rozrušení způsobené ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli nebo předchozího zavrženíhodné jednání poškozeného. V důsledku naplnění zákonem stanovené podmínky pak lze trestný čin zabití odlišit od trestného činu vraždy a takové jednání je postihováno značně mírněji, trestní sazba je dána v rozmezí 3 až 10 let odnětí svobody (oproti 10 až 18 let v případě základní skutkové podstaty vraždy). Ve vztahu k trestnému činu vraždy se jedná o privilegovanou skutkovou podstatu.

Skutková podstata trestného činu zabití se do českého právního řádu dostala až s účinností aktuálně platného trestního zákoníku, ačkoliv snahy o zakotvení se vyskytovali již podstatně dříve, když např. Zapletal vyslovil svůj návrh pro zařazení skutkové podstaty ve znění „úmyslná usmrcení spáchaná ve stavu silného rozrušení, vyvolaném násilím nebo závažnou urážkou ze strany poškozeného vůči pachateli nebo osobě pachateli blízké“ již na počátku 80. let minulého století.⁴²

Diferenciace jednání s odlišnou společenskou škodlivostí je vhodným řešením situace, kdy, jak sám zákonodárce v důvodové zprávě k ust. § 141 trestního zákoníku uvádí, *“pachatelé tzv. situačních vražd, jež jsou mnohdy dilem tragického okamžiku, musejí podle platných českých předpisů počítat s trestním postihem podstatně tvrdším, než např. bezohlední pachatelé trestných činů vydírání, útisku, pohlavního zneužívání, týrání svěřené osoby, kuplířství či obchodování s lidmi.”* Současná právní úprava umožňuje ve srovnání s úpravou předchozí spravedlivěji postihnout pachatele, když tyto okolnosti byly dříve zohledňovány výlučně ve formě polehčujících a přitěžujících okolností.⁴³

Jakkoliv je zakotvení trestného činu zabití v právním řádu na místě, nelze se vyhnout jistým problémům v právní kvalifikaci. Příkladem za všechny jest případ muže bránícího majetek své společnosti, když za tímto účelem opakovaně vystřelil z legálně držené zbraně na zloděje v ujíždějícím automobilu, čímž způsobil lehké zranění řidiči vozidla a těžké zranění hlavy jeho spolujezdkyni. Zatímco nalézací soud shledal v tomto jednání naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu vraždy ve stadiu pokusu, odvolací soud rozsudek zrušil a uznal pachatele vinným zločinem zabití dle ust. § 140 odst. 1, 2 a) ve stadiu pokusu a místo původních 6 let mu stanovil trest odnětí svobody

⁴² ZAPLETAL, J., Úmyslná usmrcení (kriminologická a trestněprávní studie), 1. vydání, Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980, s. 101

⁴³ Důvodová zpráva k § 139 tr. zákoníku, vládní návrh

v trvání 3 let, podmíněně odloženým na dobu 5 let s dohledem nad obviněným.⁴⁴ Jelikož obviněný i přesto trval na svém tvrzení, že se nejednalo o úmysl nepřímý, nýbrž vědomou nedbalost a pro úmyslné usmrcení není trestně odpovědný a zároveň státní zástupkyně trvala na právní kvalifikaci trestného činu vraždy ve stadiu pokusu, neboť dle jejího názoru nebyly naplněny znaky privilegované skutkové podstaty, dostal se případ k Nejvyššímu soudu. Ten konstatoval, že k naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu zabití dojde výhradně v silném rozrušení či v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.

K prvnímu z uvedených znaků se Nejvyšší soud vyjádřil následovně: „*K tomu, aby se mohlo jednat o stav silného rozrušení pachatele trestného činu zabití ve smyslu § 141 odst. 1 TrZ, musí být nějaký mimořádně intenzivní podnět, který by jej mohl vyvolat. Takovým podnětem pak zásadně není krádež majetku pachatele, byť k ní v minulosti mohlo dojít již vícekrát, pokud navíc ani není zřejmé, kdo se dopouštěl předchozích krádeží*“ a dále že „*obviněný jednal za situace, kdy nebyl ohrožen jeho život nebo zdraví, ale pouze majetek, nemohl tak mít v daném případě strach z bezprostředního ohrožení jeho života či zdraví, který by mohl vyvolat stav silného rozrušení.*“

K druhému z uvedených znaků uvedl toliko že „*Míra nebo negativní charakter provokujícího jednání poškozeného, musí být v odpovídajícím poměru k mimořádnému významu objektu zločinu zabití, kterým je lidský život. (...) Zejména však pro nenaplnění uvedené podmínky použití ustanovení § 141 odst. 1 TrZ je podstatná skutečnost, že jednání poškozených, byť bezesporu odsouzeníhodné a pro poškozeného nepřijemné, bylo zanedbatelné ve srovnání ke zcela mimořádnému významu lidského života, jako předmětu ochrany (objektu) poskytované zákonem.*“⁴⁵

Otázkou zůstává, zda natolik restriktivní výklad ustanovení je na místě, když právní úprava měla pokrývat právě trestání jednání, jímž byly překročeny meze okolností vylučujících protiprávnost a mělo tak být předejito přílišné tvrdosti.

Za dobu platnosti současné právní úpravy judikatura vymezila i další případy, jež nelze právně kvalifikovat jako trestný čin zabití. Takovou právní kvalifikaci vylučuje okolnost, kdy se na vzniku situace sám pachatel podílel. „*Pokud tedy své jednání vůči poškozenému vystupňoval až v úmyslný jednoznačně likvidační útok, který nemohl mít za*

⁴⁴ Rozsudek Vrchního soud v Olomouci ze dne 22. 2. 2010, sp. zn. 2 To 5/2010

⁴⁵ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky, ze dne 25. 8. 2010, sp.zn. 7 Tdo 793/2010

následek nic jiného než smrt, bylo takové jednání nutno posuzovat jako zločin vraždy podle § 140 odst. 1 tr. zákoníku”.⁴⁶ Obdobně nebude jednání právně kvalifikováno jako zabití v případě, kdy došlo k usmrcení v hněvu nebo vzteku, který však byl vyvolán předchozím jednáním pachatele, ku příkladu nachází-li se pachatel-sexuální deviant v takovém stavu v důsledku vlastních výčitek vůči svému předchozímu chování⁴⁷, nebo kdy k nástupu hněvu či vzteku u pachatele došlo ve spojení s požitím alkoholu⁴⁸.

Obdobně jako v případě zločinu vraždy je i v případě zločinu zabití v trestním zákoníku obsažena kvalifikovaná skutková podstata pro případy, kdy je zločin spáchán na více osobách, na těhotné ženě, nebo na dítěti mladším patnácti let.

2.2.3.2 Vražda novorozeného dítěte matkou

“Matka, která v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí při porodu nebo bezprostředně po něm své novorozené dítě, bude potrestána odnětím svobody na tři léta až osm let.”

Jedná se o skutkovou podstatu zohledňující vnitřní stav pachatelky, která je dosud ovlivněna hormonálními změnami v souvislosti s porodem dítěte, přičemž na pachatelku nacházející se v takovém stavu nelze nahlížet bez kontextu událostí, nýbrž je třeba přihlížet k velmi výrazné polehčující okolnosti.

V prvé řadě je třeba určit, jak již bylo výše stručně pojednáno, kdy se novorozené dítě stává novorozeným dítětem. Dle převažujícího názoru trestněprávních teoretiků dochází k „přeměně“ lidského plodu v člověka počátkem porodu (navzdory značné nejasnosti, co lze za počátek považovat, zřejmě však počátek porodních bolestí, ačkoliv i taková specifikace je značně nejednoznačná, připouštějící rozšíření aplikace tohoto ustanovení zákona na jednání odehrávající se již dlouho před samotným porodem, čímž by docházelo k nepřijatelné analogii⁴⁹), a to i pokud dosud matčino tělo neopustilo a není od něj zcela odděleno. Překážkou pro takovouto právní kvalifikaci není ani skutečnost, že těhotná žena měla úmysl usmrtit novorozené dítě již před porodem, dojde-li k usmrcení skutečně v rozrušení způsobeném porodem. Zda se v takovém stavu nacházela či nikoliv, bude předmětem posuzování znalce-porodníka.⁵⁰

⁴⁶ ŠÍMEK, M., VELETA R.: Vražda soka, Kriminální sborník, 2003, č. 2, s. 3-9

⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 03. 2012, sp. Zn. 5 Tdo 168/2012

⁴⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 01. 2011, sp. Zn. 4 Tdo 1517/2010

⁴⁹ TESAR, J. Soudní lékařství. Praha: Avicenum, 1976, s. 559

⁵⁰ GRIVNA, T., Trestní právo hmotné. Judikatura k obecné i zvláštní části, 6. vyd., Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 188, ISBN 978-80-7357-509-0

V souvislosti s posouzením jednání matky je na místě úvaha o právní kvalifikaci jednání jiné osoby, než je sama matka, jež směřuje proti lidskému plodu, resp. novorozenému dítěti, v době porodu (např. v případě domácích porodů, kdy v případě jejich neúspěšného provedení dojde k porodu mrtvého dítěte), neboť z uvedeného je zřejmé, že k jednání může dojít již při samotném porodu.⁵¹ Pakliže závěry dokazování stanoví jako okamžik smrti důvod nastalý po začátku porodu, jednalo by se v návaznosti na shora uvedené o zásah do lidského života novorozeného dítěte, nikoliv plodu a pachatel, opomeneme-li případy, kdy je pachatelem sama matka, by tak byl trestán nikoliv pro usmrcení plodu v těle matky, ale pro způsobení smrti člověka. Takový názor byl však překonán s odůvodněním, že za „*narození živého dítěte třeba považovat úplné vypuzení dítěte z těla matky bez zřetele na délku trvání těhotenství, které po tomto vypuzení dýchá nebo projevuje jiné známky života.*“⁵² Ačkoliv tak v případě jednání matky v průběhu porodu, kdy není dítě zcela vypuzeno z jejího těla, jej považujeme za „novorozené dítě“, z hlediska jakékoliv jiné osoby než matky jakožto pachatele nelze takové jednání považovat za usmrcení „jiného“, nenarodilo-li se dítě živé a ex post, i přes překonání hranice počátku porodu, je dítě v takovém případě považováno za lidský plod.

V judikatuře se objevil i ojedinělý názor, že jako „jiného“ z hlediska skutkové podstaty trestného činu vraždy lze považovat nikoliv pouze narozeného člověka, jakož i nenarozené dítě schopné samostatného života.⁵³ Vzhledem k úrovni neonatologické péče by pak mohlo být za člověka považován již lidský plod ve 22.-25. týdnu těhotenství.

Pro období, kdy je dítě považováno za lidský plod, je mu trestním zákoníkem poskytována ochrana skrze ustanovení postihující jednání směřující k přerušení těhotenství. Do trestního zákoníku byla tato ochrana promítnuta v podobě čtyř, resp. pěti, paragrafů, systematicky řazených dle logického odstupňování míry společenské škodlivosti, zahrnující shora uvedené jednání bez souhlasu těhotné ženy (§159 TZ), se souhlasem těhotné ženy (§160), pomoc těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství (§161) a svádění těhotné ženy k umělému přerušení těhotenství (§162). Pro všechna tato ustanovení je v ust. § 163 TZ dána výjimka, a to že samotná žena, která své těhotenství

⁵¹ ŠÁMAL, Pavel, František PÚRY a Stanislav RIZMAN. Trestní zákon: komentář. II. díl. 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, xv, s. 1303. Beckova edice komentované zákony. ISBN 80-7179-896-7.

⁵² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 01. 08. 1986, sp. zn. Ntd 246/86, publikováno v Bulletinu Nejvyššího osudu České republiky pod č. 2/87-10

⁵³ Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 31. 8. 2005, sp. zn. 5 To 81/2005

uměle přeruší, požádá o to či takové jednání dovolí, není pro takový čin trestná, a to ani jako návodce či pomocník.

2.3 Pojmové znaky trestného činu vraždy

Ust. § 13 odst. 1 trestního zákoníku stanoví, že „*trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“ Z této definice jasně vyplývá, že pro určení protiprávnosti jednání je nutno posoudit naplnění znaků uvedených v trestním zákoníku, tj. znaků skutkové podstaty trestného činu. Jde o znaky objektu, objektivní stránky, subjektu a subjektivní stránky.

2.3.1 Objekt

Objektem trestného činu jsou pro společnost zvláště důležité hodnoty a zájmy, jež zasluhují zvýšenou ochranu rovněž ze strany legislativní. Co se týká objektu obecně, po snahách o jeho definování došel zákonodárce při tvorbě aktuálně platného kodexu k upuštění od definice. Rozlišovány jsou tzv. objekty sekundární a individuální. Sekundární objekty jsou využívány pro účely řazení trestných činů ve zvláštní části trestního zákona, kdy dělí na hlavy a oddíly trestné činy právě do „skupin“ dle podobnosti objektu, např. trestné činy proti životu a zdraví, majetku, rodině a dětem apod. Individuální objekt je pak obligatorním znakem skutkové podstaty každého trestného činu, jelikož jednání nezasahující do žádného zájmu či hodnot hodných ochrany není nutno kriminalizovat a pachatele takového jednání postihovat sankcemi. Ne vždy je objekt v zákoně explicitně uváděn, avšak dovozujeme jej z výkladu. Jako příklad komplikovaného určení objektu se nabízí příklady trestného činu soulože mezi příbuznými, kdy je třeba posoudit, zda je záměrem chránit rodinné vztahy a vztahovat tak ochranu i na adoptované děti, či „pouze“ zdravé potomstvo a hledět tak výhradně na pokrevní linii.

V případě trestného činu vraždy je primárně chráněným zájmem lidský život po celou dobu jeho trvání, přičemž počátkem lidského života ve smyslu trestního práva je soudní praxí považován začátek porodu, jak již bylo pojednáno výše v kapitole týkající se trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou, za jeho konec pak biologická smrt mozku jakožto neobnovitelný stav.⁵⁴

⁵⁴ JELÍNEK, J., a kol., Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vyd., Praha: Leges 2010, s. 477–478

Trestní právo v kvalifikované skutkové podstatě k trestnému činu vraždy v ust. § 140 odst. 3 pamatuje na vícero individuálně určených objektů, jimiž jsou těhotné ženy, děti mladší patnácti let, dále pak úřední osoby, svědky, znalce, tlumočníci a zdravotní pracovníci, a to při výkonu nebo pro výkon pravomoci či povinnosti, a konečně osoby určité rasy, příslušnosti k etnické skupině, národnosti, politického přesvědčení či vyznání a poskytuje jim zvýšenou ochranu tvrdším postihem pachatele.

2.3.2 Objektivní stránka

V objektivní stránce trestného činu nacházíme charakteristiku trestného činu z hlediska systému znaků, jež vykazuje jednání pachatele, vzniklý následek a příčinnou souvislost mezi jednáním a následkem. Bez naplnění těchto znaků nelze jednání kvalifikovat jako trestný čin. K těmto znakům se přidávají další, fakultativní znaky, mezi které řadíme místo, čas a způsob provedení trestného činu a prostředky, jež byly ke spáchání použity.⁵⁵

Podíváme-li se konkrétně na objektivní stránku trestného činu vraždy, charakterizuje ji téměř výhradně **následek** jednání, resp. úmysl takový následek způsobit, kdy tímto následkem je usmrcení člověka a zákon přímo stanoví trest za jednání, při němž dojde k úmyslnému usmrcení.

Použitým prostředkům, místu činu apod. není v zákoně přikládána váha, větší pozornost je věnována výhradně hledisku způsobu jednání pachatele, kdy zákon postihuje přísněji jednání zvláště surové nebo trýznivé a páchání totožné trestné činnosti opětovně, přičemž o obojím bylo detailněji pojednáno v předchozí kapitole. Při hodnocení, zda šlo o způsob zvláště surový či nikoliv se přihlíží nejen k tomu, do jaké míry jí byly způsobeny útrapy, jakož i k celkovému způsobu provedení vraždy a obecnému názoru společnosti, tedy zda takový čin každý musí pokládat za surový a odporný.⁵⁶

Jednáním se rozumí nikoliv pouze konání, nýbrž i opomenutí, avšak s přihlédnutím k dalším podstatným okolnostem, o nichž je pojednáno zejména v kapitole týkající se subjektivní stránky trestného činu. V případě jednání opomenutím rozlišujeme, zda bylo opomenuto plnění obecné nebo zvláštní povinnosti.

⁵⁵ KRATOCHVÍL, Vladimír. Trestní právo hmotné: obecná část. 2. vyd. Praha: Beck, 2012, s. 249. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7179-082

⁵⁶ GRÍVNA, T., Trestní právo hmotné. Judikatura k obecné i zvláštní části, 6. vyd., Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 185, ISBN 978-80-7357-509-0

Opomenutí obecné povinnosti nezakládá odpovědnost za následek, povinný odpovídá pouze za porušení obecné právní povinnosti. Obecná povinnost je stanovena samotným trestním zákonem a jedná se např. o povinnosti překazit trestný čin, poskytnutí pomoci apod., v případě vraždy proto jednání opomenutím obecné povinnosti nepřichází v úvahu.

Opomenutí zvláštní povinnosti upravuje ust. § 112 TZ, dle kterého jde o opomenutí konat v případě, kdy měl pachatel povinnost dle jiného právní předpisu, úředního rozhodnutí či smlouvy a pachatel tak opomenul konat svou “zvláštní” povinnost. Příkladem opomenutí dle tohoto ustanovení uvádím opomenutí povinnosti lékaře konat, neposkytne-li potřebnou pomoc osobě v ohrožení života, která v důsledku tohoto nekonání zemře a lékaře k nekonání vedl alespoň eventuální úmysl způsobit takový následek. V takovém případě přichází potrestání dle ustanovení o vraždě do úvahy.

Dále pak porušení péče o nezletilé dítě, kdy opomenutí bude rovněž porušením zvláštním, stanoveným občanským zákoníkem, tj. jiným právním předpisem ve smyslu ust. § 112 TZ a v důsledku toho bude jednání rodiče právně kvalifikováno jako trestný čin poruchový, např. jako vražda v případě úmyslného opomíjení poskytovat stravu dítěti, které není schopno opatřit si ji samo, s úmyslem ho usmrtit. Jak zákon uvádí, je třeba přihlížet k povinnosti právní, nikoliv pouze morální a není možné vztahovat stejné povinnosti i např. na partnera matky, který ze zákon nemá povinnost o děti pečovat.⁵⁷ Právě na této situaci lze zřetelně vidět rozdíl mezi porušením zvláštní a obecné povinnosti, kdy matka má zvláštní povinnost, jejímž porušením dojde k jednání podléhající shora uvedené právní kvalifikaci, oproti tomu její partner zákonnou povinnost pečovat o dítě nemá, jeho jednání bude posuzováno jako porušení obecné povinnosti a jeho jednání spočívající v nekonání bude posuzováno dle ustanovení o neposkytnutí pomoci, kdy pachatel není postihován za následek, nýbrž za porušení obecné povinnosti pomoci dle ust. § 150 TZ.

⁵⁷ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 10. 1981, sp. zn. 11 To 59/81, vyhlášeném ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 16/1984: „že druh matky dítěte nemá právní povinnost uloženou zákonem pečovat o dítě družky, jejíž opomenutí by mohlo zakládat trestní odpovědnost... Taková odpovědnost by mu mohla vzniknout jen na základě dohody s matkou, a to i konkludentní, popř. na základě jeho předchozího nebezpečného jednání, jehož následky by byl povinen odvrátit nebo jim předejít. Není-li tu takový vztah, nelze činit druha matky odpovědným za smrt dítěte, která nastala v důsledku opomenutí poskytnout péči a zajistit mu lékařskou pomoc“

Mezi jednáním a následkem musí existovat **příčinná souvislost**, bezpodmínečně krytá zaviněním zahrnujícím všechny znaky objektivní stránky trestného činu.⁵⁸ Pachatel může jednat v nedbalosti, avšak za předpokladu, že je možné předvídat příčinný průběh a je třeba vyloučit, že došlo k přerušení příčinné souvislosti. Za použití zásad umělé izolace jeví zjistiťe, zda jednání pachatele naplňuje znaky trestného činu a k následku důležitému z hlediska skutkové podstaty došlo skutečně v důsledku jednání pachatele, tj. zda bylo jednání pachatele dostatečně významné ke způsobení následku. Příčinná souvislost se přeruší, vstoupí-li do příčinného průběhu další příčina, která způsobila účinek bez ohledu na jednání pachatele, jestliže pachatel takový průběh předvídat neměl a nemohl.⁵⁹ Příkladem jest poranění osoby, kdy existuje příčinný vztah mezi jednáním pachatele a následkem v podobě těžké újmy na zdraví, avšak následná smrt způsobená pádem z postele v nemocnici nebo poskytnutím neodborné lékařské péče, navzdory skutečnosti, že se oběť pachatelova jednání zde nacházela výhradně v důsledku pachatelova jednání, není přičítána pachateli a nebude proto trestně odpovědný pro trestný čin vraždy, neboť nebylo možné ze strany pachatele předvídat takový skutkový průběh a pachatel za takto vzniklý následek neodpovídá.⁶⁰

Dalším příkladem ze soudní praxe je spáchání zvláště závažného zločinu vraždy na osobě, jež v době pachatelova jednání trpěla onemocněními životně důležitých orgánů. *„Chorobné změny u poškozeného neměly na příčinu smrti poškozeného žádný vliv. Reakce poškozeného na údery není stejná jako u dvacetiletého muže, avšak je třeba dodat, že věk poškozeného byl obviněnému zcela nepochybně rozpoznatelný, poškozený jistě nevypadal na muže, kterému by bylo dvacet let. Obviněný byl tedy i v tomto směru srozuměn s tím, že pokud útočí na osobu, jejíž věková hranice se pohybuje kolem 50 let, jde o osobu, která má výrazně menší způsobilost po zdravotní stránce odolat útokům, jímž poškozený byl v daném případě ze strany obviněných vystaven.“⁶¹*

⁵⁸ JELÍNEK, Jiří a Jiří JELÍNEK. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 164, 169, 175. Student, ISBN 978-80-87212-49-3.

⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1405/2015

⁶⁰ GRÍVNA, T., Trestní právo hmotné. Judikatura k obecné i zvláštní části, 6. vyd., Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 52, ISBN 978-80-7357-509-0

⁶¹ Usnesení Nejvyššího soudu 6 Tdo 617/2013, ze dne 26. 06. 2013

2.3.3 Subjekt

Obligatorní znaky subjektu

Subjektem trestného činu je pachatel. K pachateli trestného činu vraždy toho zákon stanoví toliko v ust. § 140 TZ, že „*kdo jiného...*“, čímž dává zákonodárce najevo, že pachatelem může být kdokoliv⁶². Tuto úvahu musíme pouze korigovat ve smyslu dalších ustanovení a právních předpisů, přičemž těmito korektivy je 1) **věk**, 2) **rozumová a mravní vyspělost**, 3) **příčetnost**, a subjektem trestného činu vraždy může být pouze 4) **osoba fyzická jakož i právnická**, k čemuž dojdeme argumentem a contrario při nahlédnutí do ust. § § 7 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Ad 1) **Věková hranice** je upravena ustanovením § 25 trestního zákona, jímž je dána trestní odpovědnost dosažením 15 let věku. Na osoby, jež v době spáchání trestného činu nedovršili daného věku nelze z trestněprávního hlediska pohlížet jako na pachatele trestného činu. Přesné stanovení počátku trestní odpovědnosti určíme za použití ust. § 139 trestního zákona, který stanoví, že je-li spojován účinek s uplynutím času, nezapočítává se do ní den, kdy nastala událost určující její začátek. Trestní odpovědnost proto nastane v 00:01 v den následující po dni 15. narozenin.⁶³

Téma věkové hranice trestní odpovědnosti, obzvláště pak ve vztahu k natolik závažné trestné činnosti, jakou je vražda, je v současné době velmi aktuální. Dle návrhu novely trestního zákona měla být sazba snížena z dosavadních 15 let na 14 let, resp. 13 let v případě nejzávažnějších trestných činů včetně vraždy. Ke schválení legislativního návrhu však dosud nedošlo.⁶⁴ Vláda ve svém stanovisku návrh nepodpořila s odůvodněním zejména neúčelnosti, když vraždy páchané dětmi jsou excesem, zpravidla páchaným pod vlivem krizové situace, a ani takové opatření jej nevyloučí. S tímto přístupem pak nelze než souhlasit, neboť si lze těžko představit, že právě riziko vysokého trestu by takto mladé pachatele od trestné činnosti odradilo. Zásadní je posouzení, zda jsou osoby určitého věku schopny pochopit význam svého jednání, jež směřuje proti lidskému životu, zda lze usuzovat, že jim dochází význam pojmu smrt a nevratnosti takového jednání a kontrolovatelnost sebe samých.

⁶² Věk matrikový, počítaný od data narození

⁶³ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. Praha: C.H. Beck, 2010. Velké komentáře. s. 1268 an. ISBN 9788074001789.

⁶⁴ Sněmovní tisk 817 ze dne 24. 05. 2016

Uvedený exces není přes shora uvedené českým právním řádem opomenuto. Dopustí-li se dítě starší 12 let a zároveň mladší 15 let jednání jinak trestného, naplňujícího znaky skutkové podstaty zvlášť závažného zločinu, za nějž lze uložit výjimečný trest, je dítěti v občanskoprávním řízení ukládána ochranná výchova, tj. intenzitou ochrany a izolací do jisté míry opatřené obdobné vězení pro mladistvé, a to v trvání nejdéle do dovršení 18. roku věku s možností prodloužení nejdéle do dovršení 19. roku věku, obecně však dokud není vykonána náprava. Tímto opatřením dochází k dostatečné ochraně společnosti, avšak s přihlédnutím k podstatně větší schopnosti nápravy těchto pachatelů úpravou jejich životního stylu za užití vhodného zacházení.

Četnosti páchaní trestné činnosti dětmi bude věnován prostor v části této práce týkající se kriminologických aspektů trestného činu vraždy.

Ad 2) Ačkoliv matričně je osoba starší 15 let trestně odpovědná a je presumována určitá bio-psychicko-sociální a mravní úroveň, její mentální věk se může značně lišit, pročež je třeba skupiny tzv. mladistvých zvýšeně chránit a posuzovat jejich **rozumovou a mravní vyspělost**.⁶⁵ Však i čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod zaručuje zvláštní ochranu dětí a mladistvých. Tato ochrana je mladistvým poskytnuta speciální právní úpravou trestní odpovědnosti mladistvých obsaženou v zákoně č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Osoba mladistvá je ta, která dosáhla věku 15 let, avšak nedovršila věk 18 let.⁶⁶ I po dovršení věku 18 let je při posuzování o trestu brána v potaz případná polehčující okolnosti dle ust. § 41 písm. f) trestního zákoníku.

Ad 3) **příčetnost**. Jedná se o právní, nikoliv psychiatrický pojem, vyjadřující schopnost pachatele chápat význam svého jednání a ovládat ho.⁶⁷ Trestat osobu neschopnou význam svého jednání chápat nebo ho ovládat není ani spravedlivé, ani účelné,⁶⁸ z toho důvodu zákon v ust. § 26 trestního zákona vylučuje trestní odpovědnost osob, které pro duševní poruchu (jakožto tzv. biologické či lékařské, kritérium nepřičetnosti, odchylku od úplného duševního zdraví), nemohli rozpoznat protiprávnost

⁶⁵ KRATOCHVÍL, Vladimír. Trestní právo hmotné: obecná část. 2. vyd. Praha: Beck, 2012, s. 222. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2.

⁶⁶ Zletilost dle občanského zákoníku zcela nekopíruje trestní odpovědnost dle trestního práva hmotného, jelikož pro trestní odpovědnost je zásadní výhradně matrikový věk, nikoliv instituty občanskoprávní, jako je uzavření manželství před dosažením zletilosti.

⁶⁷ KALLAB, Jaroslav. Trestní právo hmotné: platné v zemi české a moravskoslezské. V Praze: Melantrich, 1935, s. 38. Vysokoškolské rukověti: sbírka vědeckých příruček pro československé vysoké školy a studium soukromé. Řada spisů právnických a hospodářských, sv. 2.

⁶⁸ NOVOTNÝ, Oto. Trestní právo hmotné. 1, Obecná část. 4. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2003, s. 135. ISBN 80-86395-73-1.

nebo ovládat (psychologické, juristické, kritérium nepřičetnosti, neschopnost rozumová či určovací) své jednání.⁶⁹ V potaz je přitom brána nepřičetnost v době páchaní činu a zkoumána bude přičetnost ke konkrétnímu činu, kdy ve vztahu k určitému jednání může být pachatel přičetný (např. opatrování si drogy), avšak ve vztahu k jiné formě trestné činnosti (např. vraždy) ho lze posoudit jako nepřičetného.⁷⁰

Kromě nepřičetnosti zákon upravuje sníženou přičetnost, kdy schopnost rozpoznat protiprávnost nebo ovládat jednání není vyloučena, ale je podstatně snížena. V takových případech není vyloučena trestní odpovědnost, ke zmenšené přičetnosti je přihlíženo při určování trestu.⁷¹

Pro úplnost výkladu o nepřičetnost konečně uvádím nepřičetnost zaviněnou, která trestní odpovědnost pachatele nevyklučuje.⁷² Smyslem této právní úpravy je předejít situacím, kdy se pachatel sám přivede, např. užitím omamných látek, do stavu nepřičetnosti, kdy absentuje sebekontrola či vnímání protiprávnosti činu a tím by došlo ke zbavení se trestní odpovědnosti. Pachatel si však přivodil stav sám, dobrovolně, a musí proto nést odpovědnost za své jednání. Zákon pamatuje na případy tzv. **actio libera in causa dolosa** (úmyslné přivedení se do stavu nepřičetnosti s úmyslem spáchat v tomto stavu trestný čin, tzv. na kuráž), **actio libera in causa culposa** (úmyslné přivedení se do stavu nepřičetnosti a v tomto stavu spáchaný nedbalostní trestný čin), oboje upravené v ust. § 360 odst. 2 a **opilství**, tj. jednání, *kdy se požitím nebo aplikací návykové látky nebo jinak přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí jednání, které má jinak znaky trestného činu*, upravené v odst. 1 téhož paragrafu. V obou formách actio libera zavinění kryje jak přivedení se do stavu nepřičetnosti, tak čin v nepřičetnosti spáchaný, oproti tomu v případě opilství je zaviněním kryto pouze přivedení se do stavu nepřičetnosti. Navzdory v zákoně opačnému řazení je primární posouzení actio libera, až sekundárně, nejsou-li naplněny shora uvedené znaky, bude čin posouzen jako trestný čin opilství.⁷³

⁶⁹ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. Základy trestní odpovědnosti. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Orac, 2003, s. 180 . Systém českého trestního práva. ISBN 80-86199-74-6.

⁷⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 07. 06. 1978, sp. zn. 11 Tz 21/78 , srov. CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. Nepřičetný pachatel. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995, s. 9

⁷¹ Viz Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 02. 2019, sp. zn. 6 Tdo 1531/2018

⁷² KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné, Obecná část, 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 228.

⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 02. 1998, sp. zn. 5 Tz 1/98, publikováno v právních rozhledech 6/1998 s. 328, srov. SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. Základy trestní odpovědnosti, Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Orac, s.r.o., 2003, s. 247.

Příkladem *actio libera in causa dolosa* ve vztahu k vraždě je pak jak pití na kuráž, tak uvedení se jinak do stavu nepřičetnosti, jako vyvolání afektu, když pachatel ví, že tzv. „vybouchne“ a toto učinil za účelem zbavení se vlastních zábran zamýšlené jednání vykonat. V takovém případě bude zaviněním kryto jak přivedení se do stavu nepřičetnosti, tak jednání vykazující znaky trestného činu, byť učiněné v afektu. Příhodná je zde již shora použitá citace Šámala, dle které je afekt v průběhu provedení činu bez významu, neboť rozmyšlení činu bylo podstatnou příčinou následku.⁷⁴

Ad 4) o fyzické osobě jako subjektu bylo detailněji pojednáno výše, nyní proto soustředím pozornost výlučně na úpravu trestní **odpovědnosti právnické osoby** za trestný čin vraždy. Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, doznalo značných změn v souvislosti s novelou 183/2016 Sb. V důsledku této novely bylo znění § 7 z původního pozitivního výčtu trestných činů, za jejichž páchaní může být právnická osoba trestně odpovědná, změněno na výčet negativní, vylučující výhradně trestné činy páchané konkrétním subjektem, přičemž do tohoto výčtu nebyl zvláště závažný zločin vraždy zahrnut a zákonodárce tak připouští trestní stíhání právnické osoby pro vraždu. Trestní odpovědnost za trestný čin vraždy by právnické osobě vznikla zřejmě za situace, kdy by trestný čin vraždy byl spáchán pouze „v jejím zájmu“ (ve smyslu ust. § 8 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob), kdy dojde k usmrcení konkurenta statutárním orgánem, ve prospěch společnosti za účelem zlepšení jeho pozice na trhu, či v případě existence společnosti, její předmět činnosti by spočíval zejména v nájemných vraždách, ve smyslu ust. § 8 zákona „jejím jménem“ a „v rámci její činnosti“.

Fakultativní znaky subjektu

Zákon obsahuje řadu dalších znaků, jež nad rámec obecného „kdo jiného.....“ doplněné obligatorními znaky věku a přičetnosti, stanovuje i znaky doplňkové, tj. určité vlastnosti, způsobilost či postavení charakterizující subjekt speciální nebo konkrétní.

Vzhledem k tématu práce zaměřím pozornost na subjekty vyskytující se výhradně v souvislosti s trestným činem vraždy. Jak je výše avizováno, skutková podstata obsažená v ust. § 140 trestního zákona se vztahuje k obecnému subjektu, subjekt speciální nalézáme v ust. § 142 trestního zákona a je jím matka, disponující zvláštní vlastností. Subjekt

⁷⁴ Viz citace na straně 10, týkající se skutkové podstaty vraždy spáchané s rozmyslem nebo po předchozím uvážení

konkrétní, jakožto pachatel se zvláštní způsobilostí nebo postavením, se v souvislosti s trestným činem vraždy nevyskytuje.

Pachatelem je zpravidla ten, kdo trestný čin vraždy spáchal sám, pro úplnost pojednání o subjektu je třeba věnovat prostor i pachatelství nepřímému, kdy tento pachatel využije ke spáchání trestného činu jiné, trestně neodpovědné osoby, přičemž využije její nepřičetnosti, trestní neodpovědnosti vzhledem k jejímu věku, případně páchá trestný čin prostřednictvím osoby jednající v omylu nebo nutné obraně, krajní nouzi či okolnosti vylučující protiprávnost, či osoby, která sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Osoba, jenž skutečně jedná a naplňuje znaky trestného činu je tak de facto živým nástrojem skutečného pachatele, jehož jednání se podobá účastenství ve formě organizátorství či návodu. Úmysl nepřímého pachatele je vázán jak ke spáchání trestného činu, tak k využití konkrétní osoby, která jednání provede. Nepřímé pachatelství je legislativně upraveno až aktuálním trestním zákoníkem platným od roku 2010, do té doby byl institut pouze dovozován. Upraven je v ust. § 22 takto:

„(2) Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.“

2.3.4 Subjektivní stránka

Dalším obligatorním znakem skutkové podstaty trestného činu vraždy je subjektivní stránka, tj. posouzení, zda pachatel měl vůli dopustit se předmětného jednání a zároveň zda zamýšlel způsobení nastalého účinku.

Pro kvalifikaci trestného činu vraždy je posouzení subjektivní stránky zcela zásadní a často právě na tomto znaku stojí a padá právní kvalifikace trestného činu vraždy. Nutno zároveň posuzovat mnohé souvislosti, zejména subjektivní znaky, tj. pohnutku, motiv, to vše z důvodu prokázání úmyslu pachatele k usmrcení poškozeného, přičemž nepostačuje prokázání úmyslu vykonat jednání, které způsobilo nebo mohlo způsobit smrt, nýbrž je třeba prokázat úmysl jak k jednání samotnému, tak i k následku, ke kterému v důsledku jednání má dojít, tj. k usmrcení člověka. Pojmem úmysl se rozumí psychický

stav pachatele k jednání, potažmo i následku tohoto jednání, a to ve formě chtění a srozumění. Jedná se o volní složku trestného činu.

Úmysl přímý

Úmysl přímý si lze představit pod pojmem vědění, tedy jako psychický stav pachatele k následku svého jednání, kdy ví, že svým jednáním může osobu usmrtit a takový následek vyvolat chce. V trestním zákoníku je taková míra zavinění jako subjektivní stránka trestného činu obsažena v ust. § 15 odst. 1 písm. a).

V praxi lze shledat jednání pachatele úmyslným nejen v případě, že k dokonání skutečně došlo, ale i v případech, kdy k dokonání nedošlo, pokud pachatel např. úmyslně bodne nožem do míst, v nichž mohou být zasaženy životně důležité orgány, avšak k jejich poškození nedojde pouze z důvodu překážky (nůž narazí na kost), která však nebyla závislá na vůli pachatele. Takové jednání bude posouzeno jako bezúspěšný ukončený pokus a právně kvalifikováno jako pokus trestného činu vraždy.⁷⁵

Úmysl nepřímý

Takzvaný úmysl eventuální je upraven v ust. § 15 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku. Základním znakem nepřímého úmyslu je prvek srozumění, tj. vědomí, že, pachatel může způsobit smrt osoby, a s takovým následkem je srozuměn. Nutno však poukázat na skutečnost, že k prokázání nepřímého úmyslu nestačí pouhé zjištění, že pachatel jednal tak, že zcela zřejmě působil proti životu člověka, „*např. napadeného bodl větším nožem do prsou a za těchto okolností tedy věděl, že tím způsobí smrt. Vždy je nutno vycházet z posouzení okolností, za kterých k útoku pachatele došlo, jakým motivem byl veden, co útoku předcházelo, jak byl útok proveden, jakého nástroje bylo použito a zda pachatel záměrně útočil proti takové části těla, kde jsou orgány důležité pro život apod.*”⁷⁶

Úmysl není dostatečně prokázán v případě, že pohnutka není zjištěna a v důsledku toho soud dojde k závěru jen na základě předpokladů vyplývajících z objektivně zjištěného stavu věci, avšak tyto předpoklady jsou pouze v rovině hypotetické. K tomu se vyjádřil Ústavní soud následovně: „*Objektivně zjistitelné okolnosti útoku jsou ve vztahu k dokazování formy zavinění pachatele toliko důkazy nepřímými, na jejich základě nelze eventuální úmysl automaticky presumovat. Aby bylo lze dovodit alespoň srozumění*

⁷⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. 12. 1978 sp. zn. 1 Tzf 4/78

⁷⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 3 Tdo 439/2009, ze dne 13.10.2009, srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 12. 2004, sp. zn. 7 Tdo 1444/2004

pachatele s usmrcením poškozeného, musí být uvedené objektivní okolnosti logicky provázány s okolnostmi subjektivní povahy, jakými jsou pohnutka činu a osobní vlastnosti pachatele.”⁷⁷

Jako příklad nepřímého úmyslu lze uvést případ, kdy pachatel po dokonání loupeže, kdy si присvojil finanční prostředky poškozené, následně uzavřel a uzamkl poškozenou do skříně, přičemž jak uvedl, důvodem bylo, *“aby nemohla volat o pomoc. Současně doufal, že ji někdo uslyší a najde. Přemýšlel, že by se mohla udusit, ale současně doufal, že skříň má nějaké otvory.*” Poškozená v důsledku tohoto jednání zemřela, když se, navzdory víře pachatele, že ji někdo vysvobodí, ve skříně udusila. Z toho důvodu byl skutek kvalifikován jako zločin vraždy, když pachatel jednal v nepřímém úmyslu ve snaze zakrýt čin před tímto spáchaným. Zásadní pro právní kvalifikaci dále byla shledána skutečnost, že jak uvedl, nevyhledával otvory, kterými by se poškozené do uzavřeného prostoru dostal vzduch, ani toto nijak neověřoval. Z takového jednání lze zcela zřejmě vyvodit srozumění se smrtí poškozené v případě, že nebude nikým nalezena a osvobozena. K nepřímému úmyslu poškozenou usmrtit se v tomto konkrétním případě vyjádřil i odvolací soud, když uvedl, že znaky naplňující skutkovou podstatu vraždy dle ust. § 140, nikoliv *“pouze”* loupeže s následkem smrti dle ust. § 173 odst. 1, 4 tr. zákoníku, jsou shledávány v jednání pachatele, který uzavřel poškozenou do skříně, *“z níž se nemohla vymanit, znemožnil dýchání, takže musel být přinejmenším srozuměn s tím, že zemře, zvláště když pomoc poškozené ze strany třetí osoby byla nereálná jak s ohledem na časnou ranní dobu, tak s ohledem na objekt, ve kterém se nacházela sama.*” Usmrcení poškozené proto bylo posouzeno ve smyslu ust. § 15 písm. b) trestního zákoníku.⁷⁸

Jak se však bude posuzovat úmysl ve vztahu k jednání kvalifikovaném jako pokus trestného činu vraždy? I v případě pokusu je třeba vycházet z toho, že pro jednání naplňující skutkovou podstatu trestného činu vraždy, byť v pokusu, je nutno spatřovat úmysl jiného usmrtit. Pokusu se tudíž dopouští pachatel, který bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu vraždy, pakliže jedná v úmyslu trestný čin skutečně spáchat, avšak k dokonání nedojde. Úmysl pachatele je však třeba prokázat, a to natolik, aby bylo možno bez pochybností vyloučit jiný záměr než úmysl trestný čin vraždy dokonat. V tomto směru poukazují na již zmíněnou judikaturu⁷⁹, dle které pokusem vraždy je každý

⁷⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2007, sp. zn. III. ÚS 681/2006

⁷⁸ HYNEK, M., JUŠTA, M., Padlý Anděl, Kriminologický sborník, č. 3, s. 9-22.

⁷⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. 12. 1978, sp. zn. 1 Tzf 4/78

úmyslný útok směřující do míst orgánů bezprostředně důležitých pro život, kdy právě zasažení těchto orgánů je samo o sobě považováno za pokus trestného činu vraždy v nepřímém úmyslu, jelikož nedošlo-li k následku, tj. smrti poškozeného, nebylo tomu tak zřejmě z vůle a s přičiněním pachatele. Pakliže však pachatel vede útok, aniž by přímo sledoval jeho cíl, a tudíž necílil právě na tyto pro život důležité orgány, nelze v takovém jednání shledat úmysl způsobit smrt, jakož spíše kvalifikovat jednání jako ublížení na zdraví, resp. těžké ublížení na zdraví.

Dále pak vyvstává otázka, jak nahlížet na lhostejnosti pachatele k následku. Tato lhostejnost je chápána jako nepřímý úmysl jen v případech, kdy je pachatel pozitivně lhostejný k tomu, zda následek nastane či nenastane, přičemž jeho kladné stanovisko musí vyjadřovat volní vztah k následku jednání pachatele. K posuzování úmyslu lhostejného pachatele se vyjádřil Ústavní soud v nálezu ze dne 09. 06. 2014, sp. zn. IV. ÚS 787/13, když uvedl, že „(...) rozhodující je, k jakému následku směřoval úmysl pachatele, byť eventuální; u trestného činu vraždy musí úmysl, a to i nepřímý, směřovat k usmrcení člověka, pouhá lhostejnost či nedbalost ve vztahu k následku nestačí k naplnění volní složky nepřímého úmyslu; nepřímý úmysl nelze přitom jen předpokládat, nýbrž je nutno jej prokázat“. Jako lhostejný pachatel jednající lhostejně k následku bude pachatel již výše zmíněného případu uzavření oběti do skříně bez zjištění dýchacích otvorů, použití roubíku, který znemožní dýchání, kdy pachatel vidí známky dušení.

Pro ilustraci rozdílu nepřímého úmyslu lhostejného pachatele a vědomé nedbalosti poslouží příklad myslivce střílícího do křoví, v němž se něco hýbe. Pakliže pachatel nezávážně ani okolnosti, zda je v křoví zvíře nebo člověk, jedná ve vědomé nedbalosti, jen bez přiměřených důvodů spoléhá, že jde o zvíře. V nepřímý úmysl se dle názoru trestněprávní teorie promění v okamžiku, kdy takto jedná sice z lovecké vášně a touze po loveckém úspěchu, ale zároveň lhostejně k tomu, že v křoví by mohla být konkrétní osoba, které by se rád zbavil, neboť je milencem jeho ženy.⁸⁰ Obecně však lze říci, že se úmysl tzv. lhostejného pachatele posuzuje zodpovězením otázky, zda obviněný měl s následkem počítat s ohledem na jeho věk, zkušenost, intenzitu útoku a další okolnosti. Je-li zřejmé, že v důsledku jednání pachatele musela zcela jistě nastat smrt, byť poškozený byl vůči následku lhostejný, je v praxi dovozován úmysl přímý.

⁸⁰ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. Trestní právo hmotné. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 200, ISBN 978-807552-358-7.

Příkladem téhož je i jeden z nejvíce mediálně sledovaných případů u nás, a to sražení ženy vozem známého pražského podnikatele. Muž po požití alkoholu najel na ženu, jenž mu chtěla zabránit v odjezdu od dopravní nehody. Státní zástupce trval na tom, že jednání muže naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu vraždy, „*neboť bylo prokázáno, že obžalovaný s jistotou o přítomnosti poškozené na místě před svým vozidlem věděl – vizuálně i akusticky – tato dávala před středem přední části vozu zřetelně najevo svůj úmysl nenechat obžalovaného odjet (...) rozjel se proti poškozené vozidlem, jehož hmotnost, velikost i sílu obžalovaný dobře znal (...) přičemž při takto vedeném způsobu útoku při čelním nárazu do poškozené, musel minimálně vědět, že může tímto způsobem poškozenou usmrtit, a byl s tím srozuměn, jednal tedy v nepřímém úmyslu ve smyslu § 15 odst. 1 písm. b) tr. zákoníku. jednal ve vztahu k jejímu usmrcení v nepřímém úmyslu, neboť si musel být možnosti usmrcení vědom, nejednal v přímém úmyslu usmrtit, ovšem pro případ, že by takový následek jeho jednáním nastat měl, byl s ním srozuměn, po nárazu, který dle znaleckého posudku musel registrovat, nezpomalil, nezastavil a z místa ujel.*“ Odvolací soud se k právní kvalifikaci vyjádřil toliko, že vůle pachatele směřovala k opuštění místa a zároveň věděl, že svým jednáním může způsobit ženě těžké ublížení na zdraví, když zároveň neexistovali dostatečné důvody, pro které mohl spoléhat, že takový následek nezpůsobí.⁸¹

2.4 Komparace s dalšími trestnými činy proti životu člověka

Vyjma trestných činů již uvedených, jejichž objektivní stránkou je usmrcení a subjektivní stránka je ve formě úmyslu ke způsobení usmrcení naplněna, obsahuje trestní zákoník další ustanovení týkající se ochrany téhož zájmu. Právě tenká hranice mezi jednotlivými trestnými činy proti životu mě vedla k zařazení exkurzu do právní úpravy dalších zásahů do lidského života a rozhodla jsem se na základní rozdíly poukázat.

2.4.1 Usmrcení z nedbalosti

“Kdo jinému z nedbalosti způsobí smrt, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.”

Jedná se o přečin, zcela zřejmě znatelně mírněji trestaný vzhledem ke zločinu vraždy, což je vyžadováno zejména tím, že zde není naplněn znak subjektivní stránky

⁸¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze den 17. 06. 2015, sp. zn. 7 Tdo 292/2015

skutkové podstaty zločinu vraždy, jelikož se nejedná o jednání úmyslné a společenská škodlivost je s vraždou nesrovnatelná, když pachatel neměl v úmyslu útočit proti lidskému životu. Typicky je takto kvalifikováno jednání související s porušením povinnosti provozem motorového vozidla⁸², kdy v důsledku vzniku nehody dojde ke smrti, nicméně v takovém jednání lze shledat nedbalost, nikoliv úmysl. Dalším příkladem, kdy přichází do úvahy právní kvalifikace nedbalostního usmrcení je smrt dítěte v době, kdy je v péči pedagogů školního či předškolního vzdělávání. V takové situaci je třeba brát na zřetel nutnou míru benevolence, kterou pedagogický pracovník musí dětem k jejich zdravému rozvoji poskytnout a vyvarovat se příliš přísnému nahlížení na situaci a vytvoření nebezpečného „precedentu“. K této problematice se vyjádřil soud následovně: „*Aby mohl být občan odsouzen pro nedbalostní trestný čin, je třeba prokázat, že si byl vědom, že může způsobit nějaký škodný výsledek a bez přiměřených důvodů spoléhal, že jej nezpůsobí, či že nevěděl, že jej může způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům vědět měl a mohl.*“⁸³

Jako kvalifikovaná skutková podstata je zde uvedeno totožné jednání, avšak s odlišným postavením pachatele, kdy takovým pachatelem je osoba, která je pachatelem trestného činu z důvodu hrubého porušení povinností vyplývajících z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uložené podle zákona. Dále se jedná o porušení zákonů o ochraně životního prostředí nebo zákonů o bezpečnosti práce nebo dopravy anebo hygienických zákonů. Dojde-li v důsledku jednání k usmrcení dvou či více osob, jedná se o nejpřísněji postihovaný trestný čin dle tohoto ustanovení trestního zákoníku.

2.4.2 Účast na sebevraždě

“Kdo jiného pohne k sebevraždě nebo jinému k sebevraždě pomáhá, bude potrestán, došlo-li alespoň k pokusu sebevraždy, odnětím svobody až na tři léta.”

Ačkoliv pachatel naplňující znaky skutkové podstaty účast na sebevraždě není strůjcem usmrcení člověka, je nutno přisuzovat mu podíl na jednání “poškozeného”. Taková činnost je spatřována zejména ve formě pohnutí či pomoci. I zde zákonodárce myslel na zvýšenou ochranu vybraných skupin osob, proti nimž směřované jednání

⁸² Takovou povinností může být zákaz požití alkoholu před jízdou, dodržování povolené rychlosti, zákaz předjíždění apod.

⁸³ GRIVNA, T., Trestní právo hmotné. Judikatura k obecné i zvláštní části, 6. vyd., Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 18v, ISBN 978-80-7357-509-0 ve spojení s rozhodnutím Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 09. 12. 1962, sp. zn. 4 To 643/62

pachatele je postihováno přísněji, jak je uvedeno v ust. odst. 3. Jedná se o děti mladší patnácti let nebo na osoby stížené duševní poruchou. Dalším případem, na který by mohla tato skutková podstata dopadat, je euthanasie, o níž bude pojednáno dále.

2.4.3 Těžké ublížení na zdraví s následkem smrti

Ačkoliv je jednáním pachatele způsobena smrt, v prvním dílu hlavy první zvláštní části trestního zákoníku, nazvaného „proti životu“, bychom tento zločin hledali marně, neboť úprava je obsažena v dílu následujícím, mezi trestnými činy proti zdraví. Skutková podstata vyjadřující nikoliv pouze znak jednání pachatele, nýbrž i následek takového jednání ve smyslu smrti poškozeného, je obsažena v ust. § 145 odst. 3:

„(1) Kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let.

(3) Odnětím svobody na osm až šestnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

I přes nesystematické zařazení v rámci zvláštní části trestního zákoníku se jedná o trestný čin postihující lidský život, rozdíl mezi trestnými činy však tkví zejména v posouzení úmyslu pachatele. Zatímco úmysl v případě vraždy je veden přímo k usmrcení osoby, trestný čin těžkého ublížení na zdraví je motivován snahou způsobit zranění, nikoliv smrt, přičemž to, že osoba v důsledku takových poranění zemře, již není skutečností odůvodňující překvalifikaci trestného činu na trestný čin vraždy. Pachateli trestného činu těžkého ublížení na zdraví s následkem smrti se tak prokazuje úmysl vzhledem ke způsobení těžké újmy na zdraví, nicméně k usmrcení v důsledku takového ublížení již pachatel úmyslně nesměřoval a následku dosáhl z nedbalosti.

2.4.4 Obecné ohrožení

„Kdo úmyslně způsobí obecné nebezpečí tím, že vydá lidi v nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví nebo cizí majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu tím, že zapříčiní požár nebo povodeň nebo škodlivý účinek výbušnin, plynu, elektřiny nebo jiných podobně nebezpečných látek nebo sil nebo se dopustí jiného podobného nebezpečného jednání (...).“

Ve vztahu k trestnému činu vraždy je tak toto ustanovení ve vztahu speciality. Pakliže tedy dojde k úmyslnému zapálení rodinného domu, je splněna podmínka nebezpečí škody velkého rozsahu a směřuje-li takové jednání k usmrcení, byť jediné

osoby, bude takové jednání posouzeno jako obecné ohrožení dle ust. § 272 TZ. Jednočinný souběh trestných činů vraždy a obecného ohrožení je vyloučen, neboť tato skutková podstata v sobě znaky trestného činu vraždy obsahuje. Podíváme-li se na výši trestních sazeb pro jednotlivé trestné činy, pak v případě vraždy, resp. jejího pokusu, by na jednání pachatele dopadla trestní sazba ve výši 10 až 18 let, po předchozím uvážení 12 až 20 let. V případě posouzení jakožto obecného ohrožení pak přichází v úvahu sazba v trvání 12 až 20 let s možností uložení výjimečného trestu.

2.4.5 Neposkytnutí pomoci

„(1) Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví neposkytne potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného (...)“

„(2) Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač je podle povahy svého zaměstnání povinen takovou pomoc poskytnout, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.“

Jedná se o trestný čin výhradně omisivní, závisující na okolnostech, za nichž je bezprostředně ohrožen lidský život. Zásadní přitom je, jak se ohrožení jeví. Odpovědnost pachateli vzniká pouze ve vztahu k povinnosti poskytnout pomoc, tj. dojde-li v důsledku poskytnuté pomoci, byť neodborné, k újmě na zdraví či smrti, nezakládá tato skutečnost trestní odpovědnost osoby, jež pomoc poskytla.⁸⁴

Typickým případem by se rovněž mohlo zdát býti ublížení způsobené provozem motorového vozidla, tj. zraněním při automobilové nehodě způsobeného z nedbalosti, kdy tato osoba od nehody odjede, nicméně na tuto skutečnost zákonodárce pomýšlel s natolik zvýšenou pozorností, že jí byla věnována samostatná skutková podstata v ust. § 151, nazvaná Neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku, s trestní sazbou zvýšenou ve srovnání s ust. § 150 (ze sazby „až dvě, resp. tři léta“ na „až pět let“), připouštějícím jako trest rovněž zákaz činnosti.

„Řidič dopravního prostředku, který po dopravní nehodě, na níž měl účast, neposkytne osobě, která při nehodě utrpěla újmu na zdraví, potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného (...)“

⁸⁴ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. II: § 140-421. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012, s. 1591-1596. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

2.4.6 Opuštění dítěte nebo svěřené osoby

„Kdo opustí dítě nebo jinou osobu, o kterou má povinnost pečovat a která si sama nemůže opatřit pomoc, a vystaví ji tím nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví (...)“

Úmysl pachatele, byť nepřímý, je směřován výhradně ke vzniku nebezpečí smrti, tj. pachatel je srozuměn s tím, že svým jednáním může v důsledku způsobit smrtelný následek, avšak úmysl k takovému následku není zjištěn. Nižší společenská škodlivost je pak promítnuta do výše trestní sazby stanovené v rozmezí 3 až 10 let.

2.4.7 Euthanasie

Ač řazena do této části práce, není dosud euthanasie ztotožněna s konkrétním trestným činem, když trestní zákoník neobsahuje ustanovení dopadající konkrétně na takové jednání. Na jednání proti životu, jakým je euthanasie, totiž nelze nahlížet bez znalosti okolností případu, když tyto okolnosti mohou být natolik specifické, že budí zvláštní pozornost a nutí se zamýšlet, zda je vůbec spravedlivé jednání směřující proti životu jedince v každém případě postihovat. Východiskem některých právních úprav, a to i úpravách evropských, je explicitní legalizace určitého jednání směřujícího proti životu.

Pojmem euthanasie je míněna smrt z milosti jakožto úmyslné ukončení života člověka, který je ze zdravotních důvodů v bezvýchodné situaci a jeho život je ukončen s úmyslem zbavit ho utrpení.

Euthanasie může proběhnout jako aktivní neboli tzv. strategie přeplněné stříkačky, kdy představuje aktivní jednání osoby, která na požádání nevyčleřitelně nemocné osoby ukončí její život, oproti tomu euthanasie pasivní je prováděna bez aktivního jednání osoby, ukončením léčby, označovaná také jako „strategie odkloněné stříkačky“. Na aktivní i pasivní euthanasii hledíme jako na jednání přímé, oproti tomu k euthanasii nepřímé dochází urychlením procesu umírání podáváním látek pro tlumení bolesti. V tomto případě však jde pouze o vedlejší účinek, kdy zkrácení života nebylo úmyslem a nejedná se proto o kriminalizované jednání.⁸⁵

⁸⁵ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. Trestní právo hmotné. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 558, ISBN 978-807552-358-7.

V českém právním řádu doposud není aktivní euthanasie uzákoněna, přestože jisté pokusy o stanovení právního rámce probíhaly i na legislativní úrovni a byly promítnuty např. do návrhu trestního zákoníku roku 2004⁸⁶, když byla v § 115 návrhu upravena skutková podstata „usmrcení na žádost“ a postihovala usmrcení nevléčitelně nemocné osoby trpící somatickou nemocí, a to ze soucitu a na vážně míněnou naléhavou žádost, přičemž vážně míněná naléhavá žádost byla blíže specifikována v následujícím ustanovení téhož paragrafu. Trest byl stanoven v trvání až šesti let.

Z neutuchající diskuze ohledně tohoto tématu doposud vychází možnost usmrcení se souhlasem jako nepřijatelná, stejně tak uspíšení smrti tzv. „z útrpnosti“, jež by i bez přičinění nastala⁸⁷, přičemž jako nejvýraznější odůvodnění se jeví možnost zneužití možnosti ukončit lidský život.⁸⁸

Dojde-li však i přes nepřijatelnost ze strany zákona k uvedenému jednání, nabízí se možnost jej právně kvalifikovat jako zabití dle ust. § 141, tj. podle privilegované skutkové podstaty k samotné vraždě, když pohnutka pachatele k jednání může být do určité míry omluvitelná či pochopitelná, případně pak jako vražda s polehčující okolností, k níž bude přihlédnuto při stanovení druhu a výměry trestu, případně použití ustanovení o mimořádném snížení trestu odnětí svobody.⁸⁹ K poslední z variant se přiklonil Vrchní soud v Praze, který se vyjádřil tak, že dohodnou-li se obviněný s poškozeným na společném ukončení života vzájemným úmyslným usmrcením a dojde k usmrcení pouze jednoho z nich, bude jednání posouzeno jako trestný čin vraždy, avšak s přihlédnutím k okolnostem je možné použití ustanovení o mimořádném snížení trestu.⁹⁰

Podíváme-li se do právních úprav našich sousedů, je euthanasie kriminalizována ve všech zemích a tzv. usmrcení na žádost upravují samostatné skutkové podstaty.⁹¹ Ve Spolkové republice Německo stanovuje § 216 StGB, že *„Jestliže někdo usmrtí osobu na její výslovnou a vážně míněnou žádost, bude potrestán trestem odnětí svobody v trvání od šesti měsíců do pěti let“*.⁹² Totožná sazba je s obdobnou skutkovou podstatou upravena i

⁸⁶ sněmovní tisk 744/0 Poslanecké sněmovny

⁸⁷ NOVOTNÝ, Oto. Trestní právo hmotné. 1, Obecná část. 6., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 28. ISBN 978-80-7357-509-0.

⁸⁸ JANKOVSKÝ, J. Etika pro pomáhající profese. Praha: Triton, 2003. s. 143-150.

⁸⁹ STAŇKOVÁ, Lenka, Filip ŠČERBA a Milan VICHLENDÁ. Násilná kriminalita. Praha: Leges, 2014, s. 69. Teoretik. ISBN 978-80-7502-069-7.

⁹⁰ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 07. 1996, sp. zn. 8 To 25/96

⁹¹ Tötung auf Verlangen

⁹² V originálním znění: „Ist jemand durch das ausdrückliche und ernstliche Verlangen des Getöteten zur Tötung bestimmt worden, so ist auf Freiheitsstrafe von sechs Monaten bis zu fünf Jahren zu erkennen.“

v § 77 rakouského trestního zákoníku, niancemi jsou pouze „výslovnost“ vyžadovaná německým zákoníkem a „naléhavost“ vyžadována zákoníkem rakouským. Ani v polské právní úpravě bychom nenašli podstatný rozdíl ve skutkové podstatě, s výjimkou trestní sazby, neboť polský trestní zákoník umožňuje po posouzení okolností trest za toto jednání vůbec neuložit. Evropskou zemí, kde je aktivní euthanasie povolena, je například Švýcarsko.

Euthanasií se v několika případech zabýval Evropský soud pro lidská práva. Z jeho rozhodovací praxe jsem pro účely této práce vybrala dva rozsudky.

Prvním z nich je rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 2. 2002 ve věci *Pretty vs. Spojené království*. Případ se týkal možnosti provedení **aktivní euthanasie** stěžovatelky Diane Pretty, u níž byla diagnostikována amyotrofni laterální skleróza.⁹³ Žena ztratila v důsledku své nemoci schopnost ovládat své tělo od krku dolů, srozumitelně mluvit, vyživována musela být pomocí hadiček. Neschopna spáchat v takovém stavu sebevraždu žádala ujištění, že bude-li jí manžel při ukončení života asistovat, nebude mu za to hrozit trestní postih. Legislativa Velké Británie je však v tomto ohledu blízká legislativě České republiky, když by takové jednání bylo posuzováno jako trestný čin srovnatelný s účastí na sebevraždě. Příslušné vnitrostátní instituce, čítající Úřad pro veřejné stíhání, soud a sněmovnu lordů, odmítli stěžovatelce záruku udělit. Evropský soud pro lidská práva rozhodl tak, že právo na život nelze vykládat v jeho negativním smyslu, tj. jako právo zemřít.⁹⁴ Evropský soud pro lidská práva však došel k závěru, že právo jednotlivce rozhodovat o tom, kdy a jakým způsobem zemře, je součástí práva na respektování osobní autonomie dle Úmluvy o ochraně lidských práv.⁹⁵

Dalším z vybraných je rozsudek ze dne 5. června 2015 ve věci stížnosti č. 46043/14 *Lambert a ostatní proti Francii* týkající se **euthanasie pasivní**. V první řadě je třeba říci, že ve Francii, o jejíž právo v uváděném případě jde, není euthanasie legální, ukončení života udržující léčby však za určitých okolností legální je. Pan Lambert utrpěl při autonehodě v roce 2009 zranění, v jejichž důsledku se dostal do vegetativního stavu a

⁹³ HUBÁLKOVÁ, Eva. Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva. Praha: Linde, 2003, s. 93. ISBN 80-7201-417-13.
srov. MATOCHOVÁ, Soňa. Otázka eutanázie z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva. *Zdravotnické právo v praxi*, 2006, Roč. 4, č. 2, s. 25.

⁹⁴ KMEC, Jiří. Evropská úmluva o lidských právech: komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 392. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3.

⁹⁵ Čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. 11. 1950, ve znění: „Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.“

byl umístěn do rehabilitačního centra. Zde však začal zdravotnický personál pozorovat znaky, jež měli svědčit o neochotě podrobit se denní péči, jež zahrnovala podávání umělé výživy i hydratace pomocí trubiček. Dle tzv. „Leonetti Act“, zákona o pacientových právech a problematice ukončení života z 22. 04. 2005, bylo ze strany rodiny a zdravotnického personálu zahájeno řízení za účelem vydání rozhodnutí o odstranění umělé výživy a redukci hydratace. Dle rozsudku Evropský soud pro lidská práva tento způsob euthanasie de facto za euthanasii ani nepovažuje, neboť jde o ponechání volného průběhu nemoci, která následně sama způsobí smrt. K vyústění tohoto případu mělo dojít krátce před dokončením této práce, v květnu 2019, když došlo k odpojení od umělé výživy, avšak na základě expertízy zvláštního výboru OSN bylo soudem nařízeno obnovení výživy a tím i zamezení smrti žízní a hladem, to vše k získání času pro přezkoumání případu z důvodu podaného dovolání částí rodiny pana Lamberta.

2.5 Další okolnosti zásadní pro trestnost činu a jeho právní kvalifikaci

2.5.1 Vývojová stadia trestného činu vraždy

Jednání pachatele předcházející dokonání úmyslného trestného činu, možné nazvat také stupni trestného činu a časově rozložené páčání, zpravidla postupující od forem nejméně rozvinutých k nejrozvinutějším, tj. k dokonání trestného činu, upravuje trestní zákoník v ust. § 20, přičemž se jedná o přípravu a pokus trestného činu.⁹⁶

2.5.1.1 Příprava

“Jednání, které záleží v úmyslném vytváření podmínek pro spáchání zvlášť závažného zločinu zejména v jeho organizování, opatrování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, sročení, v návodu nebo pomoci k takovému zločinu, je přípravou jen tehdy, jestliže to trestní zákon u příslušného trestného činu výslovně stanoví a pokud nedošlo k pokusu ani dokonání zvlášť závažného zločinu.”

Aktuální trestní zákoník na rozdíl od předchozí právní úpravy neobsahuje tzv. obecnou trestnost přípravy, nýbrž je stanovena řada “podmínek” pro stanovení trestnosti přípravy, když je připuštěna pouze v případech uvedených ve zvláštní části trestního

⁹⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír. Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část. 2009. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3, s. 427

zákoníku nebo v jiných zákonech vymezujících trestné činy, jde-li o zvlášť závažný zločin. První podmínkou je tak charakter trestného jednání, kdy se musí jednat o zvlášť závažný zločin ve smyslu ust. § 14 odst. 3 trestního zákoníku, tj. trestné činy, pro něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně 10 let. Další je pak podmínka, dle které lze trestat přípravu trestného činu, u něhož to zákon explicitně stanoví. V souvislosti s tématem této práce je trestání přípravy zcela relevantní, zejména pro vysokou společenskou škodlivost jednání směřující proti životu, a zákonem stanovená podmínka explicitního “povolení” trestání přípravy je naplněna jak v případě zvlášť závažného zločinu vraždy, tak i těžkého ublížení na zdraví, ať již s následkem smrti či nikoliv.

Příprava je první trestněprávně relevantní fází, při níž pachateli může hrozit trestní postih, trestní zákoník však nemá ve vztahu k přípravě neomezený dosah a není kriminalizováno jednání, jež nesměruje ke konkrétnímu cíli, tedy spáchání zvlášť závažného zločinu. Tudíž pouhé pojetí myšlenky spáchat trestný čin či projev této myšlenky není možné z trestněprávního hlediska jako přípravu posuzovat v souladu se zásadou cogitationis poenam nemo patitur (myšlenky trestu nepodléhají).⁹⁷

O trestní odpovědnosti za přípravu trestného činu vraždy se však dá uvažovat v případě, kdy se k projevu myšlenky přidá další okolnost, kdy „*pachatel již přistoupil též ke konkrétnímu jednání, z něhož by byla patrná reálnost jeho myšlenky konkrétní trestný čin (např. vraždu) uskutečnit, byť nikoliv bezprostředně. Pro vystižení hranice mezi beztrestným vyjádřením úmyslu čin spáchat, které přípravou ještě není, a situací, kdy jde již o vytváření podmínek pro spáchání zvlášť závažného zločinu, a tedy přípravu podle § 20 odst. 1 tr. zákoníku, je důležité zhodnocení konkrétních okolností, za nichž k vyjádření myšlenky pachatele a případně jejímu sdělení jiné osobě došlo.*“⁹⁸

V konkrétním posuzovaném případě mělo být oním jednáním, z něhož byla patrná reálnost myšlenky uskutečnit vraždu, uskutečnění telefonátů a osobních schůzek k zajištění fyzické likvidace bývalé družky, když za tímto účelem pachatel kontaktoval přinejmenším dvě osoby. Navzdory tomu soud rozhodl tak, že ani pod takovou činností si nelze představit přípravu vraždy ve smyslu ust. § 20 trestního zákoníku a jako příklad

⁹⁷ Výjimkou jsou však trestné činy, u nichž je trestným samotný projev myšlenky, např. nebezpečné vyhrožování dle ust. § 353 trestního zákoníku

⁹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 08. 2017, sp. zn. 8 Tdo 514/2017

činností relevantních pro vznik trestní odpovědnosti pro přípravu vraždy uvedl „vytipování pohybu oběti a místa a času spáchání činu, předání jejích fotografií nájemnému vrahovi, stanovení způsobu usmrcení, opatření zbraně apod.“.⁹⁹

Obecně je jednáním považovaným z trestněprávního hlediska za přípravu zejména organizování, opatrování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, sročení, v návodu nebo pomoci k činu, nicméně o organizování, návodu a pomoci jakožto formách účasti na páchání trestné činnosti bude pojednáno v samostatné kapitole úcastenství. Zákon připouští spáchání zvlášť závažného zločinu ve stadiu přípravy i jinými než shora uvedenými způsoby, jak můžeme dovodit z použití termínu “zejména” a tudíž demonstrativního výčtu forem přípravy i shora uvedeného soudního rozhodnutí. Mezi další formy, řadíme tzv. “jiné úmyslné vytváření podmínek”.

Opatrování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů upravuje trestní zákoník bez bližší specifikace, o jaké prostředky a nástroje by se mělo jednat a co samotným opatrováním a přizpůsobováním míní. Takové pojetí dává široký prostor k interpretaci, kdy prostředkem k dosažení cíle mohou být např. opatření hesla nebo přístupu k bankovnímu účtu, zajištění balicích materiálů, získání informací o oběti, avšak i prostředky finanční, např. k zaplacení tzv. nájemného vraha, nástrojem pak může být nejen zbraň, avšak i samotná osoba nájemného vraha.¹⁰⁰ Opatrováním a přizpůsobováním je pak míněno zejména zakoupení, zapůjčení, výroba či úprava nástroje nebo prostředku již obstaraného.¹⁰¹

Spolčení spolu se sročením upravoval trestní zákon č. 86/1950 jako samostatné trestné činy a uváděl je ve své zvláštní části. Vývojovým stadiem trestného činu se z legislativního pohledu stalo až s účinností zákona č. 140/1961 Sb. Spolčení je formou přípravy spočívající v kooperaci dvou či více osob, vzniklé ať již výslovně či konkludentně. Dohoda musí být do jisté míry určitá, avšak vzhledem k přípustnosti uzavření dohody mlčky je zřejmá potřeba nízké míry konkrétnosti. Pojem spolčení je třeba důkladně odlišovat od tzv. zločinného spolčení, jež je v aktuální legislativě

⁹⁹ tamtéž

¹⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 09. 2014, sp. zn. 5 Tdo/326/14

¹⁰¹ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 2. 2016 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 47/2016 Sb., účinného od 1. 7. 2016. Praha: Leges, 2016, s. 286. Student. ISBN 978-80-7502-120-5.

nahrazeno pojmem organizovaná zločinecká skupina¹⁰² a rovněž od pojmu organizovaná skupina, jež je přítěžující okolností.

Pakliže by se jednalo o dohodu více osob o spáchání trestného činu, jež nemá být opakovaného rázu, např. v podobě vylákání oběti jednou osobou-pomocníkem a okradením druhou osobou-hlavním pachatelem, bude v jejich jednání spatřována příprava trestného činu ve formě spolčení.

Srocení je rovněž formou kooperace více, nejméně tří, osob za účelem spáchat zvlášť závažný zločin. Rozdíl mezi spolčením a srocením je aktuálnost, kdy jednání, v němž je spatřováno srocení, se vztahuje k trestnému činu, k němuž má dojít ihned, čímž má nedaleko ke stadiu pokusu, když charakteristickým znakem pokusu je jistá bezprostřednost. Tuto tenkou hranici je nicméně nutno důsledně dodržovat k předejití přísnějšího posouzení. Příkladem srocení jsou rvačky sportovních fanoušků, kdy nemusí existovat výslovná dohoda, že společně napadnou určenou oběť. Důkazem toho je i skutečnost, že pakliže se k této činnosti připojí i další osoba, již je účel jednání znám, stane se tato i bez vědomí původních účastníků součástí srocení.

Vyjma shora uvedených forem přípravy obsahuje ustanovení o přípravě pojem **“jiné úmyslné vytváření podmínek”**, čímž ze shora uvedeného výčtu dělá de facto příklady přípravných jednání k trestné činnosti, ale výčet je to ryze demonstrativní. Mimo uvedené se může jednat o *“jakékoli jiné úmyslné vytváření podmínek pro spáchání zvlášť závažného zločinu, jako např. odstranění překážek bránících jeho spáchání, obhlídka budoucího místa spáchání zvlášť závažného zločinu, vyhledání společníků k spáchání zvlášť závažného zločinu.”*¹⁰³

Otázkou trestnosti přípravy vraždy se zabýval Nejvyšší soud mimo jiné v případě objednávky vraždy podnikatele s úmyslem usmrtit a získat majetkový prospěch. Za tímto účelem byly poskytnuty objednané osobě střelné zbraně i instrukce pro spáchání vraždy. K naplnění znaků skutkové podstaty vraždy nedošlo, jelikož osoba, jež měla zvlášť závažný zločin vraždy dle pokynů spáchat, toto jednání oznámila. Příprava však v tomto

¹⁰² Znaky organizované zločinecké skupiny jsou podobné v tom, že se jedná o společenství více osob, nicméně pro určení organizované zločinecké skupiny je třeba prokazovat organizační strukturu s rozdělením funkcí, dělbou činností a rovněž to, že se nejedná o uskupení ke spáchání jednorázové trestné činnosti, nýbrž je založeno za účelem soustavného páčání.

¹⁰³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2017, sp. zn. 8 Tdo 514/2017

případě měla být zcela zřejmě trestná, když obvinění – objednatelé projevili úmysl, když poskytli prostředky ke spáchání, včetně konkrétních pokynů, kdy a kde má být usmrcení vykonáno, proto nelze trestnost jednání vázat na podmínku aktivního konání další osoby, když obvinění realizaci své objednávky plně předpokládali a pro to, aby nebyl skutek dokonán nic neučinili. Z toho důvodu nelze považovat toto jednání, jak obhajoba uváděla, za pouhé projevení myšlenky, nýbrž o naplnění zákonných znaků přípravy, zejména ve smyslu organizování.¹⁰⁴

Charakteristickým znakem přípravy je absence následku, zároveň lze jako přípravu trestat pouze jednání, které již nepokročilo do dalšího vývojového stadia trestného činu, tj. nebyl učiněn pokus o spáchání trestného činu ani nedošlo k jeho dokonání.

2.5.1.2 Pokus

“Jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jehož se pachatel dopustil v úmyslu trestný čin spáchat, je pokusem trestného činu, jestliže k dokonání trestného činu nedošlo.” Takto popisuje pokus trestní zákoník ve svém ust. § 21 trestního zákoníku.

Na rozdíl od trestnosti přípravy nevyžaduje zákon pro trestnost pokusu explicitní vyjádření u jednotlivých skutkových podstat trestných činů, naopak pokus trestného činu je pokusem vždy, když již pachatel započal jednání k dokonání trestného činu, nicméně k dokonání nedošlo, avšak ani se znalostí těchto skutečností nemůžeme učinit závěr o trestnosti bez dalšího.

Pokus klasifikujeme jako ukončený nebo neukončený, přičemž ukončeným pokusem je ten, kdy pachatel učinil vše potřebné k dokonání trestného činu, v opačném případě jde o pokus neukončený. V důsledku takového rozlišení můžeme vzít v potaz *dobrovolné upuštění od dokonání*, na které pamatuje ust. § 21 odst. 3 trestního zákoníku, neboť hovoříme-li o neukončeném pokusu, existuje zde prostor pro zamezení následku. Beztrestnost pokusu nastává v případě, kdy si je pachatel vědom toho, že trestný čin může dokonat, ale *“upuští od dokonání činu pod vlivem okolností, které nebrání jeho svobodnému rozhodování, a proto ani uskutečnění pachatelovy vůle dokonat trestný čin,*

¹⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 03. 2010, sp. zn. 4 Tdo 249/2010

*lze mít za to, že pachatel dobrovolně upustil od dokonání trestného činu.*¹⁰⁵ V opačném případě, nejde-li toliko o dobrovolné upuštění od jednání, se nejedná o beztrestný pokus.

I na tomto místě pak lze využít již výše uváděný případ, kdy k dokonání trestného činu vraždy nedošlo, když pachatel bodnul poškozenou nožem do míst, v nichž mohly být zasaženy životně důležité orgány, avšak k jejich poškození nedošlo pouze z důvodu překážky (nůž narazil na kost), která však nebyla závislá na vůli pachatele. Takové jednání bude posouzeno jako bezúspěšný ukončený pokus a právně kvalifikováno jako pokus trestného činu vraždy.¹⁰⁶

Pokusem vraždy jsou tak rovněž případy, kdy pachatel jednal v úmyslu trestný čin vraždy dokonat, bez jeho přičinění k naplnění všech znaků skutkové podstaty nedošlo, nicméně následně, zejména v důsledku snahy pachatele své předchozí jednání zakrýt, je skutečně následek, tj. smrt, dokonána, avšak již ne jednáním vedeným úmyslem oběť usmrtit. V takovém případě se jednání posuzuje jako trestný čin pokusu vraždy ve vícečinném souběhu s trestným činem usmrcení z nedbalosti dle ust. § 143 trestního zákoníku. Pro představu lze takovou situaci ilustrovat na případě útoku pachatele směřujícího k usmrcení kladivem, přičemž tělo oběti mělo být následně vhozeno do řeky, přičemž pachatel si není vědom, že smrt nastala až utonutím v řece.¹⁰⁷ Takové jednání pachatele posuzujeme jako právní omyl, *dolus generalis*, jelikož pachatel působí na svou oběť jiným způsobem, než měl v úmyslu.

Jako pokus trestného činu se pak posoudí i *aberrace*, o níž bude blíže pojednáno v kapitole týkající se skutkových omylů. Je-li útok pachatele namířen proti určité osobě, (např. útok nožem), když však dojde k zasažení jiné osoby a té je způsobeno těžké ublížení na zdraví, posoudí se takový případ rovněž jako pokus trestného činu vraždy, avšak v jednočinném souběhu s těžkým ublížením na zdraví.¹⁰⁸

2.5.2 Trestná součinnost

Termínem odlišným od termínu *pachatel* je v českém právním řádu označována osoba, jež se na trestném činu účastní jinak než přímo jeho spácháním či bezprostřední

¹⁰⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, sp. zn. 1 Tz 287/56, publikováno ve Sb. rozh. tr. č. 7/1957

¹⁰⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. 12. 1978 sp. zn. 1 Tzf 4/78

¹⁰⁷ GŘIVNA, Tomáš. Trestní právo hmotné. 3, Judikatura k obecné i zvláštní části. 2., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 85. ISBN 978-80-7357-509-0.

¹⁰⁸ JELÍNEK, Jiří a Jiří JELÍNEK. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 235 Student. ISBN 978-80-87212-49-3.

účasti na jeho páčání. Tímto pojmem je *účastník*. V právní terminologii se pojem účastník užívá zřejmě právě z toho důvodu, že ač touto osobou nedošlo ke spáchání trestného činu, k takovému jednání došlo za účasti a s přímým přičiněním této osoby, když se jedná o “*kvalifikovanou formu trestné součinnosti dvou a více osob*”¹⁰⁹. Zásadním pro posouzení, zda se o účastenství jedná či nikoliv, je posouzení úmyslu jednat za týmž účelem jako pachatel či spolupachatelé. Formy účastenství upravuje trestní zákoník v ust. § 24 tak, že se jedná o organizování, návod nebo pomoc. Má-li jednání pachatele vraždy rysy jak pachatelství, tak účastenství, ať již ve formě organizování, návodu či pomoci, bude odpovědný vzhledem k subsidiaritě účastenství k pachatelství pouze jako pachatel. Způsob jeho angažování z hlediska účastenství pak bude možné pachateli připsat k tíži v rámci daným ustanovením o přitěžujících okolnostech podle ust. § 42 písm. o).

Účastenství vs. spolupachatelství

Účastenstvím v širším smyslu je rovněž spolupachatelství, nicméně v tomto případě se jedná spíše než o účastenství o zvláštní formu pachatelství, když se jedná o společné jednání dvou či více osob vedené totožným úmyslem. Rozdíl mezi účastenstvím a spolupachatelstvím je třeba vyzdvihnout vzhledem ke stanovení trestu za jednání, nicméně hranice mezi účastenstvím ve formě organizátorství, návodu či pomoci a spolupachatelstvím je natolik tenká, že v teorii ani praxi není takové rozlišení snadné. Rozdíl mezi spolupachatelstvím a účastenstvím však nelze shledávat v tom, zda se trestná činnost odehrává za součinnosti osob, které vykonávají jednání v určité fázi trestné činnosti, když jedna osoba např. trestný čin zorganizuje a další ho vykoná, či zda osoby jednají výlučně společně, aby bylo jednání posuzováno jako spolupachatelství.

Je třeba hledět rovněž na to, že v případě spolupachatelství není nutné posuzovat, zda spolupachatelé jednají totožně a vždy společně, když každý z nich může vykonat určitou část jednání, přičemž skutková podstata trestného činu je naplněna až po vykonání všech částí jednání jako celku, tj. např. tak, že jeden ze spolupachatelů vytipuje cíl jednání a další v cíli spáchá trestný čin, každý z nich však spáchá část jednání popsaného ve skutkové podstatě trestného činu a jejich jednání je vedeno totožným úmyslem tak, že

¹⁰⁹ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRŮVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. Trestní právo hmotné. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 255, ISBN 978-807552-358-7.

jednají za sjednaného rozdělení úkolů.

Východisko je spatřováno ve výkladu, podle kterého spolupachatelství naplňuje znaky téže skutkové podstaty, oproti tomu účastenství ve formě pomoci nenaplňuje znaky skutkového podstaty, nicméně je pouze činností podporující činnost pachatele.¹¹⁰

Formy účastenství

Účastenství v užším smyslu zakotvuje ust. § 24 odst. 1 písm. a), b), c) a. je jimi organizování, návod a pomoc. Ve smyslu vývojových stadií trestného činu jsou tyto formy účastenství rovněž formami přípravy dle § 20 trestního zákoníku.¹¹¹

Organizování

Organizátorem je, kdo úmyslně spáchání trestného činu zosnoval nebo řídil. Tak popisuje organizátora trestní zákoník v ust. § 24 odst. 1 písm. a). Zosnováním se rozumí iniciováním určité dohody vedoucí ke spáchání činu, jeho naplánování, zajištění osob a jejich kontaktu, přičemž organizátor v této pozici zajišťuje zejména rozdělení jednotlivých rolí mezi pachatele a další podobné činnosti. Řízení spáchání trestné činnosti chápeme jako organizování ve smyslu zadávání úkolů, pokynů a směřování pachatelů, to vše vedené úmyslem spáchat trestný čin.

Účastenství ve formě organizátorství je trestáno dle ust. § 42 písm. o) jakožto přitěžující okolnost, jelikož pod pojmem organizátorství je nutno spatřovat zejména dominantní postavení osoby, jež zásadním způsobem ovlivňuje jednání dalších osob, a to přestože sám organizátor není spolupachatelem trestného činu.

Návod

Účastenství ve formě návodu je formou účasti na spáchání trestného činu menší závažnosti než ostatní z forem. Návodce je osobou, jenž jiného navede ke spáchání trestného činu, ať už je učiněn v jakékoliv formě. Pro naplnění zákonných znaků účastenství ve formě návodu je třeba kladně posoudit příčinnou souvislost mezi jednáním návodce a pachatele, dále pak úmysl návodce vedoucí ke spáchání trestného činu. Jednání návodce spočívá v ovlivňování osoby s úmyslem přimět ho ke spáchání trestného činu,

¹¹⁰ Sbíрка soudních rozhodnutí a stanovisek č. 9/2006: Rozhodnutí č. 51, Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2005, sp. zn. 5 Tdo 1466/2005 [online]. 1/2008 [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/1-2008-judikatura.aspx>

¹¹¹ KRATOCHVÍL, Vladimír. Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část. 2009. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckovy právnické učebnice. s. 301. ISBN 978-80-7400-042-3.

nicméně pojem návod tak, jak je definován, je nutno vykládat značně extenzivně, když za návod použijeme nikoliv pouze výslovné navedení, nýbrž navedení v jakékoliv formě směřující k zamýšlenému cíli, přičemž za návod lze sledovat i jednání spočívající ve schválení trestné činnosti. Jedná se o činnost předcházející rozhodnutí spáchat trestný čin, přičemž právě tím odlišujeme návod od pomoci, ke které dochází až po vnuknutí myšlenky pachateli.

Pomoc

Umožní-li či usnadní účastník pachateli spáchání trestného činu, je pomocníkem. Jeho pomoc může spočívat jak v pomoci fyzické, tak psychické, konáním i opomenutím. Jak je již výše uvedeno, je pomoc jednání nastávajícím až po rozhodnutí o spáchání trestného činu pachatelem. Stejně jako v předchozích případech i v případě posuzování trestnosti pomocníka se zjišťuje příčinná souvislost a úmysl účastníka.

Příkladem trestní součinnosti jest mediálně sledovaný případ zavraždění Petry (15) z roku 2013, na jejíž vraždě se podíleli 3 mladíci ve věku od 18 do 21 let. Zatímco dva z nich se na vraždě svým brutálním jednáním bezprostředně podíleli a za účelem zavraždění dívky jednali společně v rozmyslu tak učinit, třetí se zvláště závažného zločinu vraždy nikterak neúčastnil, když byl však jejich jednání přítomen a následně za jeho součinnosti bylo tělo mladé dívky odneseno do kontejneru a na místě činu byly odstraněny stopy krve. Soud, a to jak soud prvostupňový, tak soud odvolací, posoudil jednání posledního z mladíků překvapivě, když jeho účast na jednání kvalifikoval jako přečin nadřování k vraždě dle ust. § 366 odst. 1 tr. zákoníku, pro který je stanoven trest odnětí svobody až na čtyři léta. Ačkoliv měl být mladík po celou dobu přítomen jednání, kterému nikterak nebránil, je navzdory přiléhavosti skutkové podstaty trestného činu nadřování právní kvalifikace skutku absurdní, když mladík odešel od soudu s trestem odnětí svobody v trvání dvou let (v následném odvolacím řízení mu byl trest zvýšen na čtyři léta) pro skutek nikoliv násilného charakteru, nýbrž pro trestný čin, jež je řazen v systematické zvláštní části trestního zákoníku jakožto trestný čin proti pořádku ve věcech veřejných. K vynesení takového rozsudku však zřejmě došlo v důsledku procesních vad přípravného řízení. Pro obvinění posledního z mladíků z účasti na zvláště závažném zločinu vraždy neexistovali procesně způsobilé důkazy, když po změně právní kvalifikace nebyly opětovně provedeny výslechy spoluobviněných. Nastalou situaci by však zásadně změnilo, byly-li by před soudem jako důkaz použitelné výpovědi

spoluobviněných, v nichž mělo zaznít, že mladík se k jejich jednání vyjádřil posměšnými poznámkami v tom smyslu, že nejsou schopni dívku zavraždit najednou a museli tak činit opakovaným působením násilí, když nejprve došlo k jejímu vyhození z okna, následně ke škrcení a dalšímu násilí působící na hrudník oběti za pomoci motorkářských bot pachatele, který po oběti takto šlapal. V důsledku takové výpovědi by zřejmě bylo možné čin právně kvalifikovat nikoliv pouze jako trestný čin nadřívání, nýbrž jako účastenství na zvlášť závažném zločinu vraždy a trestat účastníka v rozmezí trestní sazby stanovené pro příslušný zvlášť závažný zločin. Bereme-li v úvahu různé formy účastenství, přichází nejspíše v úvahu účast ve formě pomoci, neboť dle slov státní zástupkyně *“věděl, co se zde stalo, byl ochoten pomoci. Neodešel, oba obžalované neodrazoval od jednání, setrval na místě, sledoval jejich domluvu i jejich velmi závažné jednání vůči poškozené. Jeho přítomností šlo minimálně o pomoc psychickou.”* Jedná-li se však o skutek soudem posuzovaný za existence soudem provedených důkazů, je možné jednání pachatele bez dalšího posuzovat výhradně jako pachatele uvedeného trestného činu nadřívání.

Co se týče trestání účastenství na trestném činu, pak pro stanovení výše sazby je zásadní ustanovení § 111 odst. 1 trestního zákoníku, dle kterého se trestným činem *“rozumí jen čin soudně trestný, a pokud z jednotlivého ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, též příprava k trestnému činu, pokus trestného činu, organizátorství, návod a pomoc.”* V návaznosti na to jsou účastníci trestání dle sazeb stanovených pro trestný čin stejně jako samotný pachatel, nicméně v souladu s ust. § 39 odst. 2 tr. zákoníku bude vždy přihlédnuto k míře zavinění. Je-li v jednání účastníka spatřováno více forem účastenství, bude výrok rozsudku obsahovat tu nejzávažnější z nich, neboť tato další formy zahrnuje.¹¹²

Akcesorita účastenství

Konečně k posuzování trestnosti jednání účastníků je třeba zdůraznit tzv. akcesoritu účastenství, aneb *“není účastníka bez pachatele”*. Jedná se o závislost trestnosti jednání účastníka na jednání pachatele. Jelikož se jedná o účast na trestném činu, nikoliv o spáchání trestného činu, musí být splněna podmínka akcesority, tj. musel být spáchán nějaký trestný čin, aby mohlo dojít k účasti na něm. Pakliže se pachatel o trestný čin ani nepokusil, případně ho nedokonal, nelze vyvodit trestní odpovědnost organizátora,

¹¹² Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 15. 12. 1997, sp. zn. 7 To 102/97

návodce či pomocníka. V případech, pro které je v konkrétní skutkové podstatě stanovena trestnost přípravy, jedná se i v případě nenaplnění podmínky akcesority účastenství o trestný čin, přičemž z hlediska posouzení vývojového stadia se bude jednat namísto organizátorství, návodu či pomoci o trestný čin ve stadiu přípravy. Typickým případem se jeví objednávka vraždy, kdy však nájemný vrah namísto vykonání objednané služby ohlásí jednání účastníka na policii, trestný čin nedokoná ani se o něj nepokusí, protože osoba objedávající služby nebude účastníkem, nýbrž bude trestně odpovědná za spáchání zvláště závažného zločinu vraždy ve stadiu pokusu.

2.5.3 Konkurence trestných činů

Ve výše uvedeném případě šlo o spáchání jednoho trestného činu vraždy více pachateli, praxe však přináší i situace opačné, kdy se jeden pachatel dopouští více trestných činů. Zásadní je rozlišit dvě formy tohoto jevu, a to recidivu a souběh trestných činů. Oba z uvedených jsou případy mnohosti trestných činů, zatímco v případě souběhu se jedná o konkurenci právních kvalifikací na jediném skutku, charakteristikou recidivy je mnohost trestných činů v různých časech, přičemž hraniční pro určení viny recidivního pachatele je okamžik vyhlášení odsuzujícího rozsudku. Zatímco k souběhu tedy dochází naplněním znaků více trestných činů, recidivní pachatel se dopustí trestného činu a až po vyhlášení rozsudku spáchá trestný čin další.

*„Za jeden trestný čin vraždy lze považovat usmrcení dvou nebo více osob, jen pokud k němu došlo jedním jednáním, tedy jedním skutkem.“*¹¹³ Dle soudní praxe hodnotíme jako jeden skutek při usmrcení více osob např. jednání pachatele spočívající v zapálení domu, puštění plynu v uzavřené místnosti, usmrcení osoby v úmyslu dostat se k další osobě, kterou chce pachatel usmrtit, usmrcení více osob v bytě (posuzováno jako jednočinný souběh, neboť pachatel postupně v těsném sledu napadá oběti jednáním způsobilým vyvolat smrt a jsou naplňovány znaky jednoho trestného činu vraždy a nikoliv více takových trestných činů).¹¹⁴

Mimo časový rámec jednočinného souběhu se pak nachází případy, kdy jednání pachatele naplňuje opakovaně znaky téhož trestného činu, postiženo je více poškozených, nicméně k jednání nedochází bezprostředně po sobě, úmysl již není směřován ke stejnému cíli (ku příkladu po usmrcení jedné osoby dojde k usmrcení další z důvodu

¹¹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, sp. zn. Tpjf 24/85

¹¹⁴ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 5 To 66/93

zbavení se svědka). V takovém případě bude využita kvalifikovaná skutková podstata dle ust. § 140 odst. 3) písm. h), jež zohledňuje „opětovnost“ totožných trestných činů.

O tzv. zdánlivý jednočinný souběh pokusu a dokonaného trestného činu se jedná v případě kdy pachatel spáchal jedním skutkem dokonaný trestný čin, jímž došlo k ublížení na zdraví a trestný čin proti životu, při němž však došlo „pouze“ do stadia pokusu. Vzhledem ke společenské škodlivosti pokusu trestného činu vraždy, jež převyšuje společenskou škodlivost těžkého ublížení na zdraví, jakož i skutečnost, že jednání spočívající v pokusu trestného činu vraždy naplňuje znaky rovněž trestného činu těžkého ublížení, dojde ke konzumaci dokonaného těžkého ublížení na zdraví. Dojde-li však k zániku trestnosti pokusu dle výše uvedených kritérií, nezanikne tím automaticky i trestnost dokonaného trestného činu těžkého ublížení na zdraví.

2.5.4 Omyly v trestním právu

Trestný čin je jen čin protiprávní. Zatímco předchozí text byl věnován tomu, co je protiprávní, v této kapitole bude na problematiku nazíráno z opačného úhlu pohledu, tedy co protiprávní není, neboť trestnost jednání, jež sice naplňuje znaky trestného činu, naopak mohou vylučovat okolnosti či omyl pachatele.

*„Omylem v trestním právu rozumíme neshodu pachatelova „vědění“ (jeho vnímání, představy) se skutečností, ať již proto, že si pachatel vůbec neuvědomil nějakou skutečnost, nebo proto, že o ní měl představu nesprávnou.“*¹¹⁵ Hovoříme tak o situaci, kdy pachatel nezná anebo mylně předpokládá určité skutečnosti. Rozlišujeme omyly o okolnostech zakládajících nebo vylučující trestní odpovědnost, a omyly skutkové a právní.

Skutkový omyl

Zákon upravuje **skutkový omyl negativní** v ust. § 18 tak, že *„kdo nezná ani nepředpokládá jako možnou skutkovou okolnost, která je znakovým trestného činu, nejedná úmyslně; tím není dotčena odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti.“*

Příkladem negativního omylu je situace, kdy si omylem vezmeme cizí kabát a považujeme jej za svůj. Z toho je zřejmé, že úmysl, a tudíž i souvztažnost s trestným činem vraždy, je při negativním skutkovém omylu vzhledem k absenci úmyslu vyloučen,

¹¹⁵ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2006, s. 266. ISBN 80-7201-630-2; také CHMELÍK, J., IVOR, J., PORADA, V., Trestní právo hmotné, Praha: Praha: Linde Praha, a. s., 2007, s. 64.

pakliže však skutečnosti znát měl a mohl při zachování obvyklé opatrnosti, není vyloučena nevědomá nedbalost.

S negativním skutkovým omylem je spjat rovněž omyl v okolnostech vylučujících protiprávnost, tj. předpokládá-li pachatel mylně skutkovou okolnost vylučující protiprávnost. Domnívá-li se pachatel, že se brání v nutné obraně útoku, avšak útok byl jen domnělý a ze strany druhé osoby nebyl myšlen vážné nýbrž v žertu, pachatel chybně zhodnotil skutkové okolnosti. Úmysl tak u pachatele nelze shledávat. Obdobně budeme posuzovat rovněž omyl v okolnostech majících vliv na užití vyšší trestní sazby a přitěžujících okolnostech, tj. postačí-li k těmto okolnostem nedbalost, zavinění vyloučeno není.¹¹⁶ Mezi omylem a nedbalostí je velmi tenká hranice, a určuje jí diference nesprávnosti vědění pachatele a správného vědění, avšak s chybným vyhodnocením.

Skutkový omyl pozitivní, upraven tamtéž, pak dopadá na situace, kdy pachatel *mylně předpokládá skutkové okolnosti, které by naplňovaly znaky mírnějšího úmyslného trestného činu* nebo naopak *znaky přísnějšího úmyslného trestného činu* a trestně odpovědný bude za takový trestný čin, jehož znaky naplňují předpokládané skutkové okolnosti, resp. za přípravu a pokus.

V souvislosti s tématem práce si lze představit skutkový omyl pozitivní na příkladu „vraždy“ mrtvoly, kdy pachatel zamýšlí usmrtit osobu, avšak tato osoba je již v době působení pachatele mrtvá a pachatel se tak dopustil trestného činu pouze ve stadiu pokusu, k dokonání však nedošlo. Zároveň pak na situaci, kdy pachatel hodlá ukrást peněženku s obvyklým peněžním obnosem, avšak v peněžence je finanční hotovost velkého rozsahu, bude jednat úmyslně pouze do oné obvyklé výše, v ostatním se jedná o nedbalost, přičemž v případě krádeže, kdy je vyžadováno úmyslné zavinění, bude pachatel trestně odpovědným za způsobení jím zamýšleného následku. Dle teorie rozlišujeme zvláštní druhy skutkových omylů:

- **Omyl v předmětu útoku** je omylem v identifikaci předmětu, totožnosti či vlastnosti předmětu, tj. věci nebo osoby, proti níž je jednání pachatele mířeno. Čeká-li pachatel na svou oběť před domem, avšak zasáhne jinou osobu vycházející

¹¹⁶ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. Trestní právo hmotné. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 201, ISBN 978-807552-358-7. Srov. HOŘÁK, Jaromír. Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 133. Prameny a nové proudy právní vědy, no. 49. ISBN 978-80-87146-48-4.

ze dveří. Z hlediska trestního práva je takový omyl irelevantní, jelikož znaky trestného činu jsou beztak naplněny. Pakliže by se jednalo omyl v tom smyslu, že neví, že útočí na druh chráněného zájmu, šlo by o omyl skutkový, nikoliv v předmětu útoku.¹¹⁷

- **Aberace**, tzv. aberration ictus, je omylem v kauzálním průběhu. V trestním zákoníku není aberace, ani níže uvedený dolus generalis explicitně upraven, což zákonodárce objasnil v důvodové zprávě k trestnímu zákoníku značnou neobvyklostí takových případů a jasnému vymezení v trestněprávní teorii.¹¹⁸ V překladu se jedná o odchýlení rány, v praxi tedy způsobení jiného následku, než jaký pachatel očekával. V souvislosti s tématem této práce pak lze jako vhodný příklad uvést střelbu na osobu A, kterou však pachatel minul a trefil osobu B. V takovém případě bude jednání proti osobě A hodnoceno jako úmyslný trestný čin vraždy ve stadiu pokusu, proti osobě B jako nedbalostní trestný čin, dle následku přichází v úvahu usmrcení z nedbalosti či ublížení na zdraví.
- **Dolus generalis** je stejně jako aberace omylem v kauzálním průběhu kdy následek pachatelova jednání je odlišný od zamýšleného, nicméně pouze ve způsobu, jakým je oběť postižena. Takovou situaci si lze představit tak, že pachatel chce zbavit života osobu A, tu škrtní a v domnění, že je již mrtvá hodí tělo do vody. Osoba A však mrtvá dosud nebyla a zemřela tak až po vhození do vody. Názory na právní posouzení jednání, kdy pachatele napadlo zahladit své jednání až po spáchání vraždy, se rozcházejí, když určitá část trestněprávních teoretiků zastává názor, že se již nejedná o dolus generalis, jelikož zde již je pachatel režisérem dalšího děje a úmyslně jedná v úmyslu zahladit své jednání, půjde o dva skutky a jednání by mělo být právně kvalifikováno jako pokus vraždy ve vícečinném souběhu s nedbalostním usmrcením.¹¹⁹ V opačném případě, jednalo-li by se o dolus generalis, bylo by jednání posouzeno jako jeden skutek, a to dokonáný trestný čin vraždy. Vzhledem

¹¹⁷ CHMELÍK, Jan, František NOVOTNÝ a Simona STOČESOVÁ. Trestní právo hmotné: obecná část. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 133. Právnické učebnice. ISBN 978-80-7380-583-8.

¹¹⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. [online]. Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna. [cit. 3. 4. 2019]. Dostupné z: <file:///Users/nikolaskutkova/Downloads/t0410a0.pdf>, str. 202.

¹¹⁹ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 2. 2016 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 47/2016 Sb., účinného od 1. 7. 2016. Praha: Leges, 2016, s. 251. Student. ISBN 978-80-7502-120-5.

k tomu, že judikatura je nakloněna prvnímu z uvedených řešení, byl této problematice věnován prostor již výše, právě v kapitole týkající se pokusu trestného činu vraždy.

Právní omyl

V případě **negativního právního omylu** se jedná o nevědomost, že čin je protiprávní, přičemž zákon stanovuje podmínku „nemohl-li se omylu vyvarovat“. Omylu se však bylo možno vyvarovat, jde-li o právní úpravu či smlouvu nebo vyplývá-li povinnost ze zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce, nebo bylo-li možné protiprávnost bez obtíží rozpoznat. Z toho vyplývá, že i zde platí princip „neznalost zákona neomlouvá“, neboť každý je povinen seznámit se s platnou legislativou, nicméně na značně omezené možnosti každé osoby vyznat se v takovém množství legislativních aktů zřejmě zákonodárce myslel, když uvedl negativní právní omyl jako polehčující okolnost v ust. § 41 písm. h). Nemohl-li se však nevědomosti vyvarovat, jde o omluvitelný omyl a trestní odpovědnost je vyloučena.

Pozitivní právní omyl není zákonem upraven, jedná se o tzv. putativní delikt, který ale neexistuje, jelikož osoba jednala v domnění, že páchá trestný čin, avšak její jednání protiprávní nebylo a v souladu se zásadou „nullum crimen sine lege“ je osoba beztrestná.

2.5.5 Okolnosti vylučující protiprávnost

Ve vztahu k trestnému činu vraždy je vhodné zmínit rovněž situace, kdy úmyslné usmrcení nebude vlivem okolností trestné. Že se jedná o okolnosti hodné zřetele prokazuje i jejich zakotvení v mezinárodní legislativě, zejména pak v Úmluvě o lidských právech a základních svobodách Rady Evropy, podle jejíž článku 2 odst. 2. *„Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné, při: a. obraně každé osoby proti nezákonnému násilí. (...).“*

V této kapitole však nebude věnován prostor obecné teorii všech zákonem uvedených okolností vylučujících protiprávnost, nýbrž pozornost zaměřím výhradně na ty, jež korelujícími s trestným činem vraždy.

Nejprve pro ilustraci relativně tenké hranice mezi krajní nouzí a nutnou obranou malý exkurz do oblasti právní úpravy **krajní nouze**. Podstata krajní nouze spočívá „ve

střetu právem chráněných zájmu (hodnot), kdy ohrožený zájem je možno chránit jen tím způsobem, že obětujeme (porušíme) jiný zájem.¹²⁰ Dle ust. § 28 trestního zákona v krajní nouzi odvracíme nebezpečí přímo hrozící, přičemž nebezpečí nejde odvrátit jinak (princip subsidiarity), avšak následek nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil (princip proporcionality). V důsledku toho nemůžeme ve vztahu k tématu této práce hovořit o vraždě v krajní nouzi, jelikož by požadavek proporcionality nemohl být naplněn a jednalo by se o vybočení z mezí a podmínek krajní nouze, tj. exces, protiprávnost by vyloučena nebyla, avšak v úvahu přichází zohlednění polehčující okolnosti dle § 41 písm. g) trestního zákoníku, případně právní kvalifikace jako zabití dle § 141.¹²¹

Oproti tomu **nutná obrana** je „speciálním případem krajní nouze“ a jejím účelem je chránit před protiprávním útokem totožné zájmy, jaké chrání trestní zákoník.¹²² Útokem obecně rozumíme protiprávní jednání člověka. Útokem je jen jednání protiprávní, avšak nemusí se jednat o trestný čin, nýbrž i tzv. kvazidelikt (např. pro nedostatek zavinění, nedostatek požadované výše škody apod.), kdy dokonce nemusí být jednáno úmyslně a postačí nedbalost.¹²³

Čin provedený v nutné obraně není trestným činem, neboť jeho podstatou je nikoliv útok samotný, ale odvrácení jiného útoku na zájmy chráněné trestním zákonem, ačkoliv bylo k odvrácení použito takového jednání, jež by za jiných okolností byl považován za trestný čin. „*Ten, kdo odvrací nebezpečný útok, chrání tytéž zájmy jako trestní zákon sám, je tedy ve shodě s ním.*“¹²⁴ Nutná obrana není vyloučena ani v případě, kdy brání se osoba útok sama zavinila či vyprovokovala (avšak verbálně, aniž by se dopustila protiprávního jednání), jelikož verbální atak neopravňuje k fyzickému útoku.¹²⁵ Jiným případem je pak plánované vyvolání útoku jako součást útoku vlastního, pak jde o

¹²⁰ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. Trestní právo hmotné. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 200, ISBN 978-807552-358-7.

¹²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 2. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1425/2013

¹²² ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. Trestní právo hmotné. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 218, ISBN 978-807552-358-7.

¹²³ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. Trestní právo hmotné. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 219, ISBN 978-807552-358-7.

¹²⁴ KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné – obecná část. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 371. ISBN 80-210-2985-4

¹²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 06. 2006, sp. zn. 7 Tdo 699/2006

tzv. „kvalifikovanou provokací“. K nutné obraně je oprávněna jakákoliv osoba, bez ohledu na to, zda je útok cílen na ni, či samotná osoba není útokem přímo ohrožená. Pokud se však zabýváme otázkou, zda má napadený povinnost vyhnout se útoku jiným, co nejméně intenzivním způsobem, např. útekem apod., musíme dojít k závěru, že i přesto, že bránící se osoba toto neučiní a nadále se brání, jsou podmínky nutné obrany naplněny.¹²⁶

Nutná obrana má určité **časové meze**, které jsou dány trváním útoku nebo ohrožení, neboť nelze považovat za nutnou obranu jednání proti útočníkovi, který již složil zbraně a od svého jednání upustil a útok ani ohrožení tak již nadále netrvá. Útok musí neustále bezprostředně hrozit nebo trvat, tj. lze-li důvodně očekávat, že k útoku bezprostředně dojde.

Dalším hlediskem je pak nutnost **zachování přiměřenosti**, kdy obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřenou. Ačkoliv nutná obrana je de facto privilegovanou krajní nouzí, nelze říci, že princip proporcionality nebude použit. Zcela zjevnou nepřiměřenost můžeme shledat na první pohled například usmrcením při ochraně majetku. Ne tak zřejmé už je posouzení přiměřenosti při snaze trefit útočníka např. do nohy, avšak v natolik vypjaté situaci dojde k zasažení jiné části těla, zejména hlavy či trupu a dojde k usmrcení.

Problematikou se zabýval mimo jiné Nejvyšší soud, když rozhodl o užití nutné obrany v zákonných mezích v případě odvracení fyzického a verbálního napadení opakovanou střelbou na poškozeného z bezprostřední blízkosti, kdy měl vědět, že střelbou zasáhne místa, kde jsou životně důležité orgány. Pachatel poškozenému celkem šesti střelnými ranami způsobil poranění, na jejichž následky zemřel. Soud přesto zkonstatoval, že takové jednání splňuje podmínky nutné obrany, když výstřely byly vedeny k zastavení útočníka, nikoliv k jeho zabití, a to z důvodu vážných obav o život, když *„obviněný nezavdal ke konfliktu s poškozeným žádný podnět. Naopak, byl to poškozený, který obviněného nečekaně a brutálně fyzicky napadl. Po kopu a úderech pěstí do obličeje bezprostředně následovala snaha poškozeného vytáhnout obviněného otevřenými dveřmi ven z vozidla. To vše za situace, kdy poškozený opakovaně pronášel nadávky a výhrůžky, že ho zabije, a automobil byl obklopen jeho společníky. V důsledku těchto skutečností nebyla zpochybněna obhajoba obviněného, že v té době měl velký*

¹²⁶ SOLNARĚ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003, 152 a násl. ISBN 80-86199-74-6.

*strach o svůj život. Pokud se za tohoto stavu, vyvolaného násilným jednáním poškozeného, rozhodl obviněný použít proti útoku M. H. legálně drženou pistolí, ze které proti němu šestkrát rychle za sebou vystřelil, pak takové jednání splňuje podmínky nutné obrany.*¹²⁷

V souvislosti s uvedenými aspekty přiměřenosti a zachování časového rámce je diskutována přípustnost tzv. preventivní nutné obrany. Jedná se o přípravu k odvrácení útoku hrozícího teprve v budoucnu tím, že si bránící se osoba obstará prostředky k obraně. Samotné obstarání zbraně přitom není natolik problematické, jako instalace automatické obrany proti útoku, jako jsou samostříly, ploty nabitě elektřinou, hlídací psi apod. V první řadě lze namítat právě překročení onoho časového rámce nutné obrany, když instalace probíhá v době, kdy netrvá přímo hrozící útok, dále pak hrozí nebezpečí osobám, jež ani útočníky nejsou. Tyto názory jsou nicméně překonány, jelikož pro posouzení přípustnosti nutné obrany není abstraktní ohrožení třetích osob relevantní, příprava k obraně je rovněž přípustná, zároveň momentem, ke kterému je přípustnost nutné obrany posuzována je okamžik útoku, nikoliv instalace zařízení.¹²⁸ K tomuto bylo přijato Nejvyšším soudem stanovisko upravující bližší podmínky, kdy stanovuje, že „*musí být zabezpečeno, aby se aktivovalo jen proti přímo hrozícímu či trvajícím útoku na zájem chráněný trestním zákonem a aby jeho účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.*“¹²⁹

Další okolnosti vylučující protiprávnost, čítající svolení poškozeného, přípustné riziko a oprávněné použití zbraně, nejsou ve vztahu k tématu této práce relevantní.

2.6 Trestání zločinu vraždy

2.6.1 Historický kontext trestání vraždy

Vražda byla od pradávna spojována s následky pro pachatele, nicméně tyto následky se v průběhu historického vývoje společnosti měnily, když již od starověku máme záznamy o trestání vrahů. Zásada “Okno za okno, zub za zub” byla základem pro stanovení trestu za vraždu, mnohdy se jednalo i o kolektivní výkon trestu.¹³⁰ Z důvodu

¹²⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 01. 1998, sp. zn. 1 Tzn 25/97

¹²⁸ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003, 154-155 a násl. ISBN 80-86199-74-6.

¹²⁹ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. 09. 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008

¹³⁰ Statuta Konrádova zaznamenávají kolektivní trest kamenováním, podle Malý, Karel, České právo v minulosti. Praha: Orac, 1995, s. 114. ISBN 80-85903-01-6

neexistence státních orgánů, které by vrahy patřičně trestali, docházelo k trestání prostřednictvím příbuzných zavražděného ve formě soukromé msty. Následně byli pachatelé trestáni formou finančního odškodnění nebo byla ponechána oběti či jeho rodině možnost uzavřít s pachatelem dohodu, a to i s možností odpuštění trestu, čímž mnohdy docházelo k beztrestnosti a funkce trestu ochrany společnosti tak nebyla naplňována. Nicméně i v dalším vývoji trestů za vraždu lze sledovat návrat k základní středověké zásadě a v souvislosti s vraždami často docházelo k mučení za účelem doznání.

Zásadní zákoník *Constitutio criminalis Theresiana* z roku 1768 poskytl právní úpravu k pachatelům velmi tvrdou. Obsahoval systém krutých tělesných trestů čítající oběšení, stětí, čtvrcení, upalování, zahrabávání za živa, často ve spojení s trhání kleštěmi, vyřezávání řemenů z kůže či probodávání kůlem.¹³¹

Rovněž následně platný Všeobecný zákoník o zločinech a trestech z roku 1787 obsahoval kruté tresty počínaje bitím holí, vypalováním potupných znamení, vystavováním na pranýř, konče veřejnými popravami, galejemi či výkonem trestu odnětí svobody s ukováním rukou, nohou i pasu, avšak na rozdíl od předchozí úpravy již stálo trestání na zásadě *nulla poena sine lege* (žádný trest bez zákona).

Odklon od nepřiměřeně krutých trestů sledujeme až v *Zákoníku o zločinech a těžkých policejních přestupcích* z roku 1804 (následně i ve znění novely z roku 1852). Ten sice opět ponechal v platnosti trest smrti oběšením, když jako trest za spáchání zločinu stanoví trest smrti nebo žalář, avšak již rozlišil tři stupně žaláře podle závažnosti zločinu, jehož se pachatel dopustil, a to v trvání 6 měsíců až 20 let, nebo doživotí.¹³²

Trestní zákon č. 86/1950 Sb. považoval trest především jako prostředek k zabránění pachateli v páchaní dalších trestných činů, k převýchově a působení na celou společnost. Co do výčtu byl obsažen trest smrti, odnětí svobody a nápravná opatření jakožto tresty hlavní, přičemž pro trestný čin vraždy bylo stanoveno odnětí svobody v trvání 15 až 25 let, doživotí nebo trest smrti.

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. jako trest za spáchání trestného činu vraždy stanovil nejprve trest odnětí svobody v trvání od 10 do 15 let, což vzhledem k absenci kvalifikovaných skutkových podstat poskytovalo velmi omezený prostor pro uložení

¹³¹ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 5 To 66/93

¹³² MALÝ, Karel, *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 114. ISBN 80-85903-01-6

trestu v návaznosti na intenzitu naplnění znaků skutkové podstaty a „představuje značně úzký prostor pro vyjádření různého stupně nebezpečnosti vzájemně velmi odlišných eventualit úmyslných usmrcení.“¹³³ Tato úprava byla následně roku 1973 nahrazena úpravou výše trestu odnětí svobody v trvání nad 15 až 25 let a v případě naplnění kvalifikované skutkové podstaty (dopustil-li se činu na více osobách, opětovně, při loupeži, způsobem zvlášť surovým nebo za jiné zvlášť přitěžující okolnosti) umožňoval uložit trest odnětí svobody na doživotí nebo trest smrti. Zásadním pro trestání vraždy bylo zrušení trestu smrti novelou z roku 1990.

2.6.2 Současná právní úprava trestání vraždy

Dnes je trestní hrozba spojena se zásadou ultima ratio, jež je v zákoníku vyjádřena principem subsidiarity trestní represe.

Pro trestný čin vraždy stanovuje trestní zákoník sankci odnětí svobody, a to:

- a) v trvání deset až osmnáct let, jakožto sazba pro základní skutkovou podstatu trestného činu vraždy,
- b) dvanáct až dvacet let v případě kvalifikované skutkové podstaty dle ust. § 140 odst. 2,
- c) patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem v případě kvalifikované skutkové podstaty dle ust. § 140 odst. 3.

2.6.1 Polehčující okolnosti

Ust. § 41 obsahuje výčet polehčujících okolností, jež ovlivňují snížení trestní sazby. Několik z nich již bylo shora zmíněno, jelikož se jedná např. o jednání v právním omylu, překročení meze okolnosti vylučující protiprávnost, trestný čin spáchaný ve věku blízkém věku mladistvých. Kromě těchto okolností se zohlední, spáchal-li pachatel čin poprvé a pod vlivem na něm nezávislých okolností, v silném rozrušení nebo v důsledku nedostatku zkušeností, pod tlakem či ve vztahu podřízenost, pod vlivem hrozby či nátlaku, přičinil se o odstranění škodlivých následků trestných činů, sám ho oznámil úřadům, napomáhal při objasňování své trestné činnosti nebo významně přispěl k objasnění trestného činu spáchaného jiným, přispěl k objasňování trestné činnosti

¹³³ ZAPLETAL, J; Úmyslná usmrcení: (Kriminologická a trestněprávní studie). 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980. str. 71-72

v pozici spolupracujícího obviněného, upřímně činu litoval a vedl-li před spácháním trestného činu řádný život. Ve vztahu ke způsobené škodě je pak polehčující okolností způsobení nižší škody nebo jiného menšího škodlivého následku.

Právě užitím poslední z uvedených polehčujících okolností se zabýval Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 1250/12, ze dne 13. 11. 2012, takto: „*Fakt, že pachatel pokusem trestného činu způsobí menší škodlivý následek, než jaký je jinak obvyklý u dokonanych trestných činů téže skutkové podstaty, je třeba posoudit jako polehčující okolnost podle § 41 písm. i) tr. zákoníku.*“

2.6.2 Přitěžující okolnosti

Ust. § 42 stanoví výčtem 16 okolností, k nimž soud přihlíží při stanovení trestu. Jsou jimi rozmysl nebo předchozí uvážení (které však právní kvalifikace trestného činu vraždy obsahuje ve své kvalifikované skutkové podstatě), ze ziskuchtivosti, z pomsty, národností, rasové, etnické, náboženské nebo jiné zvláště zavrženíhodné pohnutky, spáchané surovým nebo trýznivým způsobem, zákeřně, se zvláštní lstí nebo podřízenosti, porušením zvláštní povinnosti, zneužitím svého zaměstnání, postavení nebo funkce, vůči osobě podílející se na záchraně života a zdraví nebo ochraně majetku, ke škodě dítěte, osoby blízké, těhotné, nemocné, zdravotně postižené, svedl k činu dítě mladší patnácti let, mladistvého nebo osobu ve věku blízkém věku mladistvých, spáchal trestný čin za krizové situace, živelní pohromy či podobné události nebo na evakuovaném území, získal trestným činem větší prospěch, spáchal čin ve větším rozsahu, na více věcech nebo osobách nebo byl páchan nebo v něm pokračoval delší dobu, spáchal více trestných činů, byl organizátorem nebo členem organizované skupiny nebo spolčení nebo byl pro trestný čin již odsouzen.

Ve vztahu k trestnému činu vraždy jsou některé z uvedených okolností okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby, což by se mohlo jevit tak, že v souladu se zásadou zákazu dvojího přičítání je aplikace ustanovení o přitěžujících okolnostech nepřípustná. Tento názor byl však překonán, když judikatura stanovila určité „dvojí přičítání“ přípustným. Jedná se pak zejména o opětovnost, kdy recidivista páchal trestnost činu opakovaně a při oné opakovanosti ve vztahu k okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby by byla brána v potaz pouze poslední z jeho trestné činnosti.¹³⁴

¹³⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 03. 2016, sp.zn. 8 Tdo 377/2016

Ve smyslu ust. § 42 i § 140 odst. 3 písm. a) zároveň rozhodl soud v případě usmrcení 4 osob, což odůvodnil tím, že „došlo k úmyslnému usmrcení ne dvou či tří poškozených, což by již pro naplnění skutkové podstaty § 140 odst. 3 písm. a) tr. zákoníku postačovalo, ale dokonce čtyř osob, a to osob z jedné rodiny“ a tudíž vyšší intenzitou naplnění znaku skutkové podstaty.¹³⁵ Zásadní proto bude posouzení, s jakou intenzitou byl konkrétní znak skutkové podstaty naplněn.

2.6.3 Výjimečný trest

Výjimečný trest upravuje trestní zákoník v ust. § 54 jako trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a trest odnětí svobody na doživotí, přičemž podmínky pro uložení každého z nich, tj. trestu odnětí svobody v první řadě nad dvacet až do třiceti let, v druhé řadě pak na doživotí, jsou upraveny odlišně.

První z jmenovaných je možné uložit pachateli při naplnění alespoň jedné z podmínek:

- a) závažnost zvláště závažného zločinu je velmi vysoká
- b) možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena

Druhou z jmenovaných variant výjimečného trestu je možné pachateli uložit jen pro spáchání zvláště závažného zločinu, u něhož je to výslovně dovoleno, přičemž v ust. § 54 odst. 3 je uveden taxativní výčet trestných činů, za nichž je jeho uložení přípustné, za současného kumulativního naplnění obou následujících podmínek:

- a) zvláště závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvláště zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvláště zavrženíhodné pohnutce nebo k zvláště těžkému a těžko napravitelnému následku a

- b) uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let.

Právě trestný čin vraždy je v taxativním výčtu § 54 odst. 3 uveden, a to konkrétně jeho třetí odstavce popisující kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu vraždy, pro nějž tudíž bude možno pachateli uložit výjimečný trest v podobě trestu odnětí svobody na doživotí.

¹³⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 01. 2018 Sb., ve srovnání s usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 2013, sp. zn. 7 Tdo 155/2013

Již výše uvedený náleží Ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 1250/12, ze dne 13. 11. 2012 obsahuje rovněž zdůraznění náležitosti zdůvodnění uložení výjimečného trestu okolnostmi, zejména odchyluje-li se spáchaný skutek svými charakteristikami od typických jednání pachatele zvláště závažného zločinu vraždy. Nedojde-li k dokonání trestného činu vraždy, zpravidla není naplněn požadavek „velmi vysoké závažnosti“ jako podmínky pro uložení výjimečného trestu, není možné výjimečný trest uložit. O nízké četnosti takto tvrdé sankce vypovídá současný počet odsouzených osob k doživotnímu trestu odnětí svobody, který činí 49 osob z celkového počtu 20 271 vězňených osob.¹³⁶

Jakkoliv se zdá uložení výjimečného trestu tvrdým postihem, existuje jistý korektiv, jež tvrdost jeho uložení zmírňuje a je jím institut podmíněného propuštění. Ust. § 88 trestního zákoníku připouští možnost propustit pachatele z výkonu trestu po odpykání alespoň 2/3 z uloženého výjimečného trestu (v případě trestu nad 20 let až do 30 let), resp. alespoň 20 let (v případě trestu odnětí svobody na doživotí), avšak předpokladem je přezkoumání, zda je pachatel „napraven“ do té míry, kdy nebude hrozit opakování totožné či obdobné trestné činnosti.

2.7.4 Trestání přípravy a pokusu

Dle ust. §140 odst. 4 je příprava trestná. Tématem se zabýval Ústavní soud, který stanovil, že při hledání řešení k naplnění zásady proporcionality mezi utrpěnou újmou na straně jedné a ukládanou sankcí na straně druhé je východiskem použití ust. § 41 písm. i) trestního zákoníku, tedy uplatnit nedokonání trestného činu jako polehčující okolnost, když ke škodlivému následku nedošlo v takové míře, jako kdyby došlo k dokonání trestného činu, nicméně s přihlédnutím k okolnostem případu.¹³⁷

2.7 Zhodnocení stavu právní úpravy

2.7.1 Exkurz do zahraničních právních úprav trestného činu vraždy

Na rozdíl od exkurzu historického poslouží exkurz do právních úprav našich sousedů pro zhodnocení stavu právní úpravy vraždy de lege lata a úvahy o právní úpravě de lege ferenda. Vzhledem k blízkosti vybraných zemí z geografického hlediska lze

¹³⁶ Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky, 2017. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2018/10/Statistick%C3%A1-ro%C4%8Denka-2017.pdf>

¹³⁷ V projednávaném případě šlo o jednání nevykazující úmysl upustit od jednání před jeho dokonáním, avšak následně zavolala záchranou službu, čímž zabránila dokonání. Viz náleží Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. III.ÚS 1250/12

usuzovat jistou blízkost právních úprav, zároveň, vezmeme-li v úvahu demokratický základ, na němž tyto země stojí, mohou být jejich právní úpravy jistou inspirací a zároveň poskytnou prostor pro srovnání při úvahách o vhodnosti, úplnosti a „pokrokovosti“ naší právní úpravy ve vztahu k trestnému činu vraždy, ať již v přístupu k právní kvalifikaci jednání, tak jeho postihování.

2.7.1.1 Právní úprava ve Spolkové republice Německo

Ve Spolkové republice Německo je účinná právní úprava trestního práva v trestním zákoníku z roku 1871, v dnešní době poznamenaném četnými novelizacemi (dále jen StGB¹³⁸). Pro území Německa byla přejata původní úprava platná pro tehdejší SRN, kdy v NDR platila právní úprava odlišná.¹³⁹

Trestný čin vraždy a jiné způsoby úmyslného usmrcení jsou obsaženy v ust. § 211–213 StGB, tedy všeho všudy ve 3 paragrafech představující jakýsi 3stupňový systém (Dreistufiges Modell), kdy základní skutkovou podstatu představuje trestný čin zabití (Totschlag) a na něj navazují tzv. nesamostatné skutkové podstaty trestných činů vraždy (Mord) jakožto kvalifikované skutkové podstaty a zabití na žádost (Tötung auf Verlangen) jakožto skutkové podstaty privilegované.¹⁴⁰

Budeme-li se držet struktury uvedeného modelu, nebude prvním z výčtu trestný čin vraždy, navzdory systematizaci zákona. Zabití neboli Totschlag upravuje ust. § 212 StGB. Jde o úpravu úmyslného usmrcení, a tedy trestného činu, který svou závažností nedosahuje závažnosti zločinu vraždy, jak je upravený v ust. § 211 StGB. Konstrukce skutkové podstaty je do značné míry odlišná od českého pojetí. Německý trestní zákon kvalifikuje jako zabití jednání osoby, jež není vrahem, tj. dojde-li k úmyslnému usmrcení a nenaplní-li jednání znaky vraždy, bude právně kvalifikováno jako zabití s trestní sazbou „nejméně 5 let“, tedy vzhledem k uvedené přípustnosti trestu odnětí svobody jde o sazbu v rozmezí 5-15 let. Zákon dává možnost trest zmírnit, avšak ne více než na délku ¼ dolní hranice trestní sazby. Ve výjimečných, zvláště závažných, případech může soud stanovit doživotní trest odnětí svobody¹⁴¹, a to zejména v případech, na které ust. § 211

¹³⁸ Strafgesetzbuch

¹³⁹ SUCHÝ O.: Trestní zákon Spolkové republiky Německo. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1996

¹⁴⁰ WESSELS, J., HETTINGER, M. Strafrecht. Besonderer Teil. 32. Auflage. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 2008, 36 s. ISBN 978-3-8114-4828-5.

¹⁴¹ §212 StGB

nepamatuje, nicméně vzhledem k závažnosti spáchání, případně způsobu zabití či intenzitě přípravy je takový trest na místě.

Ust. § 213 StGB oproti tomu pamatuje na méně závažný případ zabití, kdy se pachatel tohoto činu dopustí v situaci, kdy byl bez vlastního přičinění vyprovokován, v určitém afektu vyvolaném např. předchozím týráním, urážením nebo z jiných důvodů, nebo jedná-li se z jiných důvodů o případ méně závažný. Zde je stanovena trestní sazba v rozmezí 1–10 let.

Vražda neboli Mord, německým trestním zákonem blíže specifikovaná v ust. § 211 StGB jako vražda pro potěšení, z touhy ukojit pohlavní pud, ze zvěsti či z jiné nízké pohnutky, jakož i vraždí-li pachatel zákeřně, surově nebo pomocí zvlášť nebezpečných prostředků, nebo aby zakryl či usnadnil spáchání jiného trestného činu je upravena v prvním z uvedených paragrafů, a jako trest za tento zločin stanovuje doživotní trest odnětí svobody.

Zajímavým jevem německého trestního řádu je skutečnost, že je-li rozhodnuto o zmírnění trestu z původního doživotí, není možné uložit trest delší 15 let, jelikož německý právní řád takový trest nezná. Minimální trestní sazba při největším přípustném zmírnění trestu jsou 3 roky. Oproti českému právnímu řádu však neposkytuje privilegované postavení ženě po porodu.

Další skutkovou podstatou postihující zásah do lidského života je pak trestný čin usmrcení z nedbalosti dle ust. § 216 StGB, avšak tato skutková podstata postihuje spíše jednání související s tzv. euthanasií, jíž byl věnován prostor v samostatné podkapitole.

Německá právní úprava nediferencuje úmyslné usmrcení do takové míry, jako právní úprava tuzemská a trestní sazbu stanovuje značně univerzálně, s možností přihlídnutí k okolnostem případu. Taková právní úprava ponechává dostatečný prostor pro využití diskreční pravomoci soudů, na nichž je ponecháno posouzení konkrétních okolností a stanovení trestu v takto široce stanovené trestní sazbě. Pakliže však německý právní řád rozlišuje vraždu a zabití jako zásah do lidského života, je otázkou, co je důvodem stanovení trestu doživotí za trestný čin zabití. Skutková podstata vraždy vyjmenovává nejzávažnější okolnosti úmyslného usmrcení, proto lze dovozovat, že nevyskytují-li se v jednání tyto znaky, mělo by být jednání postihováno mírněji. Skutečnost je taková, že taková úprava je zacílena na případy, které nelze kvalifikovat jako trestný čin vraždy, přesto vykazují míru závažnosti stejně vysokou jako samotná

vražda.¹⁴² Srovnatelným s naším trestným činem zabití je tak spíše skutková podstata trestného činu „méně závažného případu zabití“.

2.7.1.2 Právní úprava v Republice Rakousko

Aktuální rakouskou trestněprávní úpravou je trestní zákoník účinný od roku 1975.¹⁴³ Zákoník zakotvuje rovněž bipartici, nicméně kritéria rozlišení přečinu a zločinu se oproti českému trestnímu zákoníku liší. Zločinem se rozumí úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanovuje trest s dolní hranicí trestní sazby 3 roky. Ostatní trestné činy jsou nazývány přečiny.

Úmyslnému usmrcení je věnováno celkem pět paragrafů., a to ust. § 75 a násl.

Vražda upravená v ust. § 75 trestního zákoníku je jednoduše a bez jakékoliv kvalifikované skutkové podstaty definovaná tak, že trestem odnětí svobody od deseti do dvaceti let nebo doživotím bude potrestán ten, kdo jiného úmyslně usmrtí.

Méně závažnou skutkovou podstatou, tudíž i mírněji postihovanou formou úmyslného usmrcení je tzv. zabití upravené v § 76 trestního zákoníku. Jedná se o usmrcení v afektu, kterého se pachatel dopustí v pochopitelném citovém rozrušení. Na takové jednání dopadá trest odnětí svobody v sazbě 5-10 let.

Skutková podstata usmrcení na požádání upravena v ust. § 77 je explicitní kriminalizací euthanasie. Je stanoveno, že takového trestního jednání se dopustí ten, kdo jiného na jeho vážnou a naléhavou žádost úmyslně usmrtí a za spáchání takového činu je stanoven trest odnětí svobody v rozmezí 6 měsíců až 5 let.

Shodně s úpravou českého trestního zákoníku i rakouská právní úprava pamatuje na účast na sebevraždě. Jedná se o přečin, přičemž je trestáno jednání, kterým pachatel jiného k sebevraždě svede nebo mu k ní pomůže dle § 78.

Dalším přečinem upraveným rakouským právem v ust. § 80 je usmrcení dítěte po porodu. Důležitým pro naplnění skutkové podstaty je stav matky, která své dítě usmrtí v průběhu porodu či následně po něm, avšak právě ve stavu ovlivněném porodem, přičemž i taková úprava je úpravě české velmi blízká.

¹⁴² Heintschel-Heinegg, B. StGB Kommentar. München: C. H. Beck, 2010, 439 s., ISBN 978-3-406-72183-0

¹⁴³ Trestní zákoník Rakouska – Spolkový zákon z 23. 01. 1974, ve znění novely č. 134/2013, stav 01. 01. 2014, 2. vydání, 2014

Z uvedeného je zřejmá blízkost obou právních úprav, když rozlišení vraždy a zabití probíhá na totožném principu, rovněž trestní sazby se výrazně neodlišují. V čem však shledávám výhodu české právní úpravy je ust. odst. 2 § 141 trestního zákoníku, jež navzdory tomu, že zákonodárce „privileguje“ určité způsoby úmyslného usmrcení, nezapomíná ani na rozlišení závažnosti dle dalších důležitých hledisek, jaké se vyskytují i v úpravě trestného činu vraždy.

2.7.1.3 Právní úprava ve Slovenské republice

Slovenská republika má s českou republikou nejužší pouto vyplývající z donedávna společného fungování obou zemí, když po několik desetiletí tvořili jeden ucelený stát. V důsledku toho, že sdíleli právní úpravu, neshledávám v aktuálních právních rádech obou států tak markantní rozdíly, jako v případech jiné komparace. Na území Slovenské republiky i České republiky zůstal po rozpadu společné republiky stále platný zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon ze dne 29. listopadu 1961. Z toho důvodu byl vývoj trestného činu, potažmo i trestného činu vraždy na Slovensku prakticky totožný s právní úpravou v České republice. V roce 2006 byl na Slovensku tento zákon nahrazen zákonem č. 300/2005 Z. z.

V první řadě je třeba poukázat na rozdíl v trestní odpovědnosti fyzických osob, jejíž spodní hranice je trestním zákoníkem dána na věk 14 let. Co se týče trestní odpovědnosti právnických osob, ačkoliv byla trestní odpovědnost právnických osob ve Slovenské republice zákonem č. 91/2016 Z. z. zavedena, netýká se již úmyslného usmrcení.¹⁴⁴

Trestné činy zasahující do lidského života jsou systematicky řazeny v první hlavě zvláštní části trestního zákona, kde je obsažena v celkem 5 paragrafech. Jedná se o úkladnou vraždu, vraždu, vraždu novorozeného dítěte matkou, zabití a usmrcení.

Vražda je dle § 145 slovenského trestního zákoníku úmyslným usmrcením a je postihována sazbou odnětí svobody v rozmezí patnáct až dvacet let, s dvěma kvalifikovanými skutkovými podstatami. První z nich zohledňuje spáchání činu na dvou osobách, závažnějším způsobem jednání, na chráněné osobě, „z osobitného motivu“ (na objednávku, z pomsty, s úmyslem zakrýt nebo usnadnit trestný čin, z motivu rasového či

¹⁴⁴ Zákon č. 91/2016 Z.z., o trestnej odpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov ze dne 25. 02. 2016

sexuálního) či úmyslu získat majetkový prospěch. Druhá pamatuje na recidivu, páchaní v organizované skupině a za krizové situace.

Naroveň české právní úpravě vraždy po předchozím uvážení upravuje slovenský zákoník trestný čin úkladné vraždy v § 145 trestního zákoníku, jež stanovuje trestní sazbu v rozmezí 20 až 25 let (oproti české právní úpravě značně přísnější, kdy ust. § 140 stanovuje trest v rozmezí 12 až 20 let). Slovenské trestní právo dále upravuje kvalifikovanou skutkovou podstatu, jejíž znění je obdobné jako vražda spáchaná za zvlášť přitěžujících okolností dle ust. § 140 odst. 3 trestního zákoníku. Nelze však opět přehlédnout výrazný rozdíl v trestním postihu, když slovenské právo stanovuje za takové jednání trest v trvání 25 let nebo doživotí, zatímco české právo umožňuje trest v rozmezí 15 až 20 let nebo výjimečný trest. Ani taková tvrdost však nebyla pro slovenské zákonodárce dostačující, když další odstavec upravuje jednání, za něž stanovuje výhradně trest doživotní, a je jím spáchaní úkladné vraždy, za níž už byl pachatel odsouzen, spáchal-li ji v organizované skupině či za krizového stavu.

Slovenský trestní zákoník zároveň obsahuje ustanovení zamezující recidivě, jež stanovuje tzv. pravidlo „dvakrát a dost“, tj. doživotní trest pro pachatele taxativně vyjmenovaných činů, jež už se těchto činů v minulosti dvakrát dopustili, ať ve stadiu pokusu či trestný čin dokonali.

Trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou dle § 146 slovenského trestního zákoníku je pojata obdobně jako v tuzemském právním řádu, výrazný rozdíl nenajdeme ani ve výši trestní sazby (3 až 8 let v zákoníku českém oproti 4 až 8 let v zákoníku slovenském).

Podstatný rozdíl však najdeme u trestného činu zabití. Oproti české právní úpravě, kdy se o zabití jedná při úmyslném usmrcení např. v silném rozrušení, je pojato zcela odlišně a je jím míněno usmrcení z nedbalosti v důsledku úmyslného jednání směřovaného k ublížení na zdraví. V takové právní kvalifikaci můžeme hledat návrat k původnímu pojetí zabití tak, jak byl obsažen v Zákoně o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803, jenž rozlišovat vraždu a zabití právě z hlediska zavinění. Dalším nedbalostním trestným činem postihujícím lidský život je usmrcení dle § 143 slovenského trestního zákoníku, který odpovídá české právní úpravě usmrcení z nedbalosti.

2.7.1.4 Polská lidová republika

Polský trestní zákoník je platný od roku 1997.¹⁴⁵ Řazení zvláštní části polského trestního zákoníku dává na první místo ochranu celé společnosti, když započiná katalog trestných činů oddílem „zločiny proti míru, lidskosti a válečné zločiny“, následují „zločiny proti Polské republice“, „trestné činy proti obraně“ a až do dalšího oddílu, „trestné činy proti životu a zdraví“ je řazen i zločin vraždy.

Zákon definuje vraždu jednoduše: „kdo zabije člověka“ a pro tuto základní skutkovou podstatu stanovuje trest odnětí svobody v trvání 8 až 25 let nebo doživotí. Následující ustanovení není kvalifikovanou skutkovou podstatou, nýbrž samostatnou, když opět stanovuje „kdo zabije člověka“, avšak za předpokladu naplnění jednoho z vyčtených znaků či skutečností, jakými jsou krutost, souvislost s braní rukojmí, znásilnění nebo loupeží, zvláště zavrženíhodný motiv nebo použití výbušnin se sazbou 12 až 25 let nebo doživotí. Stejná sazba dopadá i na toho, kdo zabije více než jednu osobu, pachatel vraždy, jež byl již dříve pro tentýž skutek pravomocně odsouzen nebo byla poškozeným úřední osoba a vražda souvisela s výkonem jeho povinnosti.

Následující ustanovení je pak zřejmě obdobou trestného činu zabití dle českého trestního řádu, když stanovuje, že dopustí-li se pachatel vraždy v silném rozrušení za okolností, jež jej odůvodňují, bude potrestán odnětím svobody na 1 až 10 let.

Obdobně jako v případě trestního zákoníku Slovenské republiky obsahuje polský zákoník trestný čin, jež nazývá „zabití“, avšak charakteristickým znakem tohoto činu je usmrcení z nedbalosti.

Polský trestní zákoník rovněž zakotvuje i zvláštní skutkovou podstatu pro vraždu novorozeného dítěte matkou, účast na sebevraždě a euthanasii, to vše s trestní sazbou 3 měsíce až 5 let, v případě euthanasie s možností úplného upuštění od potrestání. Ustanovení budící mezinárodní diskuzi je pak kriminalizace potratů bez ohledu na stadium těhotenství, pouze s rozlišením závažnosti trestného činu a výše postihu v souvislosti se schopností plodu žít již mimo tělo matky.

2.7.2 Trestný čin vraždy de lege ferenda

Právní úprava úmyslného usmrcení tak, jak je upravena v českém právním řádu je v komparaci s právními řády sousedních států obsáhlá, dostatečně odlišuje motivy a

¹⁴⁵ Kodeks Karny, Dz. U. Nr. 88, Poz. 553

pohnutky, jež diferencují různé stupně závažnosti jednání a jeho škodlivosti pro společnost a zdá se proto býti zcela vyhovující. Trestný čin vraždy je dle mého názoru velmi vhodně rozčleněn tak, aby bylo možno lépe postihnout pachatele konkrétního činu. Jako otevřenou otázku pak považuji problém kriminalizace euthanasie. Inspirací by mohla být právě úprava Republiky Rakousko nebo Spolkové republiky Německo, stanovující trest za usmrcení na vážnou a naléhavou žádost v rozmezí 6 měsíců až 5 let, případně bychom se mohli dostat až k možnosti úplné beztrestnosti dle inspirace právní úpravou Polské lidové republiky

Oblastí pro úvahu tak zůstává zejména výše trestních sazeb. Český právní řád stojí mezi těmito úpravami a je určitým kompromisem. Při srovnání délky trestních sazeb úmyslně opomím možnost uložení trestu odnětí svobody na doživotí, neboť jej připouští všechny z porovnávaných trestních řádů a jedná se o opatření dopadající na případy obzvláště závažných jednání.

Mezi úpravami výše trestních sazeb jsou však v porovnávaných případech diametrální rozdíly, jež vybízí k zamyšlení nad pozitivními a negativními dopady jednotlivých přístupů. Protipóly jsou v této oblasti Spolková republika Německo na straně jedné a Slovenská republika na straně druhé. Zatímco německý právní řád zakotvuje pro trestný čin vraždy „univerzální“ sazby v trvání nepřekračujícím 15 let, slovenský právní řád na této horní hranici teprve začíná. Podíváme-li se tak na jednání, jež bychom ve smyslu českého trestního práva kvalifikovali jako vraždu prostou, dopadala by na pachatele takového jednání ve Spolkové republice Německo trestní sazba v trvání 5 až 15 let, v České republice 10 až 18 let, v Republice Rakousko 10 až 20 let, ve Slovenské republice 15 až 20 let a v Polské republice 8 až 25 let.

Jakkoliv může mít přísný postih kriminálního jednání pozitivní dopad na snížení kriminality, je na pováženou, do jaké míry je ochrana společnosti v tomto ohledu nadřazena ochraně jednotlivce před jistou destrukcí, k níž bezesporu dochází výkonem trestu odnětí svobody v trvání natolik dlouhém, jak jsou stanoveny zejména slovenským právem. Na tuto myšlenku bude navázáno v kriminologické části této práce, kde je prostor věnován mimo jiné sankčním systémům a jejich účinnosti.

Co se týká druhu ukládaných trestů obecně, mohl by se vývoj ubírat směrem snižování počtu užití nepodmíněného trestu odnětí svobody, jenž by mohl být nahrazován tresty alternativními, jako jsou obecně prospěšné práce, peněžitý trest, zákaz činnosti

apod. Právě tyto zmíněné tresty však v korelaci s tak závažnou trestnou činností, jaké se týká téma této práce, nebude mít zřejmě vzhledem k nutnosti ochrany společnosti prostor. Oproti tomu trest domácího vězení za využití současných technologií v oblasti monitorování osob by mohl být východiskem, jak předejít přeplnění věznic a zabránit absolutnímu vytržení pachatele z prostředí, jež by na něj mohlo mít pozitivnější vliv ve srovnání s výkonem trestu ve věznici. Dobrým příkladem nám může být sousední Spolková republika Německo.¹⁴⁶

¹⁴⁶ ŠÁMAL, Pavel a Jan STRYA. Trestní právo a trestní politika. Česká justice [online]. 2018 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2018/11/pavel-samal-jan-strya-trestni-pravo-trestni-politika/>

3 Kriminologické aspekty trestného činu vraždy

Slovo kriminologie pochází z latinských výrazů “crimen” tedy zločin a řeckého výrazu “logos”, nauka či věda.

Kriminologie je vědní obor empirický, založený na poznávání reálných jevů ve společnosti. Můžeme ji definovat jednoduše jako vědu o zločinnosti, o jejích pachatelích a obětech a o její kontrole¹⁴⁷, avšak taková definice je velmi zjednodušená a nevyjadřuje komplexnost, s jakou je na kriminalitu z pohledu kriminologů nahlíženo. Obsáhlejší definice považuje kriminologii za vědní obor zabývající se *„kriminalitou, jejími příčinami, projevy a latencí, pachateli, oběťmi a jejich vzájemnými vztahy, sankčními systémy a jejich účinností, formální sociální kontrolou (uskutečňovanou zpravidla prostřednictvím trestní justice), neformální sociální kontrolou (uskutečňovanou zpravidla prostřednictvím rodinou, školou, na pracovišti, v zájmových klubech a sportovních zařízeních apod.), společenské procesy kriminalizace a viktimizace, prevenci a veřejné mínění o kriminalitě.“*¹⁴⁸ Vzhledem ke své obsažnosti všech důležitých aspektů kriminologie využiji tuto definici pro systematizaci dalšího textu, kdy bude prostor věnován právě těmto kriminologickým aspektům vraždy.

Obecně lze říci, že důraz kriminologů je kladen na to, co je zákonem zakázáno (z hlediska trestního práva), zda jednání tento zákon porušuje (kriminalita) a jak společnost reaguje na takové jednání (trestní justice).¹⁴⁹ Ve vztahu k trestněprávnímu pohledu na trestnou činnost kriminologie pohlíží na kriminalitu z hlediska účinnosti trestního práva, tedy ve smyslu *“jak velký rozpor je mezi tím, co má být, což stanoví trestní právo, a mezi tím, co skutečně je, což objasňuje kriminologie.”*¹⁵⁰

Kriminologie užívá systematiku odlišnou od trestního zákoníku, kdy trestné činy nedělí do skupin, resp. hlav či oddílů dle objektů, nýbrž systematika je taková, že trestné činy jsou děleny do skupin na trestné činy násilné, mravnostní, majetkové a ostatní kriminální činy, přičemž tyto jmenované skupiny lze souhrnně zahrnout pod pojem

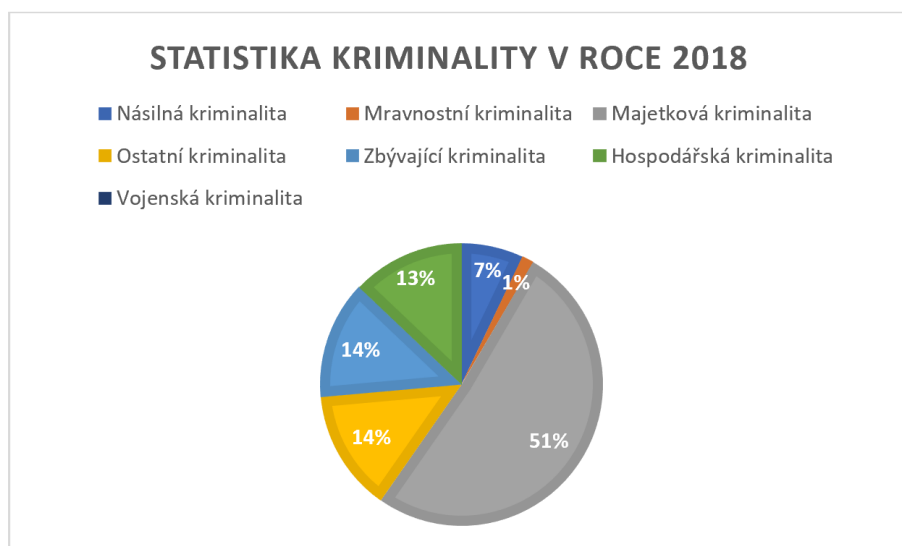
¹⁴⁷ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J a kol.: Kriminologie. 3. přepracované vydání. ASPI, 2008, s. 15, ISBN 80-7357-026-2.

¹⁴⁸ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 2. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3.

¹⁴⁹ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 2. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3.

¹⁵⁰ SVATOS, Roman. Kriminologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 19-22. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-389-6.

obecná kriminalita, dále pak do skupin **zbývající kriminalita**, a mimo stojící trestné činy vojenské, proti ústavnímu zřízení a trestné činy válečné a proti míru¹⁵¹. Toto dělení je vzhledem k výkladu o kriminologii nezbytné, neboť v dalším pojednání jsou využity statistické přehledy kriminality vydávané Policií ČR, jež jsou strukturovány právě dle shora uvedené systematiky.

Graf zobrazuje strukturu zjištěné kriminality v České republice za období od 1. 1. 2018 do 31. 12. 2018.¹⁵²

Pojem násilná kriminalita, jež nás vzhledem k zaměření této práce zajímá především, tak jak je užíván v kriminologii, zahrnuje mimo trestný čin vraždy rovněž usmrcení lidského plodu, zabití, usmrcení z nedbalosti, opuštění dítěte, únos, loupež, násilí proti úřední osobě a orgánům veřejné moci, úmyslné ublížení na zdraví, rvačky, násilí a vyhrožování proti skupině obyvatel, brání rukojmí, nebezpečné vyhrožování, nebezpečné pronásledování, vydírání, omezení a zbavení osobní svobody, porušování domovní svobody, neoprávněný zásah do práva domu a bytu, týrání svěřené osoby, týrání osoby žijící ve společném obydlí, omezování svobody vyznání, útisk, porušování svobody sdružování a shromažďování a ostatní násilné trestné činy.

¹⁵¹ pro účely grafického znázornění rozložení četnosti páchaní jednotlivých druhů kriminality budou tyto mimo stojící trestné činy označeny jako trestné činy vojenské

¹⁵² Statistické přehledy kriminality za rok 2018, Policie ČR, dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2018.aspx>

Trestný čin vraždy posuzujeme z hlediska kriminologie jakožto kriminalitu násilnou, tj. takovou trestnou činností, při níž je charakteristické *“úmyslné užití násilí, resp. pohrůžky násilím vůči jiné osobě.”*¹⁵³ Jiná definice praví, že jde o *„poškození, destrukci cílového objektu jednání“*, což však zahrnuje nejen útok proti osobě, nýbrž i proti věcem, a to jak činy úmyslné, tak nedbalostní. Za nejpriléhavější se tak zdá být takové vymezení násilné trestné činnosti, kterou charakterizuje fyzické poškození či usmrcení konkrétní osoby, případně přítomnost záměru tento následek způsobit a agresí jako chování zaměřené na zdoání překážky bránící jedinci v dosažení žádoucího cíle.¹⁵⁴ Agresi ovšem nemůžeme automaticky podřadit pod pojem násilná trestná činnost, neboť ne všechny způsoby agresivního chování jsou postihovány. Jako příklad agresivního chování nespádajícího pod ochranu trestního zákona pak můžeme uvést zejména takové násilí, jež je druhou stranou kladně přijímáno, jakož i případy tzv. italské domácnosti.¹⁵⁵ Z toho důvodu není v této práci nadále pojednáváno o agresí jako takové, nýbrž o kriminálně agresivním chování, tj. agresivním chování relevantním z hlediska jak trestněprávního, tak kriminologického.

Z hlediska kriminologického rozlišujeme trestný čin vraždy nikoliv shodně jako z hlediska trestněprávního, tj. jakožto vraždu prostou, její kvalifikovanou či privilegovanou skutkovou podstatu, nýbrž rozlišujeme vraždy zejména z hlediska motivu vedoucího pachatele k jejich spáchání, zároveň je brána v potaz odlišnost vraždy novorozeného dítěte matkou oproti vraždě prosté, v důsledku čehož je vlastní kategorií z kriminologického hlediska, o této problematice však bude pojednáno níže, zejména v kapitole o kriminální etiologii.

Násilná kriminalita, zejména pak trestný čin vraždy, je navzdory procentuálnímu vyjádření četnosti jejího páchaní vzhledem k celkovému počtu spáchaných trestných činů v řádu jednotek trestnou činností nikoliv zcela zásadní, kdy z celkového počtu 192.405 trestných činů spáchaných v roce 2018 bylo spácháno trestných činů násilných 13.553, z toho vražd 116, nejčastěji motivované osobními vztahy¹⁵⁶. Bereme-li však v potaz objekt

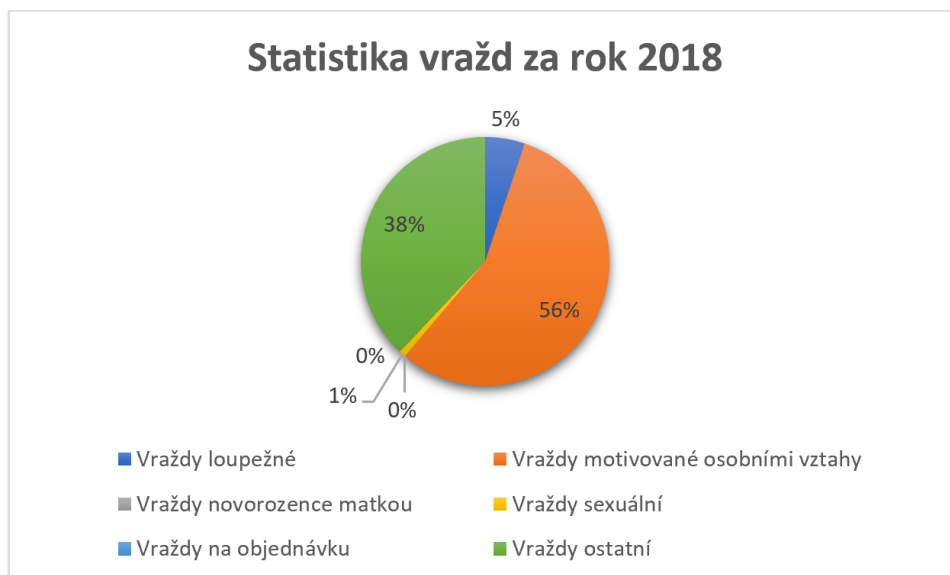
¹⁵³ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J a kol.: Kriminologie. 3. přepracované vydání. ASPI, 2008, s. 283, ISBN 80-7357-026-2.

¹⁵⁴ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 397-398. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3.

¹⁵⁵ O domácí násilí se nejedná v případě, kdy role nejsou jasně rozděleny a k napadání dochází vzájemně a role jsou zaměňovány.

¹⁵⁶ Typickým vzorcem jsou vraždy příbuzných, či osob blízkých, a to vraždy nepřipravené, avšak brutální, cílem jsou často senioři, srov. DIBLÍKOVÁ, Simona a kol. Analýza trendů kriminality v České republice

takových trestných činů, jímž je samotná fyzická integrita osoby, její zdraví a zejména život, vysokou míru medializace každého z případů a s tím související strach ve společnosti negativně dopadající na kvalitu života, je i relativně nízký počet případů nezanedbatelný.

Graf zobrazuje strukturu zjištěných vražd spáchaných na území České republiky v roce 2018 s ohledem na motiv ¹⁵⁷

Podíváme-li se na další klasifikaci vražd, můžeme rozdělit úmyslné usmrcení dle Národního centra pro analýzu násilné kriminality NCAVC FBI do 4 základních typů takto:

- 1) vražda jako kriminální podnikání (podřazující smluvní vraždu, vraždu gangem, drogovou vraždu, za účelem získání pojistného plnění nebo dědictví, doprovázející jiný závažný zločin)
- 2) vražda z osobních důvodů (domácí vražda, vražda v konfliktu, ze msty, erotománií motivovaná, vražda autority, extremistická, ze soucitu)
- 3) sexuální vražda (organizovaná, dezorganizovaná, sadistická)

v roce 2017[online]. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha, 2018 [cit. 2019-04-14]. ISBN 978-80-7338-172-1. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/447.pdf>

¹⁵⁷Statistické přehledy kriminality za rok 2015, Policie ČR, dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2018.aspx>

4) vražda ze skupinových důvodů (kultovní, pro skupinové vzrušení).¹⁵⁸

Z hlediska výzkumu prováděného na našem území pak stojí za zmínku výzkum publikovaný ve studii Zapletal, na jehož základě byly vraždy členěny dle dominujícího motivu na vraždy ze žárlivosti, msty či nenávisti, ze ziskovosti a vraždy páchané za účelem vyhnutí se trestní odpovědnosti.¹⁵⁹

3.1 Kriminální etiologie – příčiny kriminality

Položíme-li si otázku, co je příčinou vzniku kriminálního jednání, můžeme velmi obecně říci, že příčiny výskytu kriminálně agresivního chování jsou jednak vrozené, jednak jimi jsou vlivy prostředí. Takto zjednodušené určení je však nutno doplnit alespoň krátkým exkurzem do problematiky kriminologických teorií o významných činitelích, jež se podílí na vzniku kriminálního jednání.¹⁶⁰ Pro přehlednost bude, vzhledem k nepřehlednému množství klasifikací, pro účely této práce užít klasifikační systému Gibbonse členící směry podle aspektů, jimiž je člověk tvořen.

Na základě toho klasifikujeme kriminologické směry, resp. školy, jako

a) **biologické**, hledající korelaci vzniku kriminálního jednání s biologii člověka.¹⁶¹

V počátcích byl v rámci tohoto směru definován příležitostný zločinec, zločinec

¹⁵⁸ Crime Classification Manual: A standard system for investigating and classifying violent crimes, s. 93 [online]. 2006. [cit. 2019-08-27]. ISBN 978-0-7879-8501-1. Dostupné z: https://www.academia.edu/13271399/Crime_Classification_Manual_A_standard_system_for_investigating_and_classifying_violent_crimes srov. VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 403 a násl.. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3.

¹⁵⁹ Zapletal, J., Úmyslná usmrcení (kriminologická a trestněprávní studie), 1. vydání, Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980, s. 10-11.

¹⁶⁰ Pro účely této práce bude užít klasifikační systému Gibbonse. Ten je založen na skutečnosti, že člověk tvoří aspekty biologické, psychologické i sociální, a jakkoliv jde o různé vědní obory, všechny tyto aspekty by měly být v jednotě posuzovány i z hlediska kriminologického jakožto vědy o člověku, viz Gibbons, D.C. Delinquent Behavior. 2. vyd. New York: Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1976, podle NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J a kol.: Kriminologie. 3. přepracované vydání. ASPI, 2008, str. 81 a násl., ISBN 80-7357-026-2.

¹⁶¹ Významným představitelem a zakladatelem byl lékař C. Lombroso. On sám je autorem uvedených teorií, které vznikaly od poloviny 19. století. Jeho teorie lze považovat za samotný počátek výzkumu etiologického příčinné kriminality, nicméně shledával značné nedostatky, když pro takové závěry nebyly dostatečně objektivní podklady, šlo o ryze biologickou determinaci kriminálního jednání a bylo nutno do výzkumu příčin vzniku kriminálního jednání zahrnout více činitelů. Viz Lombroso, Cesare. Criminal man. Durham and London, 2006. [cit. 2019-08-25]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=yyRaEG-V_70C&oi=fnd&pg=PP15&dq=lombroso+biological+determination&ots=YSebqGwU8E&sig=iwdjQQvS-EIQAi0QWKb8DSHzAXY&redir_esc=y#v=onepage&q=lombroso%20biological%20determination&f=false, s. 346 a násl., 263 a násl.,

„z vášně“, kriminální epileptik a morálně patologický delikvent a tzv. „rozený zločinec“. ¹⁶² Vývoj biologických činitelů šel dále cestou výzkumu dědičných vloh, ¹⁶³ genetickým výzkumem ¹⁶⁴, spojitosti tělesného typu člověka s osobními charakteristikami, spojitosti kriminálního jednání s poruchou funkce žláz s vnitřní sekrecí apod. Zároveň je součástí biologické školy výzkum zabývající se psychopatií, jakožto „abnormálností“, charakterizující osoby jako neschopné empatie, chronické lháře, sice „nadprůměrně inteligentní ale egocentricky strukturované“ ¹⁶⁵. Posuzování převážně vnitřních činitelů jako příčin vzniku kriminálního jednání je však zcela zřejmě nedostatečné a dosud neposkytlo vodítko k jednoznačnému určení předpokladů ke kriminálnímu jednání na základě některého ze zkoumaných znaků, když nejsou brány v potaz další faktory, jako prostředí, výchova apod. Navzdory tomu nelze vyloučit, že biologický směr najde v kriminologii své nepopiratelné místo, neboť moderní biologie dosahuje výsledků např. v oblasti výzkumu funkcí, resp. disfunkcí mozku a tyto výsledky by mohli kriminologům posloužit. ¹⁶⁶

¹⁶² „jedinec s fyzickými a psychickými anomáliemi, do určité míry s rysy degenerace, navracející jej do raného stadia vývoje lidstva, kdy zločinnost a kriminální vlohy jsou dědičné. Charakterizovat pachatele mimo jiné i dle vnějších znaků, např. chladným pohledem, velkým orlím nosem, silnou čelistí, dlouhými ušima, širokými tvářemi apod., viz NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J a kol.: Kriminologie. 3. přepracované vydání. ASPI, 2008, str. 79 a násl., ISBN 80-7357-026-2

¹⁶³ Výzkum Goddarda, jež posuzoval 6 generací rodu z hlediska dosažené životní úrovně, sociálních pozic, somatického a psychického zdraví, asociality a antisociálního jednání, viz Goddard, H. H. The Kallikak family, The study in the Heredity of Feeble-mindedness. The Macmillan company. 1912. [cit. 2019-08-01]. Dostupné z:

<http://readingroom.law.gsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=buckvbell>.

¹⁶⁴ Např. výzkum prováděný na jednovaječných a dvojevaječných dvojčatech Existuje-li v kriminálním jednání dědičnost, mělo by dojít k jejímu projevu u jednovaječných dvojčat, neboť jejich dědičné vlohy mají být totožné, což prokazoval. Výzkumem se zabýval Johanness Lange ve své studii Verbrechen als Schicksal. Studien an kriminellen Zwillingen (v překladu Zločin jako osud: Studie o zločineckých dvojčatech). Z výzkumu vyplynula provázanost genetických predispozic ke kriminálnímu jednání, když v případě jednovaječných dvojčat došlo v deseti ze třinácti zkoumaných případů ke kriminálnímu jednání obou dvojčat, avšak v případě zkoumání sedmnácti dvojevaječných dvojčat byl poměr kriminálního jednání obou dvojčat oproti páchání jedním jen z nich patnáct ku dvěma. In.: Stern, Arthur. Das Zwillingsproblem in der Psychiatrie, [cit. 2019-08-01]. Dostupné z:

<https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/S1120962300019478>, s. 220-221

¹⁶⁵ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 73. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3.

¹⁶⁶ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J a kol.: Kriminologie. 3. přepracované vydání. ASPI, 2008, str. 79 a násl., ISBN 80-7357-026-2, srov. s VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 63 a násl. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3.

- b) **Psychologické**, jež cílí na posouzení příčin z hlediska osobnosti delikventa. V rámci tzv. forenzní (neboli právní) psychologie je zkoumána osobnost pachatele z hlediska věkového, inteligenčního,¹⁶⁷ dále je využívána teorie podmiňování, pro níž je zásadní socializace, učením se mravům společnosti, v níž člověk vyrůstá a utváření svědomí jedince výchovou (lze chápat jako výchovu, kdy je dítě od útlého věku vedeno k žádoucímu chování „podmíněnou strachovou reakcí“). Obecně lze říci, že v rámci psychologického směru jsou u delikventů předpokládány určité charakterové znaky, a to extravertovaná osobnost, nedostatečně podmiňující (ať již z hlediska oslabené schopnosti učit se podmiňováním, nebo v důsledku nedostatečné výchovy), emocionálně labilnější, přičemž v korelaci s výskytem těchto znaků bylo prokázáno, že ani strach z potrestání neodrazuje delikventa od opakovaného páchaní kriminálního jednání.¹⁶⁸
- c) **Sociologické**, vycházející z pozorování sociálních podmínek a vlivů jako činitelů vzniku kriminálního jednání¹⁶⁹. Dle Sutherlandovi teorie diferencovaného sdružování se člověk zločincem nerodí, nýbrž se jím stává, zejména se jej učí v malých skupinkách mezi sociálně blízkými vrstevníky.¹⁷⁰ Dle dalších autorů se jedinec může stát zločincem nápodobou či návykem. Kritici těchto teorií tvrdí, že kriminalita není nakažlivá, nýbrž záleží na osobě pachatele, zda se s tímto jednáním identifikuje a přijme jej za vlastní. Zcela mimo uvedené teorie, nicméně stále řazena do téhož směru, stojí tzv. etiketizační teorie, která popírá existenci kriminality, když má jít pouze o konstrukci vytvářenou trestněprávní legislativou,

¹⁶⁷ Mnohé testy prokázaly sníženou inteligenci delikventů, dříve dokonce spojovala kriminální jednání se slabomyslností. Výsledky zkoumání je však nutno vykládat ve spojitosti s dalšími činiteli, jako je motivace k intelektovým výkonům, sociální a ekonomické prostředí, zároveň pak spojitost s latentní kriminalitou, kdy lze předpokládat, že méně inteligentní pachatel bude dopaden spíše než pachatel nadprůměrně inteligentní, jež pak v mnohých případech nemusí být zahrnut do psychologického výzkumu a tím dochází ke zkreslení výsledných údajů

¹⁶⁸ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J a kol.: Kriminologie. 3. přepracované vydání. ASPI, 2008, s. 87 a násl., ISBN 80-7357-026-2

¹⁶⁹ Výzkum vedený C. R. Shawem a H. D. Mc Kayem prokázal vliv špatných sociálních podmínek na geografické rozložení kriminality, kdy vyšší míra kriminality byla v oblastech, kde žije chudé obyvatelstvo, přistěhovalci a nacházelo se zde větší množství opuštěných míst, tzv. slamů. Criminal Justice: Social disorganization theory. [cit. 2019-08-01]. Dostupné z: <https://criminal-justice.iresearchnet.com/criminology/theories/social-disorganization-theory/2/>

¹⁷⁰ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 397-398. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3

jež stanoví, jaké jednání je trestné a postihuje osoby, jež se ho dopouští jako tzv. pachatele.¹⁷¹

- d) **Vícefaktorové**, zohledňující více činitelů, jež vzájemně působí na vznik kriminálního jednání. Takovými činiteli mohou být činitelé psychické, společenské (hustota obyvatelstva, náboženské poměry, stav financí, justice, školství,...), antropologické (věk, pohlaví, vnější vlastnosti,...) a fyzické (klíma, teploty, kvalita půdy,...). V rámci tohoto směru bylo provedeno množství rozsáhlých výzkumů, jejichž podstatou bylo porovnání chování recidivujících pachatelů, jež měli párově přiřazené nedelikventy srovnatelného věku, rasového původu, inteligence apod. V návaznosti na jeden z těchto výzkumů byly vypracovány tzv. široké predikční tabulky¹⁷², jež jsou jako statistická kriminologická metoda využívány stále.¹⁷³ Pro příklad uvádím predikční tabulku obsahující data z Cambridžské studie.¹⁷⁴

Kategorie pachatele	Prediktory
Perzistentní pachatel (pachatel odsouzený před i po 21. roce života) vs. netrestaný	Odsouzený rodič Vyšší vzdorovitost Delikventní sourozenec Mladá matka Nízká oblíba
Pachatel odsouzený pouze před 21. rokem života vs. netrestaný	Neuspokojivé bytové (životní) podmínky Odsouzený rodič Vyšší míra vzdorovitosti Nízký školní výkon Vyšší nervozita

¹⁷¹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J a kol.: Kriminologie. 3. přepracované vydání. ASPI, 2008, s. 94 a násl., ISBN 80-7357-026-2.

¹⁷² Sociální predikce manželů Gluekových

¹⁷³ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J a kol.: Kriminologie. 3. přepracované vydání. ASPI, 2008, s. 105 a násl., ISBN 80-7357-026-2.

¹⁷⁴ BLATNÍKOVÁ, Šárka, PhDr. a Karel, PhDr., CSc. NETÍK. Predikce vývoje pachatele. Institut pro kriminologii a sociální prevenci [online]. 2008 [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/350.pdf>

Perzistentní pachatel vs. Pachatel odsouzený pouze před 21. rokem života	Nízká obliba
Pachatel s pozdním počátkem (odsouzený až po 21. roku života) vs. netrestaný	Neuspokojivé bytové podmínky Nízká úroveň neverbální rozumové složky

Pakliže se věnujeme konkrétně příčinám vzniku, vývoje a přetrvávání kriminálního chování ve vztahu k trestnému činu vraždy, vracíme se zpět k obecnému pojetí, že buď půjde o příčiny vrozené či budou příčinou vlivy prostředí. Často právě kombinace obou, tedy psychofyziologických dispozic a sociálního prostředí, bude hlavní příčinou chování každého jedince.

Podíváme-li se pak na Zapletalovu studii provedenou na našem území, jejímž účelem bylo nalézt typické znaky pachatelů úmyslných usmrcení, nalezneme znaky jako nízký věk, nízká úroveň vzdělání a odborné kvalifikace, nedostatek manželství, spíše špatný vztah k práci a negativní občanské hodnocení, alkoholismus a existence minulého odsouzení, přičemž dominantními znaky byly vzdělání a kvalifikace pachatelů a alkoholismus.¹⁷⁵

Tatáž studie považuje za jistou příčinu kriminálního jednání, resp. okolnost mající významný vliv na rozhodnutí spáchat trestný čin, tzv. predeliktní situace. Jako komplexy životních okolností, jež měly vliv na kriminální jednání, se pro svou opakovanost vydělily zejména „interpersonální konflikt“, „akutní finanční tíseň pachatele“.

3.2 Projevy násilné kriminality

Charakteristickým pro násilnou kriminalitu je projev agrese, přičemž agresi chápeme jako projev jedné ze dvou základních reakcí organismu na překážku či ohrožení (tou druhou je ústup) a jde o reakci ryze vrozenou, kterou se člověk neučí, naopak proces učení se věnuje bránění projevu (inhibici) agrese a nutno při bránění užít svědomí,

¹⁷⁵ ZAPLETAL, J., Úmyslná usmrcení (kriminologická a trestněprávní studie), 1. vydání, Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980, s. 11 a 21

empatie, soucitu,... a právě nízká míra osvojení inhibice agrese je charakteristickým znakem vyskytujícím se u pachatelů násilných trestných činů, včetně trestného činu vraždy.¹⁷⁶ Za nejrozšířenější druh agrese je považována agrese impulzivní neboli afektivní.

Projevem kriminálního jednání jest právě ona agrese, resp. kriminální agrese, jelikož ne každý projev agrese je protiprávní a jedná se tak o agresi prostou nikoliv kriminální. Kriminální agresi můžeme definovat jako chování subjektu, které ohrožuje nebo porušuje zájmy chráněné trestním právem, při němž subjekt užívá fyzické síly nebo hrozby fyzickou silou, často s cílem poškodit nebo destruovat objekt činnosti. Jiná definice popisuje agresi jako jednání, které vědomě ubližuje, násilně omezuje svobodu a poškozují jiné osoby nebo věci.¹⁷⁷

Agresi můžeme dělit dle jejího druhu takto:

1. fyzická aktivní přímá, jako je bití
2. fyzická aktivní nepřímá, jako je najmutí agresora
3. fyzická pasivní přímá, jako je bránění v dosažení cíle
4. fyzická pasivní nepřímá, jako je odmítnutí splnit požadavky
5. verbální aktivní přímá, jako je urážení někoho
6. verbální aktivní nepřímá, jako je šíření pomluvy
7. verbální pasivní přímá, jako je odmítnutí s někým jednat
8. verbální pasivní nepřímá, jako je nezastat se někoho neprávem nařčeného

Takové dělení agrese je vhodné mimo jiné pro potřeby některých trestných činů.¹⁷⁸ Význam pojmů agrese a násilí se značně překrývají a lze je proto užít jako synonyma. Pojem násilná kriminalita je přitom pojem užívaný kriminology či Policií ČR, jež pod tento pojem ve statistikách kriminality podřazuje konkrétní trestné činy.

Ve vztahu k vraždě je třeba odlišit agresi směřující k usmrcení a agresivní jednání ve vztahu např. k odcizení majetku, nicméně pachatel je srozuměn a z trestněprávního hlediska jedná v nepřímém úmyslu, pakliže skutečně bez prvotního záměru usmrtit oběť

¹⁷⁶ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 401. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3

¹⁷⁷ MAREŠOVÁ, Alena, Radovan HAVEL, Milada MARTINKOVÁ a Miroslav TAMCHYNA. Násilná kriminalita v nejisté době. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, s. 17. ISBN 978-80-7338-149-3.

¹⁷⁸ Klasifikace dle A. H. Busse, viz MAREŠOVÁ, Alena, Radovan HAVEL, Milada MARTINKOVÁ a Miroslav TAMCHYNA. Násilná kriminalita v nejisté době. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, s. 17. ISBN 978-80-7338-149-3.

zvolil toto jednání jako určitý poslední prostředek, kdy žádný z předchozích prostředků neměli dostatečný efekt.

Soudní znalci klasifikují projev kriminální agrese jako:

- a) chladný či instrumentální, kdy se jedná o agresi plánovanou, charakterizovanou neutrálním postojem k oběti, spontánností bez nepřátelského postoje a afektu, krátké trvání agrese se spíše nízkou intenzitou.
- b) afektivní či expresivní, bez předchozího plánu, jako reaktivní agrese pod vlivem emocí po předchozím konfliktu či nepřátelském postoji k oběti, charakteristická je brutalita a alkoholové opojení.¹⁷⁹

3.3 Pachatel

Osoba pachatele z kriminologického pohledu

Kriminologie pojem pachatele oproti pojetí pachatele dle trestního práva značně rozšiřuje. Zatímco trestní právo považuje za pachatele takovou osobu, která trestný čin spáchala a je pro něj trestně stíhaná, v pojetí kriminologickém se za pachatele považuje rovněž osoba, jenž pro spáchání trestné činnosti není stíhána z různých důvodů, např. trestní neodpovědnosti z důvodu nedostatečnosti věku nebo přičetnosti či sociálně patologického jednání, jehož příčinou je určitá závislost. Pachatelem je proto jednoduše osoba, která se dopustila trestného činu, bez ohledu na existenci či neexistenci trestního stíhání.¹⁸⁰ Kriminologie zkoumá pachatele z hlediska jeho osobnosti, přičemž tu lze chápat jako „organický celek duševního života člověka zahrnující jak biologický základ jedince, tak i společenské podmínky jeho života včetně společenských vztahů“ a do značné míry bylo o osobnostech pojednáno v kapitole týkající se etiologie kriminálního jednání a další text bude proto zaměřen na typologii pachatelů.¹⁸¹

Typologie pachatele

¹⁷⁹ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 400. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3

¹⁸⁰ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J a kol.: Kriminologie. 3. přepracované vydání. ASPI, 2008, s. 113, ISBN 80-7357-026-2.

SVATOS, Roman. Kriminologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 19-22. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-389-6.

¹⁸¹ HYHLÍK, František a Milan NAKONEČNÝ. Malá encyklopedie současné psychologie. 2., dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, s. 103.

Vycházíme-li ze shora uvedených teorií o příčinách vzniku kriminálního jednání, typicky pro pachatele vražd platí, že se jedná o osoby nízké úrovně vzdělání a kvalifikace, primitivního myšlení, osoby se známkami nedostatku sebekontroly či jinými psychopatologickými fenomény.¹⁸²

Psychopatologicky orientovaná typologie vraha, rozlišující vrahy psychotické, vyznačující se duševní poruchou, vrahy dezorientované s psychotickými příznaky, vrahy normální, vrahy hostilní neboli nepřátelské a vrahy depresivní, není v praxi plně využitelná, přínosnější je proto následující typologie podle Megarggeeho, který rozděluje vrahy do dvou základních kategorií, a to vrahy

- s nadměrnou sebekontrolou
- s nedostatečnou sebekontrolou

V případě vrahů řadících se do první skupiny se jedná o osoby ve své podstatě tolerantní vůči frustraci, kdy tzv. vybouchnou v důsledku vysokého emočního vypětí vzniklého nahromaděním napětí. Oproti tomu pachatel vraždy ze skupiny druhé není vybaven vysokou tolerancí vůči frustraci, čímž je způsobeno častější výbušné a agresivní jednání, avšak z hlediska intenzity brutality se jedná o útoky méně brutální.¹⁸³

Dalším prostředkem klasifikace pachatelů je rozlišení dle aspektu osobnosti, na nějž je kladen důraz, tj. na:

- a) převážně biologické charakteristiky osobnosti
- b) převážně psychologické charakteristiky osobnosti
- c) převážně sociologické charakteristiky.

Ad a) se jedná o pachatele, jež jsou podřazeny pod tuto skupinu z důvodu charakterových vlastností přičítaných biologickým vlivům a jistými souvislostmi s fyziologickými poruchami. Jde dle kriminální antropologie o tzv. vrahy rozené, příkládající vliv na kriminální jednání vztahu mezi tělesným typem a osobnostními charakteristikami a zohledňující dědičnost delikventního jednání. Do této skupiny pachatelů pak řadíme i tzv. psychopaty, tj. osoby se specifickou poruchou osobnosti, typicky se znaky nestálosti, nezdrženlivosti a výbušnosti.

¹⁸² Kriminologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 123. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-389-6.

¹⁸³ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 412 a násl.. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3

Ad b) se zabývá osobností pachatele z pohledu psychologie, psychiatrie a posuzuje faktory jako schopnosti (inteligence), charakter, temperament, vůle, motivace, postoje, zájmy, psychické zvláštnost apod.¹⁸⁴

Ad c) charakterizuje skupinu pachatelů na základě zkoumání sociálního prostředí, hodnotového žebříčku pachatel a sociálního začlenění, tj. de facto jde o návaznost na Sutherlandovu teorii o diferencovaném sdružování.

Analýza neboli profilování pachatele trestného činu probíhá ve dvou směrech. Prvním z nich je profilování podle tzv. školy FBI, jež sama FBI provádí tak, že rozpoznává vzorce chování (především pak motivace) pachatele při rekonstrukci trestného činu, přičemž základní typologie vycházející z této metody je rozlišení organizovaného a neorganizovaného pachatele. Druhým směrem je Škola investigativní psychologie, jejímž cílem je tvoření teorií sloužících policejnímu vyšetřování, přičemž tyto teorie jsou postaveny na empirických základech vzešlých z výzkumů pachatelů konkrétní trestné činnosti. Právě druhý z uvedených směrů je bližší evropskému smýšlení a dochází k jeho rozvoji v České republice.¹⁸⁵

Zvláštní skupiny pachatelů vražd

Ačkoliv není možné obecně rozdělit pachatele vražd do jednoznačně typizovaných skupin, lze dle charakteristik vydělit určité specifické skupiny pachatelů, jimž bude v této práci věnován větší prostor. Jsou jimi především ženy, děti, mladiství a recidivisté.

3.3.1 Ženy

V prvé řadě se jedná o pachatelky vražd, tedy ženy vražedkyně. Specifickou skupinou jsou ženy již z hlediska relativní výjimečnosti zastoupení v řadách pachatelů násilné kriminality. Důvodem mohou být menší sklony ke kriminálnímu jednání, avšak i sklony obdobné jako u mužů, nicméně v nižší míře může být jejich jednání odhalováno a trestáno. Genderovému rozlišení pachatelů se do roku 2015 věnovali i zveřejněné policejní statistiky, z nichž vyplývá, že podíl vražd spáchaných ženami vzhledem k celkovému počtu vražd činí za rok 2015 bezmála 17 %, z toho 20 z počtu 26 vražd bylo

¹⁸⁴ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J a kol.: Kriminologie. 3. přepracované vydání. ASPI, 2008, str. 118, ISBN 80-7357-026-2.

¹⁸⁵ POLIŠENSKÁ, V.A.: Profilování pachatelů trestných činů, Psychologický ústav AV ČR [online]. 2008 [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/2008-04-polisenska-profilovani.aspx>

spácháno s motivem osobních vztahů. Tato skutečnost je zásadní a lze ji považovat za zcela zřejmé specifikum, když žádná z vražd spáchaných ženou v tomto roce nebyla spáchána ze ziskuchtivosti, rovněž lze mít za to, že ženy zpravidla nejsou nájemnými vražedkyněmi, zcela výjimečně jde o vraždu se sexuálním motivem. Oproti tomu trestní zákoník obsahuje skutkovou podstatu trestného činu, jež je rovněž kategorií násilné kriminality, jejíž pachatelem může být pouze žena a varianta muže-pachatele je zcela vyloučena. Tímto trestným činem je vražda novorozeného dítěte matkou, kdy je bráno v potaz zejména emoční rozpoložení ženy, určitý neobvyklý psychický či hormonální stav, který odlišuje situaci od prosté vraždy jakékoliv motivace. Tento trestný čin v celkové statistice v uplynulém roce 2018 však nebyl zaznamenán ani v jediném případě. Nepochybně lze dojít k závěru, že ženy jakožto pachatelky vražd jsou skupinou zcela specifickou, u nichž můžeme shledávat jednotné znaky spočívající v emoční rovině, jež jsou častými znaky jimi páchaných vražd.

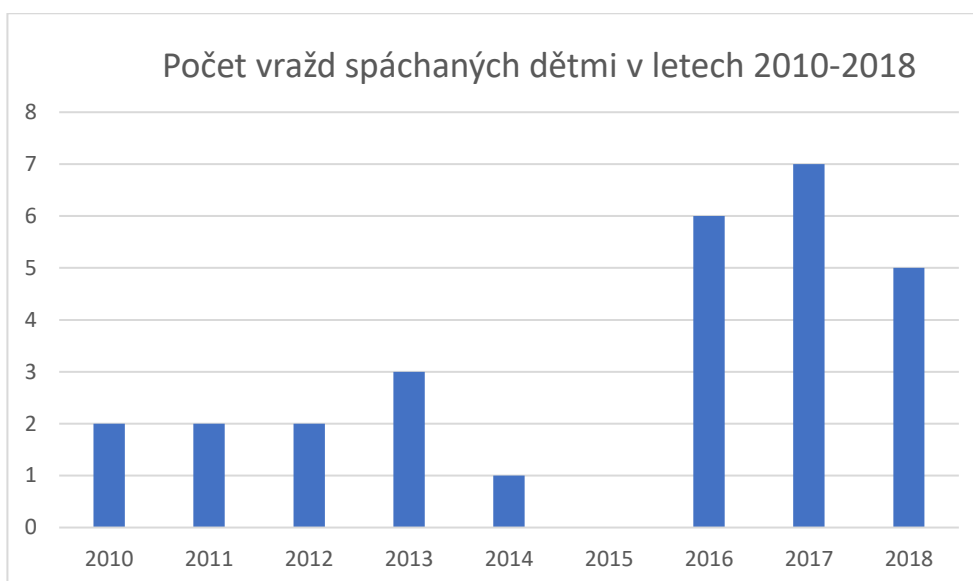
3.3.2 Děti

Skupina pachatelů již ne genderově odlišitelná, avšak nikoliv nevýznamná, je skupina pachatelů vražd kategorizovaná s ohledem na věk pachatele, kdy takovými jsou děti. Vzhledem k tomu, že zásadním podkladem pro kriminologický výzkum jsou statistické údaje, je na místě zmínit změnu evidenčně statistického systému kriminality Policie ČR, v důsledku čehož již není věk pachatele počítán rozdílem data sdělení obvinění a data narození, nýbrž jako zásadní pro počítání věku je datum spáchání trestné činnosti ve srovnání s datem narození.

Věkové hranici trestní odpovědnosti byl věnován prostor již v části této práce týkající se trestněprávních aspektů trestného činu vraždy. Ačkoliv však legislativa stanovuje, že na osoby páchající trestnou činností před dovršením 15 let nehledíme jako na pachatele a nemohou být stíhány, toto hledisko není považováno za zásadní z hlediska kriminologického, kdy za pachatele je považován ten, kdo se skutku dopustil, nikoliv ten, kdo je pro něj stíhán či za něj byl odsouzen.

S odkazem na statistiky kriminality vydané Policií ČR pro rok 2018 došlo ke spáchání trestného činu vraždy, kdy by zjištěným pachatelem byla osoba mladší 15 let, tj. ve věku 0-14 let, zjištěna v celkem 5 případech. Ačkoliv nelze tuto skupinu pachatelů považovat vzhledem k četnosti výskytu za nikterak markantní, vzhledem k prevenci,

ochraně společnosti a možnosti nápravy se jedná o skupinu pachatelů nadmíru zásadní, s potřebou zvláštního přístupu.

Zdroj: Statistiky násilné kriminality Policie ČR¹⁸⁶

3.3.3 Mladiství

Na rozdíl od dětských vrahů jsou z hlediska trestního práva platného v České republice mladiství, tj. osoby jež dovršili 15 let, avšak nedosáhli 18 let, za trestné činy postižitelní, neboť jím zákon dává trestní odpovědnost. Odlišnosti lze nacházet výlučně v oblasti trestního procesu či penologie.

U vražd páchaných mladistvými můžeme sledovat jisté trendy, přičemž dle charakteristických znaků můžeme říci, že typicky jde o „osobu mužského pohlaví, která byla v minulosti vystavena domácímu násilí, před spáchaním vraždy již byla alespoň jednou uvězněna a pravděpodobně užívá či zneužívá alkohol a/nebo drogy. Pro jeho osobnost je typická nízká sebeúcta, neschopnost zvládat silné negativní pocity, slabý úsudek a znuděnost.“¹⁸⁷ Dle dalšího z autorů můžeme řadit mladistvé vrahy do dvou skupin a srovnat tak charakterové vlastnosti s motivem kriminálního jednání následovně¹⁸⁸:

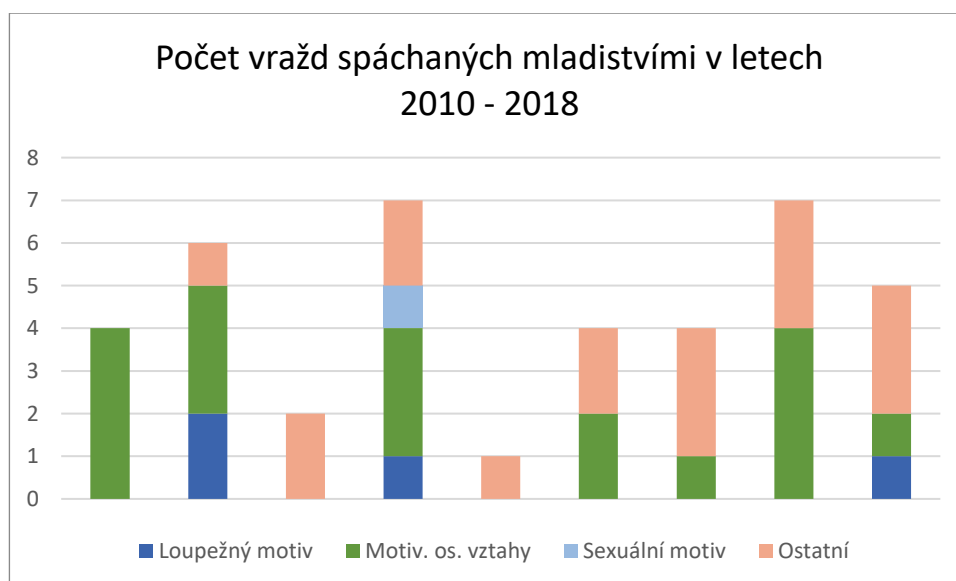
¹⁸⁶ Statistiky kriminality [online]. In.: [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

¹⁸⁷ Typický vzorec dle K. M. HEIDE. Youth Homicide. An Integration of Psychological, Sociological, and Biological Approache, viz VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 416 a násl.. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3

¹⁸⁸ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 416 a násl.. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3

Charakter pachatele a jednání	Motiv
<ul style="list-style-type: none"> Nižší intelekt Poruchy chování Časný začátek hlavně majetkové trestné činnosti Plánovitost, organizovanost chování 	<ul style="list-style-type: none"> Snaha o materiální zisk
<ul style="list-style-type: none"> Malá četnost poruch chování v minulosti Dezorganizovanost chování 	<ul style="list-style-type: none"> Krizová situace směřující proti členům rodiny

Z hlediska četnosti vražd spáchaných mladistvými ve vztahu k celkovému počtu vražd, kdy např. v roce 2018 došlo k registrování vraždy ve 117 případech a mladistvý se jí dopustil v 5 případech, hovoříme řádově o jednotkách procent.

Zdroj: Statistiky násilné kriminality Policie ČR¹⁸⁹

Navzdory tomu je i takovému počtu přičítána zvýšená pozornost, vzhledem k morální panice, jež způsobuje zvýšená medializace každého případu. Pokud jde o

¹⁸⁹ Statistiky kriminality [online]. In.: [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

příčiny delikventního jednání mládeže, jsou osobnostní charakteristiky ovlivněny „specifiky spojenými s neurologickým, psychickým, sociálním a mravním vývojem jedince v průběhu dětství a dospívání.“¹⁹⁰ Výrazné vlivy jsou kromě neurobiologického vývoje mozku připisovány vnějším vlivům jako je vliv vrstevníků či způsob trávení volného času. Existuje několik modelů zacházení s delikventní mládeží.

Jeden z nich, justiční model, připisuje pachateli plné zavinění za úmyslné jednání a má nést trest odpovídající za jeho spáchání bez ohledu na věk.

Sociálně-opatrovnický model připisuje vliv na jednání mladistvého sociálním, ekonomickým či psychickým faktorům, přičemž trest nepovažuje za opodstatněný a hledí spíše než na potrestání na blaho dítěte (resp. mladistvého).

Východiskem mohou být na to navazující dva přístupy. Prvním z nich je tzv. get tough, neboli být tvrdý. Podle tohoto přístupu je dostatečně přísný trest, a to i za méně závažné trestné činy, odstrašující a ve spojení s tvrdším postihem recidivistů může mít pozitivní vliv v rámci prevence.¹⁹¹ Nelze však jednoznačně dovodit pozitivní dopad tohoto přístupu na společnost, neboť se společně s tímto opatřením zvýšil počet uvězněných osob a s tím jsou spojeny určité důsledky z hlediska tzv. budoucí kriminální kariéry. Výsledky prosazování tohoto přístupu lze proto objektivně zhodnotit s odstupem mnoha let.

Druhým z přístupů je radikální non-intervence, jež má předejít tzv. teorii nálepkování, kdy mladiství delikvent přijímá vzorce chování „sobě podobných“. Východiskem dle této koncepce je netrestání mládeže pro statusové delikty, jako je užívání drog, gambling či záškoláctví, jelikož postihování takového jednání se pojí se závažnějšími následky než jeho ignorace.¹⁹²

Ani jeden z uvedených přístupů není v ČR bez dalšího aplikován. Ke kriminálnosti mládeže a jejímu trestání je přistupováno přísně z pohledu neignorace škodlivého jednání, kdy každé jednání naplňující znaky trestného činu dle trestního zákoníku je považováno za provinění, nicméně zároveň tolerantně z hlediska procesního přístupu k mladistvím,

¹⁹⁰ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 293. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3

¹⁹¹ Viz politický přístup Nulová tolerance, kdy bylo tvrdě postihováno např. sprejerství, vandalismus, pití alkoholu na veřejnosti apod. Po zavedení tohoto přístupu došlo v New Yorku k poklesu i kriminality včetně vražd.

¹⁹² VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 277 a násl.. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3

snížené hranice trestní sazby či užívání tzv. restorativní justice. Mimo to jsou mezinárodním právem dána základní pravidla trestání mladistvých z oblasti hmotněprávní (vhodnost zavedení samostatného trestního práva mládeže, trest jako ultima ratio, prevence kriminality) i procesní (zvýšená potřeba soukromí, respektování práv dítěte a zásad trestního řízení apod).¹⁹³

3.3.4 Recidivisté

Kriminálním recidivistou je pachatel úmyslného trestného činu, který byl již za jiný úmyslný trestný čin dříve odsouzen. Takto je recidivista definován z hlediska policejních statistik a tato definice je z kriminologického hlediska přílehavá, když zohledňuje jak opakované páčání trestné činnosti, tak sklon k páčání, avšak nezohledňuje případné páčání trestné činnosti, kdy nedošlo k pravomocnému odsouzení (latentní kriminalita, použití odklonů). Pro srovnání uvádím rovněž definici kriminálního recidivisty dle Suchého, který ji popisuje jako „stav pachatele, který po předchozím odsouzení k trestu pravomocným rozsudkem spáchá nový trestný čin“.¹⁹⁴

Chování recidivistů sledujeme jednak z hlediska druhu trestné činnosti, jednak z hlediska časového. V širším pojetí považujeme za recidivu opakování trestné činnosti, blíže nespecifikované. V užším pojetí se sleduje druh spáchaných trestných činů a za recidivu by tak bylo považováno jen páčání druhově shodného trestného činu opakovaně po předchozím pravomocném odsouzení. Kriminální recidivista v užším smyslu tak může být nazýván sériovým pachatelem. Co se týká časové prodlevy mezi kriminálním jednáním, rozlišujeme recidivu trvalou (na pachatele se hledí jako na recidivistu, ať se dopustil předchozího trestného činu kdykoliv v minulosti) a dočasnou (recidivistou je osoba páčající trestnou činnost v určitém období několika let).¹⁹⁵ Multirecidivou je v kriminologii nazýváno opakované páčání trestné činnosti v počtu tří a více odsouzení.

¹⁹³ Zejm. Úmluva o právech dítěte, Pekingská pravidla, Riyadhská směrnice pro prevenci kriminality mládeže, Rezoluce týkající se krátkodobého zacházení s mladými pachateli do 21 let apod.

¹⁹⁴ SUCHÝ, O. Recidiva. Komparativní studie. I. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1971, s. 221–222

¹⁹⁵ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 349 a násl.. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3

„Generálně i speciálně preventivní působení trestu totiž často selhává a lze říci, že v případě vícečetné recidivy je prevence ve formě hrozby nebo aplikace trestu u konkrétního pachatele do značné míry irelevantní.“¹⁹⁶

Důležitým prediktorem ovlivňujícím další kriminální kariéru je věk. Průměrný věk prvního odsouzení recidivistů je 20,5 roku, když z celkového vzorku 117 zkoumaných osob bylo 38,6% poprvé odsouzeno právě již věku mladistvého a věkový průměr osoby, jež mají 2 a více zápisů v rejstříku trestů činí pouhých 19,96 let.¹⁹⁷ Je však třeba přihlídnout k délce trestního řízení, kdy tato data odvozuji věk od okamžiku pravomocného odsouzení, na rozdíl od aktuálních statistik hledících na věk v době spáchání trestného činu, zároveň nejsou zohledňovány jisté „nesmělé“ počátky kriminální kariéry v podobě přestupků, zadržení policií apod. Pouze v 10 procentech zkoumaných osob byl zaznamenán pouze jeden zápis v opisu rejstříku trestů, což samo o sobě znázorňuje míru recidivy.

Existuje velká řada kriminologických výzkumů zabývajících se výzkumem předpokladů pro kriminální chování (o nichž bylo pojednáno již v kapitole kriminální etiologie), tuzemský výzkum G. Dobrotky se však zabývá přímo předpoklady recidivního chování pachatele násilných trestných činů. Dobrotka sestavil na základě výzkumu Prognostická kritéria recidivy, určující tři okruhy faktorů: společenský (příslušnost k subkultuře, absence citových vztahů v predelikventním období, deklasifikace jako důsledek předchozího odsouzení, absence kvalifikace a zájmů, intimní vztah s delikventní osobou), osobnostní (poruchy osobnosti, závislost na psychotropních látkách, agresivita, sexuální deviace) a symptomatický (brzký začátek delikvence, gradace trestné činnosti, záliba v agresivním jednání, reaktivita po požití alkoholu, účast na trestné činnosti teroristického charakteru, hrozba zavražděním).¹⁹⁸

Zásadním ve výzkumu předpokladů k recidivě je Heretíkův Prognostický index recidivy, který vyjadřuje procentuální pravděpodobnost, s jakou bude nového pachatele

¹⁹⁶ ŠÁMAL, Pavel a Jan STRYA. Trestní právo a trestní politika. Česká justice [online]. 2018 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2018/11/pavel-samal-jan-strya-trestni-pravo-trestni-politika/>

¹⁹⁷ BLATNÍKOVÁ, Šárka, PhDr. a Karel, PhDr., CSc. NETÍK. Predikce vývoje pachatele. Institut pro kriminologii a sociální prevenci [online]. 2008. str.114-115. [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/350.pdf>

¹⁹⁸ DOBROTKA, G.: Prognostická kritéria recidivy. Socialistická zákonost 9/1972

možno považovat za recidivistu.¹⁹⁹ Na základě empirického srovnávacího výzkumu vznikl soubor 15 znaků, zahrnujících např. rodinné prostředí, způsob výchovy, dosažené vzdělání, profesionální kariéru, kvalitu partnerského života, ale i úraz hlavy, závislosti, poruchy osobnosti či mentální retardace.²⁰⁰

Dalším tématem je resocializace po propuštění z výkonu trestu, která má již dle shora uvedeného významný vliv na případné recidivní jednání. I zde byl vytvořen predikční instrument zohledňující mnohé faktory jako jsou psychické poruchy či kriminalita v příbuzenstvu, výchovné poměry, počátek kriminálního jednání, věk v době propuštění apod., přičemž dle závěru kriminologů byla ze statistických dat dovozena spojitost určitých faktorů, a to spojitost mezi „*intervalem recidivy a druhem trestné činnosti, počtem odpykaných trestů odnětí svobody, charakterem recidivní trestné činnosti, pracovním zapojením v době spáchaní posledního trestného činu, ochranným dohledem a věkem v době první trestné činnosti*“²⁰¹

Ke všem uvedeným metodám je však třeba přistupovat do značné míry skepticky, když nelze ani za použití nejkvalitnějších metod stanovit jistou prognózu a je třeba vyvarovat se určení falešně pozitivní prognózy, kdy bude pachatel de facto neškodný, přesto na něj bude nahlíženo jako na potenciálně nebezpečného. Přesto má prognózování nezastupitelnou roli v předcházení recidivy, když může být prevence zacílena právě na osoby mající určité charakteristické vlastnosti s cílem odstranit rizikové faktory (pomocí psychologa, programů pro rodiče, mladistvé apod.), rovněž trestání osob lze s přihlédnutím k prognózám délky kriminální kariéry ukládat v rozsahu a podobě co možná neúčinnější. Právě prevence je s tématem recidivy neoddělitelně spojená, bude jí však věnována pozornost v samostatné kapitole.

3.4 Oběť trestného činu z kriminologického pohledu

Vědní obor zabývající se tematikou obětí trestných činů a jejich vlastnostmi je viktimologie. Předmětem zájmu kriminologů v oblasti viktimologie jsou vlastnosti obětí

¹⁹⁹ Instrument vznikl na základě zkoumání 176 pachatelů (84 prvotrestaných a 92 recidivistů) na 134 proměnných

²⁰⁰ BLATNÍKOVÁ, Šárka, PhDr. a Karel, PhDr., CSc. NETÍK. Predikce vývoje pachatele. Institut pro kriminologii a sociální prevenci [online]. 2008 [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/350.pdf>, strana, 104-105

²⁰¹ NEUMANN, J., VOŇKOVÁ, J. Projekt II. etapy výzkumu faktorů ovlivňujících resocializaci propuštěných z VTOS v postpenitenciární fázi. Verifikace predikčního instrumentu, VÚK, Praha 1987.

samotné, tj. biosociální a psychologické aspekty, zároveň okolnosti konkrétního trestného činu vztahující se k oběti, tj. vztahy oběti a pachatele, role oběti v průběhu trestního řízení, následná pomoc oběti po spáchání trestného činu, avšak i obecně prevence viktimizace (tj. procesu, jímž se z potencionální oběti stává skutečná oběť), neboli preventivní ochrana potencionálních obětí trestných činů.

K pojmu obětí je často jako synonymum přiřazován pojem „poškozený“.²⁰² Obětí v pojmosloví zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, je „*fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil*“ jakož i „*příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu*“, byla-li trestným činem způsobena smrt a utrpěly-li uvedené osoby újmu.²⁰³

Pojem viktimnost vyjadřuje míru pravděpodobného rizika, že se osoba nebo skupina osob stane obětí trestného činu. Socialistická studie Zapletalová o úmyslných usmrceních praví konkrétně to, že „*osoba poškozená trestným činem hraje nezřídka významnou roli při vzniku a realizaci trestného činu na základě svých osobnostních rysů, chování a postavení, v němž se nalézá.*“²⁰⁴ Riziko viktimizace existuje ve vztahu ke každému jedinci, nicméně existují určití jedinci, resp. skupiny jedinců, u nichž můžeme nalézt charakteristické vlastnosti, jež toto riziko zvyšují. Biosociální a psychologické charakteristiky osoby byly empirickým zkoumáním dány do souvislosti s mírou pravděpodobného rizika, že se určitá osoba stane obětí trestného činu. Těmito charakteristickými vlastnostmi je **věk** (neopatrnost mladých lidí), **profese** (např. pracovníci obsluhy čerpacích stanic, policisté), **sociální charakteristika spočívající v příslušnosti k určité rizikové skupině osob** (etnická či náboženská společenství, sexuální orientace, závislost na drogách, prostituce) či **zdravotní stav** (mentální retardace, mozkové disfunkce).²⁰⁵

²⁰² V ust. § 43 trestního řádu vymezen jako ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.

²⁰³ Ust. § 2, odst. 3 zák. č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

²⁰⁴ ZAPLETAL, J., Úmyslná usmrcení (kriminologická a trestněprávní studie), 1. vydání, Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980, s. 38

²⁰⁵ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 169 a násl. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3

Informace o viktimizaci z kvantitativního hlediska je možné získat ze statistik Policie ČR, kde jsou uváděny jakožto tzv. objekty zájmu pachatele, avšak záznamy o obětech trestných činů ve smyslu zákona o obětech trestných činů dosud nejsou statisticky vykazovány.²⁰⁶ Vycházíme-li z údajů uvedených ve zprávě o stavu o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti, existují určitá specifika ve vztahu k obětem a různým motivům zločinu. Častými terči násilně motivovaných činů se stávají osoby v příbuzenském nebo blízkém vztahu k pachateli, často se vyskytují vraždy páchané na osobách neschopných se bránit, tj. zejména na seniorech, osobách výrazně slabých a bezdomovcích, a tyto vraždy jdou prováděny obzvláště brutálním způsobem.

Obecná statistika týkající se obětí trestné činnosti není vydávána ani statistickým úřadem, nicméně k doplnění specifík, jež se váží k obětem trestného činu vraždy, se dílčí problematikou vražd zabýval statistický úřad např. při srovnání obětí vybraných trestných činů v roce 2017, když zkoumala oběti trestného činu vraždy motivované osobními vztahy z hlediska pohlaví, věku oběti a jejího vztahu k pachateli. Podíl žen oproti mužům byl ve zkoumaném období 22 ku 20, co se týče věkové kategorie, největší podíl tvořila věková skupina 61+, co se týká vztahu oběti s pachatelem, jde z velké části o vztah příbuzenský, případně vztah manžel-manželka nebo druh-družka.²⁰⁷

Pomoc obětem trestných činů poskytuje stát za účelem zajištění jejich ochrany, zlepšení jejich postavení a poskytnutí účinné podpory. Realizaci pomoci obětem dal rámec zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.²⁰⁸ Ten mimo jiné definuje skupinu zvlášť zranitelných osob, přičemž v zákoně je zakotvena presumpce zvláštní zranitelnosti osoby.²⁰⁹ Cílem právní úpravy je zlepšení postavení oběti v trestním řízení, k čemuž má sloužit právo na bezplatnou odbornou pomoc za stanovených podmínek, právo na

²⁰⁶ Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti na území České republiky v roce 2017 uvádí plán evidovat jak objekty napadení, tak, jak jsou statisticky dosud vykazovány, tak evidenci z hlediska zákona o obětech trestných činů, tj. rozlišení, včetně zvlášť zranitelných obětí. Vzhledem k již vydané statistice kriminality za rok 2018 zřejmě dojde ke změně evidence obětí až v budoucnu, viz Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2017 (ve srovnání s rokem 2016), Ministerstvo vnitra České republiky, dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-ceske-republiky-v-roce-2017.aspx>

²⁰⁷ Statistika Statistického úřadu ČR, Soudnictví a kriminalita, Oběti vybraných trestných činů na území České republiky v roce 2017. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/60622084/300002180603.pdf/6309b497-894b-4978-851d-c584a34d658b?version=1.1>

²⁰⁸ Na základě mezinárodní smlouvy o odškodňování obětí násilných trestných činů, rámcového rozhodnutím Rady o postavení oběti v trestním řízení, dalších rozhodnutí a směrnic.

²⁰⁹ Zvlášť zranitelné jsou v tom smyslu, že u nich existuje zvýšené riziko sekundární viktimizace, tj. prohloubení té primární

zabránění kontaktu oběti s pachatelem, zejména ve smyslu bezprostředního vizuálního kontaktu, právo na provádění výslechu obzvláště citlivě zvláště vyškolenou osobou za použití speciálních výslechových místností, institut osoby důvěrníka apod.²¹⁰ V oblasti pomoci obětem trestných činů je angažovaná i Probační a mediační služba, jež vede oběti trestných činů a jejich pachatele k dohodě o náhradě škody a způsobu urovnání vzniklého konfliktu.

3.5 Sociální kontrola

*„Sociální kontrola představuje ty prostředky, kterými společnost působí na chování lidí a dosahuje tak žádoucí společenské konformity chování svých členů.“*²¹¹ Sociální kontrola je pojmem obecným, vyjadřujícím působení na jednotlivce prostřednictvím různorodých prostředků, jako je náboženství, morálka a další sociální normy. Jedním z prostředků sociální kontroly jsou i normy trestněprávní a trestní právo obecně, přičemž tento „podbor“ sociální kontroly nazýváme trestněprávní sociální kontrolou.²¹² Specifickou je potom kontrola kriminality, jejíž cílem je dosažení konformity chování jednotlivců právě s trestněprávními normami. K tomuto cíli směřují dva základní směry strategií, a to preventivní a represivní, o nichž bude blíže pojednáno v následujících podkapitolách.

3.5.1 Prevence kriminality

Prevenčí rozumíme působení na faktory, jež jsou příčinou kriminálního jednání, omezování podnětů, pozitivní ovlivňování potencionálních pachatelů, snahu o vytvoření zábran a zároveň působení na potencionální oběti s cílem snížit dispozice každého stát se obětí trestného činu. Do značné míry navazuje na shora uvedené predikce kriminálního jednání a predikce recidivy, kdy je preventivně působeno na konkrétní, empiricky zjištěné rizikové faktory a souvisí s posilováním prevence oproti represi. Trestní zákoník obsahuje zásadu subsidiarity trestní represe, kdy trestání považuje za prostředek ultima ratio. Již

²¹⁰ Trestní řád přiznává zvláště zranitelné osobě právo na bezplatného zmocněnce bez ohledu na majetkové poměry oběti

²¹¹ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 213. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3

²¹² Trestní právo je řazeno do kontroly vykonávané formálními institucemi, tj. policií, soudy, státním zastupitelstvím, avšak sociální kontrola je ve velké míře vykonávána institucemi neformálními, jako je rodina, škola, zájmové či náboženské společenství.

z toho je zřejmé, že cílem trestněprávní politiky ani trestního práva samotného není regulace trestů, samotným účelem je snížení kriminality, k čemuž je trestní represe využívána až v posledním stadiu. Prvním stadiem je prevence, neboť v případě účinnosti preventivních opatření nebude v mnohých případech donucení a případné ukládání sankcí na místě. Namísto čekání, až onen rizikový faktor způsobí následek v podobě kriminálního jednání pachatele, je posílena prevence sociální, situační i prevence viktimmnosti (z hlediska obsahu) a primární, sekundární a terciální (z hlediska okruhu subjektů).

1. **Sociální prevence** je zaměřena na kriminogenní faktory a jejich potlačení. Cílí na vytváření takových podmínek společenského života, které nebudou směřovat ke kriminálnímu jednání. Příkladem sociální prevence v oblasti bezdomovectví tak může být efektivní řešení sociálního bydlení, řešením užívání alkoholu prohibice, řešením nezaměstnanosti efektivní politika nezaměstnanosti.

Podle okruhu adresátů rozlišujeme prevenci **primární** (určenou blíže neurčenému okruhu osob s cílem pozitivně působit na adresáty a snížit příčiny kriminality působením na tři, vzhledem ke sklonu dětí k následné kriminalitě zcela zásadní, sociální systémy, a to rodinu, školu a trávení volného času, a to formou např. politiky zaměřené na výchovu a vzdělávání, politiku volného času, rodinnou a sociální politiku), **sekundární** (zaměřenou na kriminálně rizikové skupiny osob, jimiž jsou alkoholici, drogově závislí, nezaměstnaní, záškoláci apod.²¹³) a **terciální** (zaměřenou na jedince, jež už se v minulosti trestné činnosti dopustili a zahrnuje trestní represi a postpenitenciární péči sloužící k nápravě a resocializaci pachatele).

2. **Situační prevence** směřuje k eliminaci příležitostí ke kriminálnímu jednání. Zločin je produktem motivace a příležitostí, tedy výsledkem více či méně racionální rozvahy. Opatřeními v rámci situační prevence mohou být opatření komplikující přístup k prostředkům vhodným pro spáchání trestného činu (jimiž je běžné zabezpečení zámekem, mříží, alarmem, zabezpečeným vstupem, omezení přístupu ke střelným zbraním, apod.), opatření omezující užitek či prospěch z trestné činnosti (omezení bezhotovostních plateb, opatření výrobním číslem, čipem), zvýšení rizika

²¹³Sekundární prevence se zaměřuje především na odhalení potencionálních delikventů v nízkém věku, ať již prostřednictvím výchovných poradců, učitelů, protidrogových center

dopadení pachatele (prostřednictvím sledování nebo záznamu z kamerového systému, dohled policistů a strážníků městské policie).

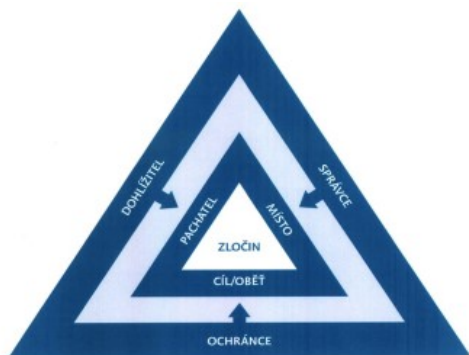
3. **Prevence viktimnosti** je opatřením cíleným na potenciální oběti trestných činů, tj. ke snížení předpokladů, aby se osoba stala obětí trestného činu. Viktimologická prevence je prováděna zejména formou dostatečné informovanosti o možných rizicích. Informování probíhá již od útlého mládí ze strany rodičů, doplněné poučením v rámci školní výuky, kampaní, besed apod.

V České republice je zaveden systém prevence kriminality v souladu s mezinárodním právem, a to ve formě Strategie prevence kriminality, jejíž konkretizace probíhá ve čtyřletých (resp. 4–5letých) periodách. Aktuální strategie pro rok 2016-2020 vycházející z priorit Programového prohlášení vlády ČR.²¹⁴ Politika prevence kriminality vychází kromě zmíněných mezinárodních směrnic, rezolucí²¹⁵ apod. v největší míře z vyhodnocení Strategie předchozího období, aby se mohla zaměřit na problematické oblasti. Za předcházející období, tj. 2011-2015 došlo k celkovému poklesu kriminality, zejména pak obecné a majetkové, nicméně bližší vyhodnocení statistik kriminality poukázalo na problematické oblasti jakými je kriminalita ve virtuálním prostředí, drogová kriminalita a kriminální recidiva obecně, kdy v těchto oblastech došlo k nárůstu případů, dále pak kriminality dětí a mládeže, kde sice nebyl zaznamenán nárůst případů, nýbrž nárůst brutality jednání a výskyt kriminálního jednání u dětí pocházejících z vyloučených oblastí, či těch, které prošly ústavní péčí. Strategie se zaměřuje na aspekty vycházející z environmentální kriminologie a tzv. predátorské teorie. Ta opírá příčiny kriminálního jednání o výskyt pravděpodobného pachatele a potenciální oběti ve stejný čas na stejném místě bez účinného ochránce a k těmto aspektům přidává obránce oběti, dohlázele pachatele a správce místa podílející se na prevenci kriminality.²¹⁶

²¹⁴ „výhodnější zaměření na prevenci, zejména v oblasti kriminality mladistvých. Při celkovém trendu poklesu kriminality, avšak v podmínkách nerovnoměrné úrovně bezpečnosti v různých regionech ČR, považuje vláda za významné koncentrovat preventivní aktivity v komplexních programech zejména do těchto regionů“

²¹⁵ Směrnice pro prevenci kriminality, rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN, č. 2002/13

²¹⁶ Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2016-2020 [online]. 2016 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: file:///Users/nikolaskutkova/Downloads/Strategie.pdf. Ministerstvo vnitra ČR.

Zdroj: R. V. Clarke, J. E. Eck (2010): Analýza kriminality v 60 krocích

V oblasti násilné kriminality je prevence dle strategie zaměřena na domácí a genderově podmíněné násilí²¹⁷ a prevence sociálně patologických jevů²¹⁸

3.5.2 Sankční systémy a jejich účinnost

Jedná se o tzv. defenzivní prostředek kontroly kriminality. I sankční systémy, resp. přímo trestní sankce a prosazování práva plní do jisté míry funkci preventivní, nicméně již nepůsobí na příčiny, nýbrž je namístě po spáchání trestného činu a je prostředkem trestní represe.

Pod pojmem trest si můžeme představit spravedlivou **odplatu** (dle absolutní teorie „*Trest je odplatou za trestný čin, který byl v minulosti spáchán*“, měl by se podobat povaze provinění), prostředek k **ochraně společnosti před dalším nebezpečím** (dle relativní teorie „*Trestá se, aby v budoucnu nebylo pácháno*“), případně kombinaci obojího (dle smíšené teorie má být spojena odplatná a účelová funkce, přičemž má předcházet dalšímu páchání prostřednictvím generální prevence a působit speciální prevencí na pachatele trestného činu). Z uvedeného jsou zřejmé účely trestu, tedy vycházíme-li ze smíšené teorie, je jím odplata a ochrana společnosti, abychom měli úplný i výčet jeho funkcí, přidáme k **odplatě** a **eliminaci** (nebo také izolaci od společnosti jakožto ochraně před dalším pácháním) ještě funkci **rehabilitační** neboli nápravnou a resocializační, funkci **odstrašení** (ať již v rámci generální či individuální prevence), a funkci **restituční** směřující k odstranění následků trestného jednání a náhradě škody.

²¹⁷ Usnesením č. 126 vláda schválila Akční plán prevence domácího násilí a genderově podmíněného násilí na léta 2015-2018

²¹⁸ Každoročně vypisován dotační titul státní účelové dotace. V minulosti vypisováno na projekty zaměřené na práci s násilnými osobami, domácí násilí a násilí na seniorech. Výsledkem bylo vytvoření několika manuálů pro práci s těmito osobami.

Aktuální sankční systém, upraven trestním zákoníkem tak, jak je popsán v první části této práce zabývající se trestněprávními aspekty vražd, na jednu stranu respektuje trest jako ultima ratio sankčního systému, tj. jde cestou tzv. depenalizace, a poskytuje větší prostor alternativním trestům a dalším hmotněprávním alternativám potrestání. Na stranu druhou byly zpřísněny tresty jak za méně závažné trestné činy²¹⁹, tak i závažnější trestné činy postihuje přísněji, než tomu bylo v předchozí právní úpravě (v podobě trestu odnětí svobody nad dvacet až třicet let např. v případě vraždy, a možnost mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody při recidivě ve vztahu k zvlášť závažnému zločinu).

Již zmíněné alternativní sankce nevedou k odnětí svobody pachatele, přesto jsou ukládány k naplnění totožného účelu, zároveň však lze snáze rozvíjet pozitivní prvky osobnosti pachatele, fungující a tzv. „sociálně užitečné“ vazby. Trestní právo upravuje oblast alternativního trestání jak v právu hmotném, tak procesním. Hmotněprávními instituty alternativního trestání jsou jednak alternativy k trestu odnětí svobody (podmíněné odsouzení, podmíněné odsouzení s dohledem, obecně prospěšné práce, peněžitý trest, domácí vězení, trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce), jednak alternativy k trestu samotnému (upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem, upuštění od uložení trestního opatření a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření v případě mladistvých). Mezi procesní alternativy řadíme odklony s restorativními prvky (podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněné odložení podání na potrestání a v případě mladistvých odstoupení od trestního stíhání).

Podíváme-li se na strukturu ukládaných trestů, je stále ve vysoké míře ukládán trest odnětí svobody, čímž dochází k naplňování kapacit věznic, častému ukládání podmíněného trestu odnětí svobody a nevyužívání možností alternativních trestů. Významným faktorem v sankční politice je struktura pachatelů, resp. podíl recidivistů v celkovém počtu pachatelů trestných činů, jelikož podíl uložených trestů prvotrestaným pachatelům nedosahuje ani poloviny z celkově uložených trestů.

3.6 Statistika kriminality

²¹⁹ Např. trestné činy zanedbání povinné výživy, maření výkonu úředního rozhodnutí,.... Tresty jsou často ukládány v kratším trvání od 6 měsíců, v důsledku však dochází k navýšení vězněných osob řádově o několik tisíc

Údaje o kriminalitě jsou zaznamenávány ve statistikách zveřejňovaných Policií ČR, Nejvyššího státním zastupitelstvím i soudy. Kdybychom hleděli na kriminalitu pouze jako na počet spáchaných trestných činů, tj. z hlediska rozsahu, byla by taková informace nicneříkající a zejména vzhledem k prevenci by bez sledování struktury kriminality, když značná část trestných činů je nedbalostních, neposloužil takový údaj svému účelu.

Ve statistikách Ministerstva vnitra je kriminalita zpravidla dělena dle jednotlivých hlav zvláštní části trestního zákona, statistika vytvářená Policií ČR operuje s druhy kriminality jako je násilná, hospodářská, majetková apod., dále jsou údaje strukturovány podle krajů. Trestný čin vraždy je řazen mezi trestné činy násilné a blíže rozlišuje vraždy loupežné, sexuální, motivované osobními vztahy, vraždy na objednávku, vraždy novorozence matkou a vraždy osobní, tj. rozlišujícím parametrem je zde motiv pachatele, přičemž rozsah kriminality je ve statistikách zaznamenáván ve formě počtu vražd určitého výše uvedeného druhu. Pro další výklad bude následována klasifikace používaná Policií ČR.²²⁰

Trestné činy charakterizované použitím násilí jsou pro účely statistik nazývány obecně jako **násilná trestná činnost** a jako pachatelé jsou chápáni pachatelé ve smyslu trestního práva (tj. osoby starší 15 let, přičetné).²²¹

Je třeba brát v potaz, že údaje zaznamenané ve statistikách nelze považovat za úplné, neboť se jedná o kriminalitu registrovanou, tj. tu, o níž se policie dověděla. Rozdíl mezi celkovou kriminalitou a kriminalitou registrovanou je **latentní (skrytá) kriminalita**.²²² Pod množinu latentní kriminality řadíme i tzv. umělou latenci, jež

²²⁰ Pod pojem Násilné trestné činy řadí Policie ČR vraždy, usmrcení lidského plodu, zabití, usmrcení z nedbalosti, opuštění dítěte, únos, loupež, násilí proti úřední osobě a orgánu veřejné moci, úmyslné ublížení na zdraví, rvačku, násilí a vyhrožování proti skupině obyvatel, brání rukojmí, nebezpečné vyhrožování a nebezpečné pronásledování, vydírání, omezování a zbavení osobní svobody, porušování domovní svobody, neoprávněný zásah do práva domu, bytu, týrání svěřené osoby, omezování svobody vyznání, útisk, ostatní násilné trestné činy.

²²¹ Pojem násilná kriminalita přesto není všezahrnujícím pojmem, když existuje řada dalších trestných činů, jež jsou páchany násilným způsobem či pohrůzkou násilí. Jde především o trestné činy uvedené v hlavě první zvláštní části trestního zákoníku.

²²² Z viktimologického výzkumu prováděného v letech 1996-2000 na obětech trestných činů vyplynulo, že skupina obětí napadení a vyhrožování v počtu 203 osob nenahlásilo trestný čin 141 obětí (69,4 %), přičemž důvodem nenahlášení byla údajná nízká závažnost incidentu (29,2 %), názor, že policie s věcí stejně nic neudělá (24,7 %), oběť si s pachatelem záležitost vyřešila sama (14,9) a policie by s věcí nemohla nic dělat, protože nebyli důkazy (8,4 %). Rozdělíme-li oběti trestných činů dle věkových kategorií, nejčastější výskyt neohlášení trestného činu byl v nejmladší věkové kategorii ve věku 16-24 let (85,7 %-36 osob) a naopak nejstarší věkové kategorii nad 70 let (83,3 %-10 osob), viz Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti v Praze v roce 2000, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/285.pdf>

představuje kriminalitu, o které sice policie byla obeznána, avšak trestné činy nebyly registrovány.²²³

I policejní statistiky doznaly jistých změn, v jejichž důsledku dochází k ovlivnění kontinuity, když je od roku 2016 přičítána pachatelům veškerá trestná činnost, oproti tomu do té doby se do statistik dostali pouze údaje o nejzávažnějším skutku pachatele. Další změnou je již shora uvedená změna v počítání věku, kdy zásadní je nyní nikoliv údaj o datu sdělení obvinění, nýbrž datum spáchání trestného činu ve vztahu k datu narození.

3.6.1 Využití statistik při zkoumání trestné činnosti

V návaznosti na předchozí kapitolu se dostáváme k účelu vytváření statistik kriminality, sledování tendence, a tím je **trestní politika**. Trestní politiku můžeme definovat tak, že je souborem všech státních opatření, která jsou přijímána k ochraně společnosti a jejích jednotlivých členů před kriminalitou a v boji s ní.²²⁴ Úkolem trestní politiky je uchopit výsledky kriminologického výzkumu a ke kriminalizaci určitého jednání a stanovení trestu za něj přistupovat s ohledem k nim. Tím je dáno velmi silné pouto mezi trestním právem a kriminologií, a to takové, bez kterého by nebylo možné pružně reagovat na změny ve společnosti. Příkladem může být často se vyskytující drogová kriminalita, těžko postižitelná ve státě s rigidní právní úpravou, když inovátorský přístup pachatelů drogových deliktů k výrobě drog může ponechat zákonodárce nepřipraveného. Pouze na základě spolupráce kriminologů se zákonodárci, spočívající ve výzkumu kriminality a jejího promítnutí v zákonný rámec společensky přípustného jednání, může dojít, vzhledem k uvedenému případu, k rychlé reakci a rozšíření seznamu nezákonných omamných a návykových látek dříve, než se de facto praeter legem rozšíří a napáchá škody na lidských životech. Cílem trestní politiky je pak především udržení kriminality na únosné úrovni, zajištění bezpečnosti všech a zkvalitňování jejich života naplněním jejich očekávání, že trestná činnost bude rychle odhalena a pachatelé potrestáni.

²²³ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J a kol.: Kriminologie. 3. přepracované vydání. ASPI, 2008, str. 47, ISBN 80-7357-026-2.

²²⁴ ŠÁMAL, Pavel a Jan STRYA. Trestní právo a trestní politika. Česká justice [online]. 2018 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2018/11/pavel-samal-jan-strya-trestni-pravo-trestni-politika/>

Tím, že se statistiky využijí k reakci na určitou společenskou změnu, jejich účel zcela jistě nevyčerpáme, neboť i opačná cesta, kdy naopak statistiky použijeme ke sledování „reakce“ společnosti na legislativní změny, je přínosná. Pakliže veřejnost neakceptuje platná a účinná trestněprávní opatření, zákonodárce získává zpětnou vazbu právě z výsledků kriminologického výzkumu a dává mu to možnost reagovat. Jedním z důvodů takové neakceptace může být pouhá nevědomost a neznalost veřejnosti, která se s legislativními změnami neseznámila a trestní politika musí zřejmě reagovat podporou právního povědomí ve společnosti, zvýšením právního vzdělávání.

Z nedávné minulosti lze právě takovou zpětnou vazbu shledávat v kontinuálním porovnávání statistik před a po nabytí účinnosti nové úpravy trestního práva. Navzdory tomu, že se obsahově zvláštní část trestního zákoníku změnila (pod pojem násilná trestná činnost od 1.1.2010 řadíme nově zabití a usmrcení z nedbalosti) a nelze tudíž bez dalšího považovat statistické údaje za směřodatné, existují porovnatelné podmnožiny trestných činů, jež srovnávat lze.²²⁵

3.6.2 Veřejné mínění o kriminalitě

V návaznosti na předchozí kapitolu zmíním hned v počátku stále více se rozmáhající medializaci kriminality prostřednictvím moderních mediálních kanálů, tj. sociálních sítí a její potenciál v rámci zvýšení právního povědomí a prevence kriminality. Na druhou stranu však velmi negativní dopad na společnost mají tzv. fake news, které jsou veřejností mnohdy nekriticky přijímány jako pravdivé. V zájmu zvýšení návštěvnosti, sledovanosti či poslechoвости jsou pak zpravodajství přeplněna senzácemi, jež veřejnost považuje za „reprezentativní vzorek“ kriminality, nicméně intenzita kriminality tímto způsobem není ani zdaleka objektivně promítnuta.²²⁶ Problematikou mediální prezentace kriminality se zabýval nejeden zahraniční výzkum, v České republice proběhlo srovnání zpravodajských relací soukromoprávního a veřejnoprávního televizního vysílání, z něhož vyplynula jasná touha po senzácích „lovících“ diváky, když podíl zpráv týkajících se kriminality a trestných činů byl ve zpravodajství veřejnoprávní televize průměrně 12,6 %, ve zpravodajství televize soukromoprávní to bylo 28,5% a

²²⁵ Statistické údaje dostupné z:

file:///Users/nikolaskutkova/Downloads/Tabulkov%C3%A1_a_grafick%C3%A1_%C4%8D%C3%A1st.pdf

²²⁶ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. Kriminologie. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 144. ISBN 978-80-7478-614-3.

z hodnotících atributů, jimiž jsou aktuálnost, relevance a míra neobvyklosti pak v případě soukromoprávní televize převažuje poslední z uvedených. Mediální pozornost je proto věnována kuriozitám, tzv. netypické kriminalitě, zajišťujícím sice sledovanost, nicméně obraz kriminality prezentovaný médií neodpovídá oficiálním statistikám.

4 Závěr

V první řadě je třeba zhodnotit, že téma trestného činu vraždy a jeho trestněprávních a kriminologických aspektů je natolik rozsáhlé, že nebylo mým cílem souhrnné a detailní pojednání o tématu, jakož spíše zpracování uceleného přehledu nejpodstatnějších informací.

Navážu-li na úvod této práce, vytyčila jsem si několik cílů, jichž jsem se v průběhu práce snažila dosáhnout.

Prvním z nich bylo bližší seznámení s problematikou trestného činu vraždy z pohledu trestního práva. Z historického hlediska se dnešní legislativa vrátila k pojetí ochrany jedince, resp. jeho života a zdraví, jakožto základního atributu člověka a postavila tuto základní hodnotu zpět na první místo i ve zvláštní části trestního zákoníku, když její zařazení v hlavě 7. dle dříve platné legislativy bylo mírněji řečeno absurdní. Právo na život je tak tím nejzásadnějším a nejcenějším právem, bez jehož bezvýhradné ochrany by se demokratický stát musel otřásat v základech.

Právní úprava trestného činu vraždy je v trestním zákoníku obsažena v jednom ustanovení, navzdory tomu je popsána natolik komplexně, s navazujícími instituty např. polehčujících a přitěžujících okolností, či okolností vylučujících protiprávnost, že takovému vymezení není co vytýkat.

Otázkou samozřejmě je a nadále bude problematika euthanasie, nicméně důsledky prolomení nezadatelnosti práva na život mohou mít natolik negativní dopad, že i jeden promarněný život, jež by legalizace euthanasie přinesla, je doposud brzdou veškerých aktivit směřující k jejímu uzákonění. Oproti tomu nelze shledat absenci euthanasie za bezvýhodnou, neboť trestní právo obsahuje prostředky ke spravedlivému posouzení každého konkrétního případu, jimiž je ku příkladu možnost mimořádného snížení trestu odnětí svobody. Specifickým prostředkem je pak zařazení skutkové podstaty zabití do trestního zákoníku, jež zohledňuje množství specifických okolností, v jejichž důsledku nedochází k neadekvátnímu postihu jednání do značné míry opodstatněného či pochopitelného. Z toho důvodu i za absence právní úpravy euthanasie, s přihlédnutím k hrozbě jejího zneužití, se zdá být právní úprava dostačující. Podíváme-li se však na známé případy euthanasie ve světě, musíme brát v potaz „lidský“ pohled na věc, kdy blízcí žijí s osobou prosící o vysvobození dlouhé roky a utrpení musí být patrné

na obou stranách. Při tomto úhlu pohledu je pro osoby, jež chtějí „pouze“ vyhovět a pomoci s ukončením života, jež už je skutečně jen utrpením, postih podle ustanovení o vraždě či zabití, byť s polehčující okolností, skutečně trestem spíše tvrdším než adekvátním. Nabízí se inspirace u našich západních sousedů, když v Republice Rakousko i Spolkové republice Německo, jež stanovuje za usmrcení na vážnou a naléhavou žádost trest v rozmezí 6 měsíců až 5 let. Takovýto nepřiliš tvrdý postih by mohl být snesitelným pro osoby, jež hodlají přání svého blízkého splnit navzdory kriminalizaci jednání.

Cílem trestního práva není deklarace práv, nýbrž je třeba dbát na jejich bezvýhradném dodržování. Trestní právo je vybaveno prostředky, jež působí na pachatele nikoliv preventivně, pomineme-li případný efekt trestní sankce jakožto odstrašení, nýbrž především represivně a vedou k jeho potrestání, nápravě a určité „separaci“ od společnosti vzhledem k ochraně trestním právem chráněných zájmů. V první části práce byl proto prostor věnován rovněž trestání pachatelů trestného činu vraždy z hlediska legislativního rámce. Jak bylo shora shrnuto, trestní zákoník dává dostatečné prostředky pro individuální posouzení každého případu s přihlédnutím k okolnostem. Spíše než právní úpravě vraždy de lege ferenda, bych s ohledem na mnou kladně přijímanou aktuální právní úpravu věnovala prostor trestům. Co do výše považují tresty stanovené současnou právní úpravou za adekvátní, důraz bych však kladla na zvýšení využití alternativních trestů, zejména pak trestu domácího vězení. Dle mého názoru existuje řada případů, kdy by vzhledem k okolnostem mohlo nahrazení trestu odnětí svobody účinně zafungovat jak k potrestání, tak nápravě pachatele za absence jisté destrukci způsobené pobytem ve vězení.

V druhé části své práce jsem se zaměřila na aspekty kriminologické, a jak bylo v úvodu nastíněno, mými základními otázkami byly kdo je pachatelem vražd, tj. problematika pachatele, příčin vzniku kriminálního jednání a projevu kriminality, kdo je obětí trestného činu vraždy a jaká jsou východiska, ať již z hlediska preventivního či represivního.

Svého cíle jsem se snažila dosáhnout nikoliv pouze výčtem přístupů kriminologické teorie, jako spíše poukázáním na hlavní metody podložené výzkumy, jež více či méně prokazují korelaci rozličných biologických či sociologických znaků se vznikem kriminálního jednání. Pro účely zkoumání pachatelů a příčin jejich kriminálního

chování je využíváno statistik kriminality, jež jsou zároveň podklady kriminologických výzkumů a v práci proto nebyly opomenuty.

V této části práce bylo uvedeno několik relevantních výzkumů, jež jsou využívány k predikci kriminálního jednání osob, na něž je možno zacílit preventivní opatření. Kromě vesměs individuální predikce kriminálního jednání, kdy se posuzuje předpoklad kriminálního jednání ve vztahu ke konkrétní osobě např. v důsledku indicií získaných v průběhu školní docházky apod., existuje i specifická skupina osob, jež je vzhledem ke kvantitativnímu sledování nezanedbatelnou skupinou, a tou jsou recidivisté, nicméně ve vztahu k trestnému činu vraždy se s touto problematikou do značné míry vypořádá trestní zákoník, když upravuje opakování trestného činu vraždy jakožto obligatorní znak kvalifikované skutkové podstaty s možností uložení výjimečného trestu.

Navzdory tomu, že nemůžeme uváděné metody považovat za absolutní prostředek pro určení, zda pachatel má či nemá předpoklady ke kriminálnímu jednání, bylo prokázáno a v práci je uvedeno mnoho z těchto důkazů, že ve vysoké míře lze takovou pravděpodobnost určit.

K čemu slouží zaznamenávání údajů o kriminalitě do statistik a tvorba metod pro predikci předpokladů kriminálního jednání bylo téma závěrečných kapitol, kdy bylo pojednáno o trestní politice, na jejíž úrovni lze činit kroky vedoucí ke snížení kriminality a zejména pak kriminální recidivy. Ve vztahu k násilné kriminalitě můžeme meziročně sledovat mírné kolísání, nikterak však dramatický růst či propad počtu násilných trestných činů, přičemž pomocí statistických údajů lze vytipovat segmenty, jež zaznamenali určitý výkyv a je třeba na ně zacílit pozornost. Mimo tematiku násilné trestné činnosti jsou takovým fenoménem drogové delikty, kdy je třeba reflektovat vývoj výrobců omamných a psychotropních látek a zamezit jejich „legálnímu“ šíření. Co se týče násilné kriminality, je v současné době zaměřena pozornost zejména na problematiku domácího násilí, velkým problémem celosvětově je poté terorismus.

V závěru práce je kapitola věnovaná veřejnému mínění a vlivu médií na vnímání trestného činu vraždy a adekvátnosti trestu za něj uloženého. Trestný čin vraždy budí a bezpochyby vždy bude budit zvýšenou pozornost vzhledem k jisté kurióznosti a nenormálnosti, jak však z uvedeného vyplývá, negativní vliv na kvalitu života může mít strach, jež ve společnosti narůstá právě v souvislosti s tzv. černou kronikou nereflektující

skutečnou situaci v oblasti kriminality, jež je bez ustání servírována zejména v soukromoprávním televizním vysílání.

Přehled použitých zdrojů

Literatura

- DRAŠTÍK, Antonín, Robert FREMR, Tomáš DURDÍK, Miroslav RŮŽIČKA a Alexander SOTOLÁŘ. *Trestní zákoník: komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 853. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7478-790-4.
- Důvodová zpráva k zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- FENYK, Jaroslav, Roman HÁJEK, Igor STRÍŽ a Přemysl POLÁK. *Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou*. Praha: Linde, 2010. s. 520-521. ISBN 9788072018086
- GRŮVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 144. ISBN 978-80-7478-614-3.
- GRŮVNA, Tomáš. *Trestní právo hmotné*. 3, Judikatura k obecné i zvláštní části. 2., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 185. ISBN 978-80-7357-509-0.
- HOŘÁK, Jaromír. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 133. Prameny a nové proudy právní vědy, no. 49. ISBN 978-80-87146-48-4.
- HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, s. 93. ISBN 80-7201-417-13.
- HYHLÍK, František a Milan NAKONEČNÝ. *Malá encyklopedie současné psychologie*. 2., dopl. vyd., s. 103. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.
- CHMELÍK, J., IVOR, J., PORADA, V., *Trestní právo hmotné*, Praha: Praha: Linde Praha, a. s., 2007, s. 64.
- CHMELÍK, Jan, František NOVOTNÝ a Simona STOČESOVÁ. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 133. Právnické učebnice. ISBN 978-80-7380-583-8.
- JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. s. 143-150. ISBN.

- JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2006, s. 266. ISBN 80-7201-630-2.
- JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 5., aktualiz. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 198. ISBN 978-80-7502-049-9
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 2. 2016 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 47/2016 Sb., účinného od 1. 7. 2016. Praha: Leges, 2016, s. 251. Student. ISBN 978-80-7502-120-5.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 235 Student. ISBN 978-80-87212-49-3
- KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné: platné v zemi české a moravskoslezské*. V Praze: Melantrich, 1935, s. 38. Vysokoškolské rukověti: sbírka vědeckých příruček pro československé vysoké školy a studium soukromé. Řada spisů právnických a hospodářských, sv. 2.
- KMEC, Jiří. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 392. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3.
- KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. 2009. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckovy právnické učebnice. s. 301. ISBN 978-80-7400-042-3.
- KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné – obecná část. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 371 I SBN 80-210-2985-4
- KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Praha: Beck, 2012, s. 222. Právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2.
- KRATOCHVÍL, Vladimír. a kol. Trestní právo hmotné, Obecná část, 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 228. ISBN
- Kuchta, J., Schelle, K.: Trest smrti včera a dnes. Zvláštní otisk z časopisu Universitas, č. 3, 1982, str. 5.
- MAREŠOVÁ, Alena, Radovan HAVEL, Milada MARTINKOVÁ a Miroslav TAMCHYNA. *Násilná kriminalita v nejisté době*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, s. 17. ISBN 978-80-7338-149-3.

- MALÝ, Karel, České právo v minulosti. Praha: Orac, 1995, s. 114. ISBN 80-85903-01-6
- MATOCHOVÁ, Soňa. Otázka eutanázie z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Zdravotnické právo v praxi, 2006, Roč. 4, č. 2, s. 25.
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J a kol.: *Kriminologie*. 3. přepracované vydání. ASPI, 2008, str. 118, ISBN 80-7357-026-2.
- NOVOTNÝ, Oto. *Trestní právo hmotné*. 1, Obecná část. 4. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2003, s. 135. ISBN 80-86395-73-1.
- NOVOTNÝ, Oto. *Trestní právo hmotné*. 1, Obecná část. 6., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 28. ISBN 978-80-7357-509-0
- SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003, 154-155 a násl. ISBN 80-86199-74-6.
- STAŇKOVÁ, Lenka, Filip ŠČERBA a Milan VICHLENDÁ. *Násilná kriminalita*. Praha: Leges, 2014, s. 69. Teoretik. ISBN 978-80-7502-069-7.
- SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 123. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-389-6.
- ŠÁMAL, Pavel, František PÚRY a Stanislav RIZMAN. *Trestní zákon: komentář. II. díl*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1303. Beckova edice komentované zákony. ISBN 80-7179-896-7.
- ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář. II: § 140-421*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012, s. 1591-1596. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.
- ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2010. Velké komentáře. s. 1268 an. ISBN 978-807400-178-9.
- ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 255, ISBN 978-807552-358-7.
- TESAŘ, J. *Soudní lékařství*. Praha: Avicenum, 1976, s. 559
- VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 213. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3

- VLČEK, E.: Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu. 2. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2004, str. 31. ISBN 80-210-4056-4
- Wessels, J., Hettinger, M. Strafrecht. Besonderer Teil. 32. Auflage. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 2008, 36 s. ISBN 978-3-8114-4828-5.
- ZAPLETAL, J., Úmyslná usmrcení (kriminologická a trestněprávní studie), 1. vydání, Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980, s. 50 a násl.

Internetové zdroje

- BLATNÍKOVÁ, Šárka, PhDr. a Karel, PhDr., CSc. NETÍK. Predikce vývoje pachatele. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* [online]. 2008 [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/350.pdf>, strana, 104-105
- DIBLÍKOVÁ, Simona a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2017* [online]. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha, 2018 [cit. 2019-04-14]. ISBN 978-80-7338-172-1. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/447.pdf>
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. [online]. Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna. [cit. 3. 4. 2019]. Dostupné z: <file:///Users/nikolaskutkova/Downloads/t0410a0.pdf>, str. 202.
- Goddard, H. H. The Kallikak family, The study in the Heredity of Feeble-mindedness. The Macmillan company. 1912. [cit. 2019-08-01]. Dostupné z: <http://readingroom.law.gsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=buckvbel>
- Lombroso, Cesare. Criminal man. Durham and London, 2006. [cit. 2019-08-25]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=yyRaEG-V_70C&oi=fnd&pg=PP15&dq=lombroso+biological+determination&ots=YSebqGwU8E&sig=iwdjQQvs-EIQAi0QWKb8DSHzAXY&redir_esc=y#v=onepage&q=lombroso%20biological%20determination&f=false
- Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti v Praze v roce 2000, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/285.pdf>
- NCAVC Crime Classification Manual: A standard system for investigating and classifying violent crimes [online]. 2006. [cit. 2019-08-27]. ISBN 978-0-7879-8501-

1. Dostupné z: https://www.academia.edu/13271399/Crime_Classification_Manual_A_standard_system_for_investigating_and_classifying_violent_crimes

- Criminal Justice: Social disorganization theory. [cit. 2019-08-01]. Dostupné z: <https://criminal-justice.iresearchnet.com/criminology/theories/social-disorganization-theory/2/>
- POLIŠENSKÁ, V.A.: Profilování pachatelů trestných činů, Psychologický ústav AV ČR [online]. 2008 [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/2008-04-polisenska-profilovani.aspx>
- Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky, 2017. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2018/10/Statistick%C3%A1-ro%C4%8Denka-2017.pdf>
- Statistické přehledy kriminality za rok 2018, Policie ČR, dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2018.aspx>
- Statistické přehledy kriminality za rok 2015, Policie ČR, dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2018.aspx>
- Statistiky kriminality [online]. In: [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>
- Statistiky kriminality [online]. In: [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>
- Statistika Statistického úřadu ČR, Soudnictví a kriminalita, Oběti vybraných trestných činů na území České republiky v roce 2017. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/60622084/300002180603.pdf/6309b497-894b-4978-851d-c584a34d658b?version=1.1>
- *Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2016-2020* [online]. 2016 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/strategie-prevence-kriminality-2008-2011-strategie-pdf.aspx>
- Statistiky kriminality, tabulky a grafy, Ministerstvo vnitra ČR [online]. [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/priloha-vnitri-bezpecnost-pdf.aspx>
- Stern, Arthur. Das Zwillingproblem in der Psychiatrie, [cit. 2019-08-01]. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/S1120962300019478>

- ŠÁMAL, Pavel a Jan STRYA. Trestní právo a trestní politika. *Česká justice* [online]. 2018 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2018/11/pavel-samal-jan-strya-trestni-pravo-trestni-politika/>
- Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2017 (ve srovnání s rokem 2016), Ministerstvo vnitra České republiky, dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-ceske-republiky-v-roce-2017.aspx>

Odborné články

- Císařová, D., Vanduchová, M. Nepříčetný pachatel. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995, s. 9
- Dobrotka, G.: Prognostická kritéria recidivy. *Socialistická zákonnost 9/1972* HYNEK, M., JUŠTA, M., Padlý Anděl, *Kriminalistický sborník*, č. 3, s. 9-22.
- Neumann, J., Voňková, J. Projekt II. etapy výzkumu faktorů ovlivňujících resocializaci propuštěných z VTOS v postpenitenciární fázi. Verifikace predikčního instrumentu, VÚK, Praha 1987.
- SUCHÝ, O. Recidiva. Komparativní studie. I. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1971, s. 221–222
- Veleta R.: Vražda soka, *Kriminalistický sborník*, 2003, č. 2, s. 3-9

Judikatura

- Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2007, sp. zn. III. ÚS 681/2006
- Nález Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. III.ÚS 1250/12Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. března 2014, sp. zn. 8 Tdo 1301/2013
- nález Ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 1250/12, ze dne 13. 11. 2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 03. 2010, sp. zn. 4 Tdo 249/2010
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, sp. zn. 1 Tz 287/56, publikováno ve Sb. rozh. tr. č. 7/1957
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. 12. 1978 sp. zn. 1 Tzf 4/78
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2005, sp. zn. 5 Tdo 1466/2005
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 31. 10. 1985, sp. zn. Tpjf 24/85
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15. 10. 1981, sp. zn. 11 To 59/81
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 10. 1993, sp. zn. 5 To 66/93
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 7. 2012, sp. Zn. 7 To 51/2012

- Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 17. 8. 1999, sp. zn. 4 To 57/99
- Rozsudek Vrchního osudu v Praze ze dne 22. 04. 1994, sp. Zn. 7 To 59/1994
- Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 09. 12. 1962, sp. zn. 4 To 643/62
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 02. 1998, sp. zn. 5 Tz 1/98, publikováno v právních rozhledech 6/1998 s. 328
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 31. 8. 2005, sp. zn. 5 To 81/2005
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 15. 12. 1997, sp. zn. 7 To 102/97
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 2. 2002 ve věci Pretty vs. Spojené království
- Rozsudek ze dne 5. června 2015 ve věci stížnosti č. 46043/14 Lambert a ostatní proti Francii
- Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. 09. 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 07. 2016, sp. zn. 4 Tdo 950/2016
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2004, sp. zn. 7 Tdo 410/2004
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 04. 06. 2014, sp. zn. 8 Tdo 462/2014
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 06. 2013, sp. zn. 6 Tdo 617/2013
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 09. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1186/2014
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 02. 2019, sp. zn. 7 Tdo 8/2019
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 6. 2007, sp. zn. 8 Tdo 624/2007
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 03. 2012, sp. Zn. 5 Tdo 168/2012
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 01. 2011, sp. Zn. 4 Tdo 1517/2010
- Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 01. 08. 1986, sp. zn. Ntd 246/86, publikováno v Bulletinu Nejvyššího soudu České republiky pod č. 2/87-10
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 07. 1996, sp. zn. 8 To 25/96
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1405/2015
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 07. 06. 1978, sp. zn. 11 Tz 21/78
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne ze dne 13.10.2009, sp. zn. 3 Tdo 439/2009
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 2. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1425/2013
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 06. 2006, sp. zn. 7 Tdo 699/2006
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2017, sp. zn. 8 Tdo 514/2017

- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 04. 11. 2009, sp. zn. 3 Tdo 692/2009
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 12. 2004, sp. zn. 7 Tdo 1444/2004
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 01. 1998, sp. zn. 1 Tzn 25/97
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 09. 2014, sp. zn. 5 Tdo3 26/2014
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 03. 2016, sp.zn. 8 Tdo 377/2016
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 01. 2018 Sb.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 2013, sp. zn. 7 Tdo 155/2013
- Usnesení Nejvyššího soudu České republiky, ze dne 25. 8. 2010, sp.zn. 7 Tdo 793/2010

Právní předpisy

- Trestní zákoník č. 40/2009 Sb., ze dne
- Trestní zákoník č. 86/1950 Sb., ze dne 12. 7. 1950
- Zákoník trestní o zločinech a těžkých policejních přestupcích ze dne 3. září 1803
- Všeobecná deklarace o lidských právech
- Úmluvu o lidských právech a základních svobodách Rady Evropy.
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. 11. 1950
- Zákon č. 95/2004 Sb., zákon o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceut
- Zákon č. 96/2004 Sb., zákon o nelékařských zdravotnických povoláních
- Úmluva o právech dítěte,
- Pekingská pravidla,
- Riyadhská směrnice pro prevenci kriminality mládeže,
- Rezoluce týkající se krátkodobého zacházení s mladými pachateli do 21 let
- zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů
- Směrnice pro prevenci kriminality, rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN, č. 2002/13
- Trestní zákoník Polské lidové republiky, Kodeks Karny, č. Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553
- Trestný zákon Slovenské republiky č. 300/2005 Z. z.
- Trestní zákoník Spolkové republiky Německo, Strafgesetzbuch

- Trestní zákoník Rakouska – Spolkový zákon z 23. 01. 1974, ve znění novely č. 134/2013

Trestněprávní a kriminologické aspekty trestného činu vraždy

Abstrakt

Tato rigorózní práce se zabývá trestným činem vraždy z hlediska trestněprávních a kriminologických aspektů. První část práce věnovaná trestněprávním aspektům přibližuje minulou právní úpravu, avšak důraz je kladen na úpravu současnou, její rozčlenění skutkových podstat v závislosti na okolnostech jednání pachatele na vraždu prostou a kvalifikované a privilegované skutkové podstaty. Pro úplnost výkladu o trestných činech proti životu jsou stručně přiblíženy i další trestné činy směřující proti životu člověka. V návaznosti na tuto komparaci jsem v práci věnovala větší prostor problematice euthanasie, jež se s trestným činem vraždy z pohledu současné legislativy v mnohém pojí a vývoj vzhledem k neustálé aktuálnosti této problematiky nejen v České republice, ale i dalších zemích EU, může být komparace s dalšími právními řády, jež euthanasii explicitně kriminalizují či legalizují, inspirací.

Tématem práce jsou trestněprávní a kriminologické aspekty, proto jsem se v první části práce zaměřila na jednotlivé aspekty trestného činu vraždy z hlediska jeho pojmových znaků, forem trestného činu z hlediska vývojových stadií a trestné součinnosti a dalších okolností, jež mají zásadní vliv na trestnost jednání a odvíjí se od nich právní kvalifikace jednání pachatele. Jsou jimi zejména omyly, a okolnosti vylučující protiprávnost.

Závěrem první části práce je zhodnocení současného stavu legislativy v oblasti úmyslného usmrcení, k čemuž byla využita komparace s jiným evropskými právními řády, konkrétně zeměmi s Českou republikou sousedícími.

Druhá část zabývající se kriminologickými aspekty trestného činu vraždy je zaměřena na pachatele trestného činu vraždy, příčiny jeho jednání, projevy kriminality a oběti trestných činů.

Kriminologie je věda zabývající se rovněž sociální kontrolou, tj. prevencí kriminality a represivními opatřeními v podobě trestu za škodlivé jednání. V případě preventivních opatření jsou k teoretickému výkladu využity příklady z praxe, v pojednání o represivních opatření byl prostor věnován zejména funkcím jednotlivých trestů a zhodnocení jejich účinnosti.

Pro účely této části práce posloužily jako zdroje především četné kriminologické výzkumy, případy z praxe a v neposlední řadě statistické údaje zveřejňované Policií ČR.

Klíčová slova

Vražda, trestní právo, kriminologie

Criminal and criminological aspects of the crime – murder

Abstract

This thesis deals with the crime of murder from the legal and criminological point of view, which implies a systematic work. The first part of the thesis, dealing with criminal law aspects, describes the previous legislation, but the emphasis is put on the current regulation, its division of the facts according to the circumstances of the offender's conduct. Other crimes directed against human life are briefly presented for completeness of the interpretation of crimes against life. In connection with this comparison, I have given more attention to the issue of euthanasia in the thesis, which is in many ways connected with the crime of murder in terms of current legislation and the development of insight into this issue is very interesting in the Czech Republic and other EU countries.

The topic of the thesis is criminal and criminological aspects, so in the first part of the thesis I focused on individual aspects of the crime of murder in terms of its conceptual features, ie object, subject, objective side and subjective side and forms of crime in terms of developmental stages and criminal cooperation.

Other circumstances that affect the assessment of the offender's conduct are related to the crime of murder, and the legal classification of the offender's conduct derives from them. In particular, they are errors and circumstances excluding illegality.

The conclusion of the first part is to evaluate the current state of legislation in the area of deliberate killing, which was used by comparison with other European legal systems, namely countries with the Czech Republic neighboring.

The second part, dealing with the criminological aspects of the murder crime, focuses on the perpetrators of the crime of murder, the causes of his actions, the manifestations of crime and the victims of crime.

Criminology also deals with social control, ie crime prevention and repressive measures in the form of punishment for harmful conduct. In the case of preventive measures, practical examples are used for the theoretical explanation; in the treatise on repressive measures, the space was devoted mainly to the functions of individual punishments and to the evaluation of their effectiveness.

For the purposes of this part of the thesis, the sources were mainly criminological researches, practical cases and statistical data published by the Czech Police.

Keywords

Murder, criminal law, criminology